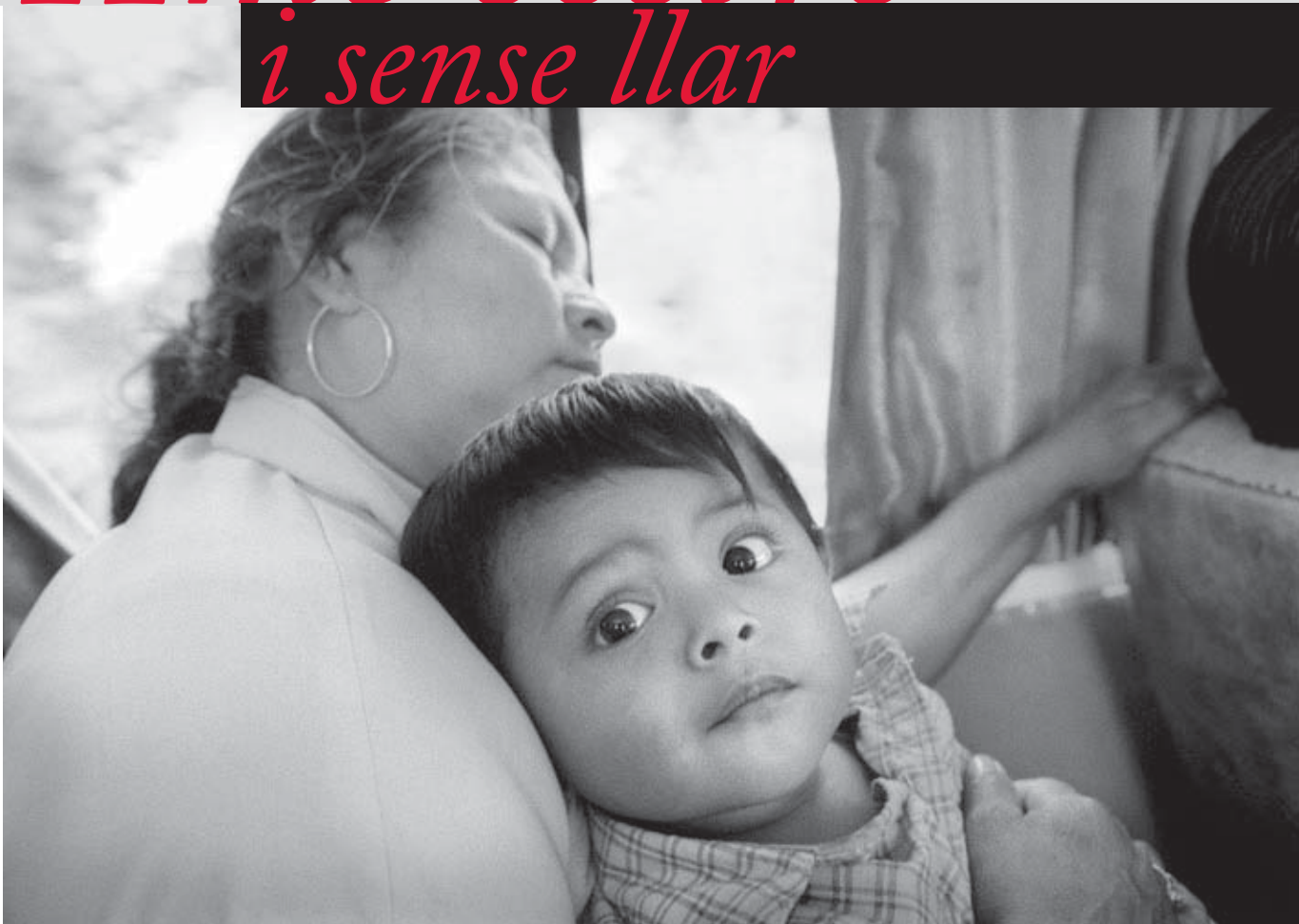
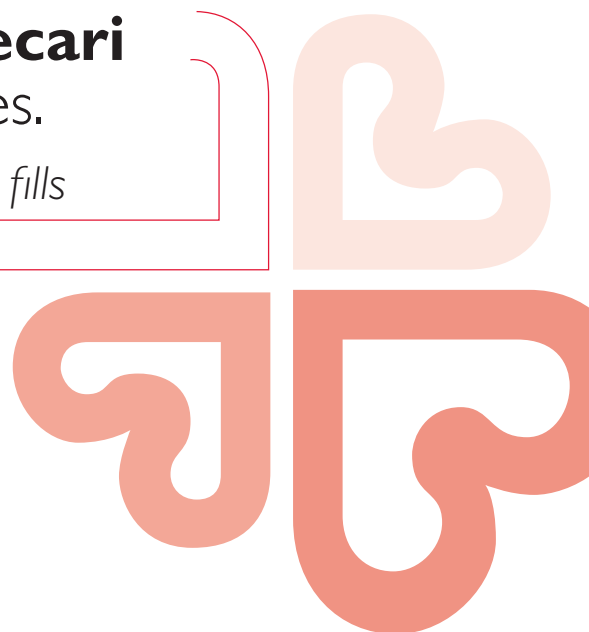

Amb sostre i sense llar

Efectes de **l'habitatge precari**
sobre la vida de les persones.

Un esment especial a les famílies amb fills

Redacció i coordinació:

Marta Plujà i Calderon

Departament de Gestió i Anàlisi Social

Àrea de Programes i Serveis

Edició i correcció:

Lurdes Ortiz Floriach

Àrea de Comunicació

Edita

Càritas Diocesana de Barcelona

Fotografia de portada:

Daniel Alarcón

Fotografies

Marta Plujà i Calderón

Lurdes Ortiz Floriach

Disseny gràfic

ES-SA, Estructura de Comunicació, SL

© 2010. Càritas Diocesana de Barcelona

Pl. Nova, 1. 08002 Barcelona

Tel. 933 441 650

A/e: info@caritasbcn.org

www.cartitasbcn.org

Agraïments

Equips territorials de les diòcesis de Barcelona, Sant Feliu de Llobregat i Terrassa. Equip de l'Àrea de Programes i Equipaments. Equip del Programa de Salut Mental. Equip de la Fundació de l'Habitatge Social.

A les treballadores socials de Càritas jubilades, especialment a M. Gemma Bonet, Teresa Casanovas, Roser Coromina, Assumpta Fernández, Montserrat Garcia, Montserrat Plans i Antònia Sans, pel coneixement que ens han transmès.

Persones ateses a: Centre "La Mercè", El Talleret, Espai d'Orientació Laboral d'Alexandre Galí, Baobab, Curs de la llar de Santa Coloma de Gramenet, Curs d'electricitat de Badalona.

Abdoulaye, Carmen, Carmen J., Elsa, Eva, Fabiana, Fadiha, Josep, Montserrat i Nadia, per la valentia d'obrir el seu cor i explicar les seves vivències a qui les vulgui conèixer.

Imma Boj, directora del Museu d'Història de la Immigració de Catalunya i Cristina Aguiriano, responsable de la Biblioteca del MHIC.

Maria Fèlix Roncero Escudero, Arxiu del Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona.

Mercè Tatjer i Mir, geògrafa (UB).

Jaume V. Aroca, periodista.

Índex

Presentació	7
Nota metodològica	8
1. Introducció	9
2. Definició i conceptualització	10
2.1. Què és un sostre?	
2.2. Què és una llar?	
2.3. Formes de viure en els habitatges que mai seran llars	
Compartir l'habitatge	
Viure a dispesa o "vivre de patrona"	
Viure en una habitació	
Estar en acolliment	
Barraquisme	
Llits calents o pisos pastera	
Viure d'okupa	
Situació de sense sostre	
3. Dimensió històrica dels sostres que no són llars	22
3.1. Una història que es repeteix	
3.2. Testimonis pioners	
3.3. Canvis en l'arquitectura i l'urbanisme	
4. Dimensió econòmica: Recursos en temps de crisi	31
Alternativa a la pensió	
Un negoci	
Font extra d'ingressos	
5. Dimensió social: Característiques de les persones ateses que viuen en sostres i no en llars	34
5.1. Perfils	
5.2. Els perfils en dades	
6. Efectes d'un habitatge precari sobre la vida de les persones	40
6.1. El paper crucial de l'empadronament	
6.2. Conviure amb gent desconeguda	
6.3. Viure amuntegats	
6.4. Perdre la memòria a bocins	
6.5. Situació de sense sostre, un cas extrem	
7. Efectes sobre la salut: Viure en precari perjudica (i molt) la salut	48

8. L'impacte en la vida de menors i adolescents: Una empremta indeleble	53
a) Manca d'espai vital per créixer	
b) Dinàmiques inadequades	
c) Manca de seguretat	
d) La síndrome dels pares invisibles	
e) Mobilitat constant	
f) La fragilitat de la salut de menors i adolescents	
9. Un fenomen amb nom propi	59
9.1. Carmen i Eva: Viure la crisi en carn pròpia	
9.2. Elsa: Obligada per les circumstàncies	
9.3. Abdoulaye: El viatge sense retorn	
9.4. Josep i Montserrat: Marcats per l'esquizofrènia	
10. Què fa Càritas: Respostes en l'àmbit de l'Habitatge	72
La Fundació de l'Habitatge Social	
L'experiència dels pisos compartits	
Un pis per a cada necessitat familiar (i personal)	
El camí de la dignitat	
10.1. Testimonis d'un canvi	77
Nedant contracorrent	
L'amor impossible	
La fugida de Fabiana	
Dignitat a la vellesa	
11. Propostes	90
11.1. Línies d'acció de Càritas per a la família i la infància	
11.2. Demanem "a qui pertoqui"	
a) Demandes legals	
b) Demandes polítiques	
Bibliografia	95

Amb sostre i sense llar

Presentació

Jordi Roglá, director

Des dels diferents punts d'atenció de Càritas, es constata com l'habitatge, segons el seu nivell de precarietat, marca el benestar de les persones i pot arribar a condicionar la seva qualitat de vida en el futur.

En el cas de les famílies que atenem, només un 54% disposa de llar, ja sigui un pis llogat per a elles soles o un pis de propietat. La resta no tenen més alternativa que viure en habitacions rellogades, acollides amb altres persones, residir en un centre de Càritas o d'una altra entitat, o malviure al carrer.

L'Informe se centra en aquestes situacions en què no es disposa d'una llar. I posa un èmfasi especial en els efectes sobre els infants que es troben privats d'un espai digne on estar amb els pares, jugar i fer els deures.

En l'àmbit específic de l'habitatge, Càritas fa un esforç constant per ajudar les famílies més vulnerables. Prenent de referència un enfocament de prevenció, s'intenta frenar la precarietat a la qual estan exposades, a través de projectes com els pisos compartits, els espais d'ajuda mútua, els centres oberts per a infants o el reforç educatiu.

Al mateix temps, no podem deixar de valorar els esforços de les famílies que es troben en aquesta situació d'exclusió residencial. S'hi veuen abocades per falta de feina, d'un permís de residència o per la insuficiència d'ingressos econòmics. Llogar un pis els resulta impossible, però confien que aquesta situació serà només provisional. Malauradament, no sempre és així i el patiment de viure, per obligació, amb persones desconegudes o de residir sota sostres que no són llars s'allarga de manera indefinida.

L'Informe que segueix, doncs, se suma a totes les accions que Càritas desenvolupa per contrarestar l'exclusió residencial, reivindicant que tothom ha de tenir dret a una llar digna. I s'emmarca, també, en la campanya de la Unió Europea "Cap persona sense llar", que ha començat enguany amb l'objectiu principal que, a Europa, no hi hagi ningú dormint al carrer l'any 2015.

Nota metodològica

L'elaboració d'aquest Informe s'ha fet a partir tant d'una anàlisi quantitativa com d'una de qualitativa.

Per a la primera, s'ha utilitzat la base de dades socials pròpia de Càritas Diocesana de Barcelona. És una base de dades que compta amb més de 50.000 registres actius de persones ateses per la institució i que ha permès quantificar l'abast de la realitat que volíem explicar.

Per a l'anàlisi qualitativa, hem recorregut a la revisió de fonts documentals primàries, concretades en informes socials extrets de la base de dades pròpia. També de fonts documentals secundàries, és a dir, altres estudis i informes que han abordat el tema en diferents moments històrics o d'altres temes que poden tenir relació amb el que ara ens ocupa.

Un dels apartats més interessants, pel que pot tenir d'únic, és l'elaborat a partir dels grups de discussió, organitzats tant amb personal tècnic de la institució (treballadores socials, educadors socials, psicòlogues, tècniques dels Programes d'Infància i Inclusió), com amb grups de persones ateses per Càritas a les diòcesis de Barcelona, Sant Feliu de Llobregat i Terrassa.

Per últim, un altre capítol molt important, pel que té de testimoniatge narrat en primera persona, és el realitzat a partir d'entrevistes personals i en profunditat, a persones afectades per les condicions de vida que descrivim en aquest Informe.

És molta la informació recollida, d'una gran riquesa documental i posar cada cosa al seu lloc ha estat en alguns moments molt laboriós, sobretot quan calia entrar en el terreny emocional, perquè això és sempre delicat.

Amb aquest Informe que us presentem volem contribuir, un cop més, a fer visible una realitat que sovint està amagada i que, a vegades, ens costa de mirar cara a cara. Així, complint un dels eixos estratègics de l'Acció de Càritas com és el de la Sensibilització i la Denúncia, volem acostar-nos –i acostar-vos– a una realitat, la de les persones que viuen en sostres que no són llars per, entre tots, intentar canviar-la.

1

Introducció

De tothom és sabut l'interès que desperta el tema de l'Habitatge a Càritas. Ho demostren els diversos informes i estudis¹ que l'han tractat des de diferents punts de vista. Per això, encara n'hi volem afegir un altre per aprofundir sobre **una situació que des de finals dels anys 50 no es donava amb tanta força: el fet de compartir habitatge, ja sigui entre familiars o coneguts, estar acollit o bé viure en pisos o habitacions rellogades.**

En aquest Informe hem intentat esbrinar què s'amaga al darrere d'aquestes situacions, i sobretot, com ho viuen les famílies que s'hi troben.

L'hem titulat "**Amb sostre i sense llar**". I no és un títol posat gratuïtament. Les condicions de vida de **la majoria de les persones que parlen amb veu pròpia en aquestes pàgines no tenen una llar, per molt que tinguin un sostre.** Una llar té a veure amb el sostre, però a més és l'espai que proporciona intimitat, protecció, on es guarden els records i es fabriquen els somnis i els projectes i, també, és on es guarden els béns personals, siguin molts o pocs.

Hi ha molts estudis fets al voltant de l'habitatge, i en alguns es parla, de passada, del fenomen de les habitacions que es lloguen o els pisos que es comparteixen i d'altres formes precàries de tinença. Però molt pocs aborden els efectes que aquestes maneres de viure tenen sobre les persones. **Com els afecta? Té repercussions sobre la seva salut? I sobre la dels seus fills i filles? Com ho viuen? Quin futur els espera?**

I això és justament el que més ens ha interessat.

En aquestes pàgines trobareu una part de la història que ja coneixeu, la dels avis i els pares de molts de nosaltres, que visqueren en habitacions o compartiren pis, en arribar a les ciutats industrials buscant una vida millor. També la dels que ja vivien a Catalunya, propietaris de pisos o llogaters que trobaren en el lloguer d'una habitació la manera de completar els sous minsos que es cobraven per moltes hores de feina dura a les fàbriques, sobretot les tèxtils.

És una història que es repeteix en moments com l'actual, en el qual **la crisi econòmica global i globalitzada sacseja amb força les economies familiars, i que té com una de les primeres conseqüències la precarització de l'habitatge.** Per això, també es recullen les històries de vida d'algunes de les persones –les seves vivències i els seus desitjos–, que ara, en el segle XXI, han de tornar a utilitzar aquesta forma de tinença perquè no poden accedir a un habitatge propi (ni de lloguer ni de compra).

¹ Informe de Càritas Diocesana de Barcelona sobre Habitatge: *L'habitatge digne per a tothom, encara una utopia* (1992); *Estudis: Habitatge: Luxe o necessitat?* (2003); *L'Habitatge, un factor d'exclusió social* (2007)

2 Definició i conceptualització

2.1. Què és un sostre?

Partim de la tesi que **qualsevol sostre només permet aixoplugar-se**, però no és una llar entesa en el seu sentit més ample de pertinença, seguretat, integració, etc. Per començar, cal definir què és una llar i establir la diferència amb allò que s'entén per sostre.

Segons el Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana, sostre és: "Part interior d'una casa, d'una habitació o d'una altra construcció, que la limita per dalt (en oposició al sòl o paviment, que la limita per baix)". És a dir, un lloc on estar a cobert de les inclemències del temps, bàsicament. En cap cas, se li pot donar al sostre el significat ple d'una llar; el lloc on ser persona amb tot el seu sentit.

D'aquesta manera, **es poden distingir diferents graus de precarietat i exclusió residencial**, com veurem. Des dels casos més extrems de **viure literalment al carrer** o viure **en albergs o refugis** de serveis socials a compartir **habitatge** o viure **en un habitatge massificat**. Aquestes formes de viure "a cobert" són formes que la Federació Europea d'Associacions Nacionals que Treballen amb Sense Llar (FEANTSA)² –òrgan finançat per la Comissió Europea– descriu com a "sense llar" i, sobre aquesta convenció es treballa a nivell europeu en polítiques socials.

2.2. Què és una llar?

Segons el Diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, llar és la "**casa que hom habita amb els seus**". L'Organització de Nacions Unides, en les Enquestes de Consum d'Aliments i de Llars (UNSD-1987)³ recomana, per a la realització de censos de població, la utilització d'un concepte de llar "basat en les disposicions adoptades per les persones, individual o col·lectivament, per a satisfer les seves necessitats d'aliments o d'altres articles essencials per a viure".

L'Institut Nacional de Estadística espanyol, en la realització d'enquestes, descriu: "Identificació de l'habitatge i llar: Es considera que forma una llar la persona o grup de persones que resideixen habitualment a l'habitatge familiar i comparteixen aliments o altres béns amb càrrec a un mateix pressupost. Si en l'habitatge hi viuen dos o més grups humans amb pressupostos diferenciats, cadascun d'ells forma una llar i cal realitzar l'ENS a tots".

Atenent a aquestes definicions, s'endevina que **la llar es defineix per les persones i no pel sostre que les aixopluga**.

²FEANTSA: www.feantsa.es

³ONU-Departament d'Afers Econòmics i Socials, Divisió d'Estadística.- Manual d'Enquestes sobre Llars. Estudi de Mètodes, Sèrie F Núm.. 31, Nova York, 1987. http://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_31S.pdf
Enquesta Nacional de Salut (ENS 2006). <http://www.ine.es>

En la Campanya dels Sense Llar 2008 de la Confederació de Càritas Espanyola, hi figurava ja una aproximació força afinada del que la nostra institució entén per llar: **“Es tracta de créixer en el sentiment de llar, com a sentit i vivència on trobo l’escalfor; perquè pertanyo, em sento protegit, puc créixer si ho vull, puc aprendre, compartir, somiar, jugar; perquè si em falta aliment o habitatge, aquesta ‘escalfor-comunitat’ m’embolcalla, em dóna suport i em serveix de plataforma per tornar a començar. Tinc llar perquè al meu voltant trobo xarxes de suport, em relaciono, estableixo vincles i els estableixen tots aquells que m’envolten”**.

Per la seva banda, FEANTSA defineix **la persona sense llar** com “aquella persona que **no pot accedir –o bé conservar–, un allotjament adequat, adaptat a la seva situació personal**, permanent i que li proporcioni un marc estable de convivència, ja sigui per falta de recursos, ja sigui per dificultats personals o socials per a dur una vida autònoma”.

Així, **LLAR és un espai on ser persona, on viure amb qualitat de vida, amb dignitat**. La llar és on es tenen els mitjans de subsistència (salut, alimentació, procrear, descansar del treball); de protecció (espai vital, entorn social, sistemes sanitaris i d’assegurances, família); d’afecte (autoestima, relacions familiars i d’amistat, vida privada, intimitat); de comprensió (tant en l’àmbit educatiu com en el polític); de creació (emocional, però també de les habilitats socials i personals); d’esbarjo (per a les activitats d’oci i d’intimitat), d’identitat (personal, social, religiosa) i de llibertat, (igualtat de drets, tria i discrepància).

A més, **la llar també és un dret universal**. La Declaració Universal dels Drets Humans conjuga en el seu articulat diversos drets que proporcionen l’efectiva realització de la tinença d’una llar, prenent, com a concepte, una visió no restringida a l’àmbit econòmic.

També **la Constitució espanyola estableix que l’habitatge és un dret al qual hi ha de poder accedir tota la població espanyola** (Art. 47) i **l’estrangera** (Art. 13), que s’han d’atendre els problemes específics dels ciutadans durant la tercera edat (Art. 50) i que les Comunitats Autònomes poden assumir-hi competències (Art. 148.1.3).

Article 12

Ningú serà objecte d’ingerències arbitràries en la seva vida privada, la seva família, el seu domicili o la seva correspondència, ni d’atacs a la seva honra o a la seva reputació. Tota persona té dret a la protecció de la llei contra tals ingerències o atacs.

Article 13

1. Els estrangers gaudiran a Espanya de les llibertats públiques que garanteix el títol present en els termes que estableixin els tractats i la llei.

Article 25

Tota persona té dret a un nivell de vida adequat que li asseguri, així com a la seva família, la salut i el benestar; i especialment l'alimentació, el vestit, l'habitatge, l'assistència mèdica i els serveis socials necessaris; també té dret a les assegurances en cas d'atur, malaltia, invalidesa, viudetat, vellesa o altres casos de pèrdua dels seus mitjans de subsistència per circumstàncies independents de la seva voluntat.

Article 47

Tots els espanyols tenen dret a gaudir d'un habitatge digne i adequat. Els poders públics promouran les condicions necessàries i establiran les normes pertinents per fer efectiu aquest dret, regulant la utilització del sòl d'acord amb l'interès general per impedir l'especulació.

Article 50

Els poders públics garantiran la suficiència econòmica als ciutadans durant la tercera edat, mitjançant pensions adequades i actualitzades periòdicament. Amb independència de les obligacions familiars, en promouran el benestar mitjançant un sistema de serveis socials que atendran els problemes específics de salut, habitatge, cultura i lleure.

S'entén, així, que l'habitatge és un dret bàsic per a tothom, sigui quina sigui la seva situació administrativa i que accedir a un habitatge digne s'hauria de fer en igualtat de condicions. En canvi, com ja es deia en el *Document de Bases legals* del Consens sobre les Migracions a Catalunya⁵, “**El dret a l'habitatge dins la Constitució Espanyola** es regula com un principi rector de la política social i econòmica, per tant, no és un dret directament exigible”.

Al final, els drets socials que proporcionen “l'existència de llar” comencen a plasmar-se quan es té un accés real a l'habitatge; però no es consoliden només així. A més, és necessari incidir en la situació del propi habitatge, del seu entorn, en el sosteniment de la situació laboral, de l'accés a l'educació i la salut; en facilitar la creació de xarxes socials, de naixement de vincles, de vies solidàries en l'exercici de la ciutadania. **No hi ha un concepte més transversal que el de LLAR.**

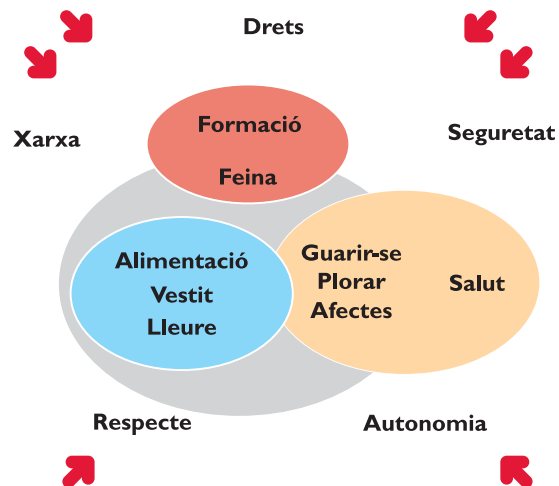
Aquest espai requereix, primerament, d'un lloc físic, que en la nostra societat és l'HABITATGE: “Un mecanisme essencial en el procés d'integració social de cada persona, però perquè aquest principi s'acompleixi de manera precisa cal que reuneixi determinades característiques físiques, d'equipaments, d'instal·lacions, de cost econòmic i d'integració sociourbanística”⁶.

⁵ *Document de bases legals. Consens Social sobre Migracions a Catalunya. Barcelona, març de 2008.*

⁶ *Informe sobre la inclusió Social en España. Fundación Foessa. Cáritas Española, 2008.*

Llar

- On tinc el meu espai, la meua intimitat. On ningú pot entrar arbitràriament.
- Que puc traslladar de lloc, sense renunciar a la meua identitat. On em poden acollir si ja no puc viure en la que havia estat meua.
- Formada pels meus béns (pocs o molts). Pels meus somnis i els meus projectes. Per allò que hi comparteixo o el record d'allò que hi vaig compartir.
- El meu barri. El meu veïnatge, els amics. Els companys del parc, de banc o de jocs.

2.3. Formes de viure en els habitatges que mai seran llars

L'habitatge, per si sol, no garanteix la integració, és més, en determinades circumstàncies pot ser un desencadenant de l'exclusió social. Les condicions físiques, l'accessibilitat i el context poden determinar que es converteixi o no en llar.

És en aquest sentit que FEANTSA classifica en quinze categories aquelles situacions que converteixen les persones en "sense llar", en la majoria de casos tot i tenir un sostre⁷:

Situacions d'exclusió residencial

Sense sostre (Roofless)

1. Viure en un espai públic (sense domicili).
2. Pernoctar en un alberg, forçat a passar les hores diürnes en un espai públic.

Sense habitatge (Houseless)

3. Estada en centres de serveis o refugis (hostals per a sense sostre, albergs per a dones, etc.).
4. Viure en allotjaments temporals: pagats per la municipalitat, allotjaments interins (esperant assessorament), unitats d'habitatge de transició (a curt termini), etc.

⁷Aquesta classificació es diu ETHOS (sigla que respon a la denominació anglesa de TIPOLOGIA EUROPEA DE SENSE LLAR I EXCLUSIÓ RESIDENCIAL) i permet recollir de manera desagregada les diferents situacions amb les que es pot trobar una persona amb problemàtiques relacionades amb el mal allotjament.

- 5. Viure en allotjaments temporals reservats per a immigrants (sol·licitants d'asil, repatriats, etc.).
- 6. Viure en institucions: presons, centres d'atenció sanitària, hospitals que han de deixar en un temps definit sense tenir on anar..
- 7. Viure en allotjaments de suport (sense contracte legal d'arrendament).

Habitatge insegur

- 8. Notificació legal d'abandonament de l'habitatge.
- 9. Viure temporalment amb familiars o amics de forma involuntària.
- 10. Viure sota l'amenaça de violència per part de la família o de la parella.
- 11. Viure en un habitatge sense títol legal (sotsarrendament).

Habitatge inadequat

- 12. Viure en una estructura temporal o barraca.
- 13. Viure en un càmping/caravana.
- 14. Viure en un habitatge no apropiat segons la legislació estatal.
- 15. Habitatge massificat (d'acord amb la legislació estatal).

En aquest Informe parlarem de diverses situacions que tenen en comú l'existència d'un sostre, però que es dona en condicions molt precàries.

Per fer-ho, hem de tenir en compte, d'entrada, què es considera un habitatge adequat. D'una banda, ha d'estar en **condicions d'habitabilitat**. És a dir: cal que disposi dels permisos pertinents per poder-lo habitar (no pot ser un local comercial, ni un traster, ni estar en ruïna...). De l'altra, cal adequar-ne l'ocupació a la capacitat, tenint en compte els **índexs d'amuntegament**, que es calculen comparant la superfície de l'habitatge amb les persones que hi viuen de manera habitual. A Catalunya, la Generalitat estableix com a mínim 10 metres quadrats per persona per obtenir la cèdula d'habitabilitat. Així, superar la mitjana de 6 metres quadrats per persona es considera amuntegament crític, i si s'està entre els 6 i els 10 metres quadrats, és una situació d'amuntegament moderat.

Diem això, perquè algunes de les formes de tinença de l'habitatge de les que anirem parlant podrien ser dignes en determinades circumstàncies (perquè potser tenen cèdula d'habitabilitat o es troben en condicions òptimes) però, en canvi, estan fortament sobre ocupades.

Tot seguit, **presentem diferents situacions respecte de l'habitatge que mai no seran una llar:**

Compartir l'habitatge

compartir*

1 Dividir (alguna cosa) donant-ne una part a d'altres, prenent cadascú la seva part.

2 Rebre, usar, posseir, en comú.

3 fig. Participar, per simpatia envers algú, dels seus sentiments, del seu estat d'ànim, etc.

(*) Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana

Consisteix en la decisió de gaudir d'un mateix habitatge presa per diverses persones i/o famílies per tal de **repartir les despeses i obtenir el benefici de l'ajuda mútua**.

Igual que el relloguer, **no es tracta d'una decisió plenament lliure, perquè obeeix a una situació econòmica precària**, per bé que sí que és volguda i triada.

La principal diferència entre aquesta forma de tinença i el relloguer d'habitacions és que la primera es dona en igualtat de condicions entre les diferents persones o famílies que estan sota el mateix sostre. Es reparteixen les despeses proporcionalment i amb la convivència i la col·laboració quotidianes s'acaben establint relacions d'ajuda mútua.

Com dèiem en la introducció d'aquest Informe, la història es repeteix, i **actualment aquesta forma de tinença torna a estar en auge** –després d'un temps en el qual semblava que s'havia deixat de banda–.

Aquesta ha estat una fórmula utilitzada tradicionalment sobretot per estudiants i persones separades que no poden afrontar econòmicament mantenir un pis de propietat o de lloguer i que amb l'actual crisi està agafant noves formes: **hi ha propietaris que no poden fer front al pagament de la hipoteca i llogaters que, havent-se quedat sense feina, han de buscar la manera de compartir les despeses, famílies que havien seguit el procés normal d'emancipació i que per problemes econòmics han de recular**.

Viure a dispesa o “vivar de patrona”

Històricament, viure a dispesa –allò que en castellà s'anomena “vivar de patrona”– era **allotjar-se en una casa on, per un preu convingut, també es podia menjar**. Es tractava de cases de particulars (normalment de vídues) que amb aquest servei obtenien un sobresou. Més tard, moltes es reconvertiren en les pensions que coneixem actualment.

Va ser molt popular durant els **anys 50 i 60**, amb les grans onades migratòries interiors. **Per als immigrants, era la forma més comuna d'establir-se durant els primers mesos –o anys– d'arribada**. Era, per dir-ho d'alguna manera, el punt d'observació de la nova societat que s'utilitzava fins a trobar-hi el propi lloc.

De fet, actualment es dóna pràcticament en els mateixos paràmetres. **Les pensions** (no ja el fet de viure "a dispesa") **són un recurs de primera arribada** –almenys ho han estat durant els anys en què els fluxos migratoris eren molt nombrosos. I encara ho són **per a casos de gran necessitat**, sobretot quan hi ha fills, mentre no es troba una altra forma d'habitatge més apropiada.

És evident que una pensió no podrà ser mai una llar, primerament perquè no és un espai propi, però pot arribar a ser molt més digne que d'altres formes. Ara bé, l'experiència ens diu que **les pensions a les que econòmicament poden recórrer les persones que atenem sovint són llocs sòrdids, mal equipats, sobre ocupats** i que difícilment passarien les inspeccions pertinents.

Viure en una habitació

rellogar*

- 1** tr: Llogar a algú allò o part d'allò que hom té llogat.
- 2** pron Fer-se estadant d'una casa o habitació rellogada.

sotsarrendar*

- 1** Donar en arrendament a un tercer allò de què hom és arrendatari.
- 2** Prendre en arrendament una cosa del qui n'és arrendatari.

(*) *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*

El relloguer significa **pagar per una part com si es tractés d'un tot**. És a dir, llogar una habitació i determinats serveis (bany, cuina, rentadora...) per utilitzar-los com si es tractés d'un habitatge complet. **La relació que s'estableix entre el llogater i el propietari (legal o no) està marcada per un ordre jeràrquic** de poder del segon vers el primer.

En la seva forma legalment contemplada en la Llei d'Arrendaments Urbans de 1994, hi ha d'haver un contracte escrit i l'habitatge ha de tenir unes dimensions apropiades.

Llei 29/1994 d'Arrendaments Urbans, de 24 de novembre (LAU)

Article 8. Cessió del contracte i sotsarrendament

2. L'habitatge arrendat només es podrà subarrendar de forma parcial i previ consentiment escrit de l'arrendador.

El sotsarrendament es regirà per allò que es disposa en el present Títol per a l'arrendament quan la part de la finca subarrendada es destini a la finalitat indicada en l'article 2.1. De no donar-se aquesta condició, es regirà per allò que es pacti entre les parts.

El dret del subarrendatari s'extingirà, en tot cas, quan ho faci el de l'arrendatari que va subarrendar.

El preu del sotsarrendament no podrà excedir, en cap cas, del que correspongui a l'arrendament.

Ara bé, el **RELLOGUER D'HABITACIONS** del qual parlarem en aquest Informe es dóna en condicions diverses, sovint al marge de la legislació. Per tant, normalment **no hi ha cap contracte escrit que en reguli les condicions d'ús i de preu**, ja sigui perquè el propietari a vegades no n'està assabentat; perquè sovint els habitatges no tenen cèdula d'habitabilitat; perquè tant l'arrendador com el propietari són plenament conscients que hi viuran més persones a part de qui té llogat l'habitatge; perquè s'han comprat els pisos per llogar-ne les habitacions o bé, com passa darrerament, perquè és el propietari d'un pis qui lloga una habitació a casa seva per poder fer front al pagament de la hipoteca.

Aquest fenomen va lligat fonamentalment a un **context econòmic de crisi, de manca d'habitatge de lloguer** i a les diverses **onades migratòries** al llarg del segle XX i XXI. I gairebé sempre és l'únic recurs que queda a les persones sense permís de residència i que han de subsistir gràcies a l'economia submergida

En certs casos, els preus no inclouen l'ús dels serveis (cuina, bany, electrodomèstics), en d'altres, va tot inclòs; a vegades es paga un tant per persona, en d'altres ocasions el preu s'estableix per habitació... No hi ha normes, les regles del joc les marca la persona que figura com a propietària de l'habitatge (encara que no ho sigui).

Aquesta decisió de subarrendar no sol ser lliure ni voluntària, sinó forçada per les circumstàncies, principalment **a causa d'una economia precària i d'una manca total de xarxa familiar i social**. Això, pel que fa a qui paga per un sostre.

L'altra cara d'aquest fenomen la protagonitza qui posa en relloguer el seu habitatge, ja sigui de propietat o llogat. En aquesta banda, **s'hi troben les persones o famílies que arran de la crisi econòmica no poden fer front al pagament del seu habitatge i veuen en el relloguer una porta de sortida**. I també les que han convertit el sotsarrendament en una font de negoci (i explotació), com veurem al llarg d'aquest Informe.

Estar en acolliment

acollir*

I tr: Rebre (algú que es presenta), especialment admetre'l a casa, en la nostra companyia.

(*) *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*

Consisteix en **donar allotjament de forma gratuïta** i totalment altruista a persones que en tenen necessitat, bé perquè no tenen recursos econòmics, la situació administrativa resolta o per raons humanitàries.

Aquesta modalitat es detecta principalment en **dos col·lectius**. D'una banda, el **subsaharià**. De l'altra, i arran de la crisi econòmica, es dóna entre els **fills que ja s'havien independitzat però que retornen a casa dels pares**, perquè s'han quedat a l'atur i no poden fer front al cost de l'habitatge en solitari. També a causa de la crisi, està passant amb famílies senceres.

Es tracta d'un recurs concebut com a provisional i que **estableix vincles de dependència entre qui el rep i qui el dóna. El que podria ser una forma de solidaritat, es pot arribar a viure com un fracàs personal i ser font de conflictes de convivència**. La crisi també està fent desaparèixer aquesta modalitat, perquè on abans hi havia generositat, ara hi ha precarietat econòmica i cada vegada més es demanen diners a canvi de l'estada, convertint l'acolliment en habitació rellogada.

Barraquisme

barraca*

I URBAN Construcció suburbial destinada a ésser habitada, feta amb materials aprofitats, d'una superfície reduïda, mancada de condicions per a l'habitabilitat i edificada generalment sobre terrenys d'altri.

(*) *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*

Aquestes autoconstruccions aixecades en sòl que no és propi no tenen cap mena de relació arrendatària amb qui en té la propietat.

Les barraques no tenen una estructura sòlida ni fonaments, estan fetes amb materials d'enderrocs, fustes, llaunes, cartrons, plàstics, lones, trossos d'uralita... No tenen serveis propis ni comunitaris: ni aigua corrent ni electricitat ni clavegueram.

Va tenir un moment d'auge a la meitat del segle passat i ara torna -no amb tanta força- amb característiques noves, com els barris de caravanes a descampats o les construccions precàries en fàbriques abandonades. Aquest fenomen té una presència majoritària de persones d'ètnia gitana, però també hi ha immigrants indocumentats.

El fenomen de l'autoconstrucció es dóna també d'una forma no tant precària com en el barraquisme. Es tracta de cases que si bé van tenir el seu origen en forma de barraca, han anat millorant amb el pas dels anys i a mesura que els seus propietaris han aconseguit un major poder adquisitiu. Però malgrat que puguin tenir un aspecte correcte, moltes no disposen de clavegueram i les instal·lacions de llum i aigua segurament no obtindrien els permisos reglamentaris.

Llits calents o pisos pastera

llit*

Conjunt de matalassos, coixins, abrigalls, etc, que hom disposa sobre el suport del llit.

calent*

Amb una forta activitat.

pastera*

Barca petita i de fons pla, sense quilla. Utilitzada pels immigrants subsaharians per arribar a les costes espanyoles travessant l'Estret de Gibraltar.

(*) *Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana*

Tot i que en aquests moments no es dona amb tanta freqüència com uns anys enrere, encara **segueix existint el fenomen de llogar matalassos o sofàs a torns, per hores.**

Segurament, aquesta és la màxima expressió de com una necessitat vital ha derivat en explotació (infra)humana.

Les administracions locals estan fent esforços per eradicar aquesta forma d'explotació, controlant la localització dels pisos pastera, és a dir, aquells habitatges on és evident la sobre ocupació i, també, prioritzant el control de les cèdules d'habitabilitat.

Viure d'okupa

Al nostre país, el moviment okupa està format per: simpatitzants, activistes, residents i 'usuaris' de les activitats socials i culturals que organitzen els centres autogestionats, i tenen una funció social molt més important que la de ser edificis residencials⁸.

Aquest moviment que es dona internacionalment no només centra les seves reclamacions i demandes en l'escassetat i l'accés a l'habitatge, sinó que també fa una crítica a les polítiques macroeconòmiques, la gestió política de l'habitatge i dels espais culturals.

Però més enllà del moviment social tradicional, **està sorgint una nova forma d'okupació no tan filosòfica i molt més d'arrel econòmica.**

Alguns sectors de població amb molt pocs o nuls recursos econòmics estan aprofitant les xarxes que els proporciona el moviment okupa per poder tenir, temporalment, habitatge gratuït.

⁸:*¿Dónde están las llaves? El movimiento okupa. Estudi coordinat per Ramón Adell Argilés i Miguel Martínez López. Los Libros de la Catarata. Madrid, 2004.*

Situació de sense sostre

Es tracta de l'escala més precària de totes les modalitats de tinença d'habitatge, senzillament perquè no se'n té.

Una persona en situació de sense sostre és la que viu al carrer, ja sigui les vint-i-quatre hores o només durant el dia perquè a la nit utilitza la xarxa d'albergs per dormir.

Aquestes persones estan obligades a buscar aixopluc en portals, caixers, boques de metro... A més, també han de recórrer a altres serveis públics o privats per menjar o vestir-se. **No tenen pràcticament cap pertinença** i les poques que tenen els acompanyen allà on van o les deixen a la consigna d'entitats socials.

Aquestes persones, en ocupar les posicions socials més desfavorables, **estan social i individualment exposades a adoptar "estils de vida" amb més riscos per a la salut** que les persones que tenen millors condicions. A més, tot i patir un índex de malalties superior a la mitjana, tenen greus dificultats per rebre i seguir tractaments mèdics.

També **pateixen més que cap altre col·lectiu els efectes de la inseguretat**. Segons l'estudi dirigit per Pedro Cabrera "Qui dorm al carrer?"⁹, **prop del 50% de les persones que viuen al carrer a Barcelona "diuen que han estat víctimes d'algun delicte** mentre pemoctaven al carrer; essent els més habituals els robatoris i les agressions".

Així, les persones en situació de sense sostre són les que millor representen l'antagonisme al fet de tenir una llar; que com hem vist proporciona seguretat, escalf, protecció i estatus, entre d'altres.

Qualsevol d'aquestes formes d'infrahabitatge revela un perfil social caracteritzat per un nivell d'atur elevat, contraposat a un baix nivell d'estudis i, també, per una proporció molt alta de persones estrangeres. Tots aquests factors de vulnerabilitat dificulten la mobilitat cap a d'altres formes d'habitatge més apropiades i de més qualitat.

Ara bé, com que estem immersos en una **profunda crisi econòmica, també es troben en aquesta tessitura persones que en una situació normal no s'hi trobarien.** Persones que tot i comptar amb uns ingressos fixos, no poden afrontar el pagament del seu habitatge, bé perquè compartien les despeses i ara les han d'enfrontar en solitari –com seria en els casos de separacions o divorcis–, o bé el d'aquelles famílies que tenen algun –o més d'un– membre de la família que s'ha quedat a l'atur i han vist disminuir els ingressos.

⁹ Pedro Cabrera, M. José Rubio i Jaume Blasco, *Qui dorm al carrer?* Caixa Catalunya. Barcelona, 2008

- A Europa (UE-15) hi ha 18 milions de persones afectades per l'exclusió residencial, de les quals, 2,5 milions serien sense sostre (persones que dormen al carrer o en albergs d'emergència d'estada limitada).
- A Espanya, es calcula que la població sense llar estaria entre les 15.000 i les 30.000 persones.
- A Catalunya, estarien al voltant de les 10.000 persones.
- A la província de Barcelona se'n compten entre 7.000 i 8.000:
 - Barcelonès: 3.741
 - Vallès Oriental i Occidental: 645
 - Alt Penedès: 588
 - Maresme: 547

Font: Síndic de Greuges de Catalunya. Estudi extraordinari el fenomen sense llar a Catalunya: persones, administracions, entitats. 2005.

3 Dimensió històrica dels sostres que no són llar

3.1. Una història que es repeteix

Es fa difícil descriure la realitat viscuda en termes d'habitatge a tot el territori de les nostres diòcesis, perquè la documentació escrita parla sobretot de Barcelona ciutat. Però és possible extrapolar la informació a la resta de grans ciutats de les diòcesis de Sant Feliu i Terrassa, sobretot d'aquesta última, ja que les condicions econòmiques de Sabadell, Terrassa o Granollers són també les de grans ciutats industrialment desenvolupades.

Podem, doncs, establir el paral·lelisme amb una Barcelona que comença a créixer com a capital catalana i on es concentra el gruix de la immigració. Això és així perquè tant llavors com ara es creu que en una gran urbs serà més fàcil trobar-hi mitjans de subsistència, malgrat que l'experiència ens demostra que sol ser més fàcil sortir-se'n en nuclis més petits.

Per tant, **la similitud entre la situació que es visqué a Catalunya en les dècades dels anys 20 als 60 amb l'actual és innegable. Els fenòmens de precarietat habitacional es repeteixen** lligats a les onades d'immigració (primer interior tant del camp català com de la resta d'Espanya, i actualment d'altres països) i a la precarietat econòmica dels residents i dels nouvinguts. També cal tenir present que aleshores no hi havia tradició entre les administracions públiques de construir habitatge social i que ara no es té una percepció real de la dimensió d'aquesta necessitat. Per tant, **l'habitatge social que es construeix sempre està per sota de les necessitats reals i una part de demandants no pot accedir-hi** (rendes més baixes, persones en situació irregular).

Als anys 20 del segle passat el finançament de la poca obra social que es construïa anava a càrrec de les caixes d'estalvi i les companyies d'assegurances, les úniques entitats que es podien permetre inversions de llarga durada.

Com reflecteix el llibre del Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona "Barcelona. Les cases barates" (PMH. Barcelona, 1999), l'Informe de política d'habitatge de 1920, situa els primers blocs de cases barates a Sants, Les Corts, Gràcia, Sant Martí o Sant Andreu, totes zones que coronen la ciutat per l'exterior.

Als anys 30, la forma de tinença majoritària era el lloguer, i com està documentat en diversos estudis, es tractava de lloguers mensuals **de preu molt elevat per a la capacitat econòmica de les classes populars de l'època**¹⁰. Aquestes mateixes fonts xifren entre un 20% i un 25% del jornal dels obrers no qualificats el preu que es demanava pel lloguer de l'habitatge, especialment a Barcelona¹¹.

¹⁰ José Luis Oyón, *Barcelona 1930: un atlas social. Edicions de la UPC (Arquitectura)*. Barcelona, 2001.

N. Rider, *Anarquisme i lluita popular: la vaga dels lloguers de 1931*. Revista *L'Avenç*, núm. 89, 1986.

¹¹ El salari mitjà de l'any 2009 se situà en els 1.700 euros aproximadament. Tenint en compte que el lloguer mitjà de la ciutat de Barcelona fou de 852 euros, l'esforç per poder llogar un pis era superior al 50%.

Per això, ja en aquella època **es va començar a practicar el relloguer d'habitacions, com a mesura purament economicista. Però la fórmula es decantà més com a “cases d'hostes” –les actuals pensions-**.

Segons l'estudi de José Luis Oyón citat, és, a més, un fenomen sobretot femení, bàsicament perquè són les dones les que suporten una economia més precària: “Més d'un terç de les llars que declaren hostes o rellogats estan encapçalades per dones soles, majoritàriament vídues”. D'altra banda, també revela que les llars amb rellogats on el cap de família és aragonès o andalús tripliquen les llars on el cap de família és català.

Atenent al cens del 1930 que comptabilitza les famílies que viuen sota un mateix sostre, la cohabitació a la ciutat de Barcelona puja al 9%, un percentatge que s'enfila al 17,4% si es té en compte la realitat de la mostra realitzada per l'estudi citat.

Així, en aquest aspecte també es manté el paral·lelisme amb l'època actual, en la qual el fenomen del relloguer d'habitacions es manté en els marges de la il·legalitat. Segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), el 2007 hi havia un percentatge de l'1,5% de llars amb dos nuclis o més, prop de 50.000 persones. Tenint en compte que el percentatge de relloguer constatat per la nostra institució és del 34% en una base de precisament 50.000 persones (dades del 2009), no sembla agosarada aquesta afirmació.

L'estudi sobre 1930 va posar damunt la taula el fet que més del 42% de les famílies de classe obrera cohabitava amb altres famílies, ja fossin de la pròpia saga familiar o no hi tinguessin parentiu, i es tractava majoritàriament de famílies aragoneses, andaluses i murcianes vingudes amb l'onada migratòria.

En aquell moment, les cases d'hostes i el relloguer es concentraven a Ciutat Vella, sobretot a la part baixa de La Rambla (Santa Mònica), el Raval i Poble Sec. Mentre que contràriament al que passa avui, la zona de l'Eixample en queda al marge. Llavors l'Eixample mantenia el seu estatus burgès i acomodat.

Als anys 30 del segle passat, les situacions d'amuntegament es donaven sobretot a Can Tunis, Les Corts-Collblanc, Can Baró i Poblenou, amb taxes iguals o superiors al 50% a la mitjana de la ciutat.

Però si hi ha un tret diferencial d'aquella època amb l'actual és el barraquisme, un fenomen que s'anirà reproduint durant les primeres dècades del segle XX, durant la postguerra i fins els anys 50 i 60.

Els nuclis de barraques estaven formats per famílies nouvingudes de les zones rurals de Catalunya i especialment de la resta d'Espanya que pels seus baixos ingressos no podien accedir a un lloguer de l'Eixample ni de Ciutat Vella o els nuclis de l'extraradi. Se situaren a les zones de les perifèries urbanes. A Barcelona, es trobaven a Montjuïc-Can Tunis, Can Baró, Nou Barris i Poblenou-Barceloneta.

És cert que actualment hi ha algun nucli de barraques dispers, però és molt puntual ja que amb les Olimpíades de 1992, aquest fenomen sembla haver-se eradicat. Avui es dona, però, el barraquisme vertical, caracteritzat pels pisos pastera –que ja hem explicat en el capítol segon–.

Els nuclis de barraques no tenien cap condició higiènica i les administracions públiques no van fer cap actuació per portar-hi serveis fins ben entrada la dècada dels 60.

Les primeres cases barates sorgiren durant la dictadura de Primo de Rivera, i atenent a raons ben diferents de les que s'esgrimien a l'Europa de l'època, més allunyades de la modernitat i més properes al control i la seguretat. La República tampoc va aportar novetats en l'urbanització de barris obrers, tot i que sí que va introduir millores socials pel que fa als equipaments. De fet, no va ser fins a finals dels anys 40 quan es començaren a construir algunes cases socials i blocs de "protecció oficial" (Eduard Aunós, Bon Pastor, Ramon Albó).

Als anys 50, les úniques promocions d'habitatge públic que es feien eren les destinades a allotjar les famílies de barraquistes, però sempre eren insuficients respecte de la demanda. Els primers reallotjats foren els habitants d'El Polvorí, Montjuïc i el Bon Pastor¹².

Més tard, la intenció de Cerdà en dissenyar el Pla de l'Eixample (1959) fou trencar els monopolis de propietat del sòl i evitar l'especulació amb els lloguers, en un intent de seguir la tendència europea de donar prioritat a la construcció d'habitatges per a les classes treballadores, i incorporant-hi nous conceptes pel que fa a l'organització de l'espai i l'urbanisme. Aquesta visió xocà de ple amb la mentalitat burgesa de la ciutat, que no veia amb bons ulls la creació d'habitatge específic per als treballadors¹³.

I, de fet, el somni de Cerdà no s'ha pogut fer realitat fins ara. **La necessitat d'habitatge va obligar a fragmentar els pisos de l'Eixample, però d'aquesta manera va fer brotar el negoci immobiliari basat en l'especulació** –primer del sòl i després immobiliari– i alimentat per les necessitats de les capes més humils de la població. Negoci que s'ha mantingut –i augmentat– fins als nostres dies.

3.2. Testimonis pioners

És essencial en un treball com aquest anar a buscar testimonis a la font més propera: les professionals del Treball Social que van ser pioneres en els barris més desfavorits de les nostres ciutats. **Les treballadores socials de Càritas** van ser les primeres a endinsar-se al Xino, al Somorrostro, a Pomar, Sant Roc, Tres Roses o Sant Cosme, per posar alguns exemples. **I van ser pioneres en el treball comunitari que portaria al naixement de les associacions de veïns i, amb elles, les primeres millores d'uns barris més que pobres.** Teresa Casanovas, treballadora social, parla de la situació a la Barcelona dels anys 60:

¹² Barcelona. Les cases barates. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Barcelona, 1999.

¹³ Miquel Domingo i Ferran Segarra, Les cases barates i el paper de l'habitatge popular en l'urbanisme contemporani, a Barcelona. Les cases barates. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Barcelona, 1999

“ Jo en aquells moments, l'any 64-65, vaig començar a treballar al **Barri Xino**.

El problema del relloguer era més que evident... Tinc la sensació que la majoria de les persones que hi vivien no estaven empadronades, però llavors les escoles estaven més obertes i no demanaven certificats d'empadronament perquè als infants se'ls pogués escolaritzar.

Hi havia un **problema de fam**. Els infants se'ls enviava als menjadors de l'Auxili Social amb una carmanyola a buscar el menjar per a tota la família. Hi havia infants que robaven menjar per poder-lo portar a casa seva...

La situació estava marcada per un **mercat laboral molt minso**, basat principalment en la construcció. Moltes d'aquestes persones eren immigrades del sud i del centre d'Espanya.

Les dones normalment feien neteja i no estaven massa ben tractades... Anaven a cases on hi havia diners i se les tractava quasi com si fossin esclaves...

També hi havia molta gent treballant a fàbriques, modistes i confeccionistes al domicili, al mercat del Born i al port, i de cobradors i conductors del tramvia. Hi havia molts treballs a domicili de plegar paper, de pintar figuretes, etc.

Hi havia dones que es dedicaven a la neteja i d'altres a la prostitució... Era una sortida econòmica, però molt dura... Recordo que el comissari de policia de la comissaria del carrer García Morato [actual Avinguda de les Drassanes] era el propietari de la pensió Estrella que acceptava llogar habitacions a hores. N'hi havia moltes [de pensions] controlades per policies i que, a més, es dedicaven al relloguer.

Al carrer García Morato hi havia molts pisos tancats i tapiats on moltes famílies s'hi van instal·lar d'okupes. Agafaven la llum dels fanals del carrer i pujaven l'aigua que agafaven a les fonts amb galledes i cordes pels balcons i finestres.

Hi havia tants problemes, en aquell moment, i tants pocs recursos que la imaginació era la millor eina del treball social. En aquella època va ser molt important el treball comunitari. ”

Crida l'atenció com, ja amb anterioritat a la data que explica Teresa Casanovas, hi ha constància de **sobre ocupacions en pensions del casc antic de la ciutat**. El periodista Jaume V. Aroca i la directora del Museu d'Història de la Immigració de Catalunya, Imma Boj, transcriuen al seu bloc digital l'informe d'un funcionari de la policia que acudeix a una pensió del carrer Conde de Asalto, 40 de Barcelona [actual Nou de la Rambla] per una denúncia d'amuntegament. Per gentilesa d'aquests dos bloguers transcrivim aquí part de l'informe policial que dona compte de les condicions de vida d'aquelles famílies:

Expediente 465: Conde del Asalto, 40 (2)

“Así, en las distintas habitaciones residen las personas que se indican:

- 1ª 4 personas que pagan 12 pesetas
- 2ª Esta habitación es de aproximadamente DOS METROS de larga, por UN METRO [la majúscula és de l'original] de ancha, en ella viven 3 personas que pagan 42 pesetas a la semana (matrimonio e hijo de diez años)
- 3ª 2 personas, 15 pesetas diarias
- 4ª 2 personas, 18 pesetas diarias
- 5ª 3 personas 15 pesetas diarias, guisan y duermen en ella
- 6ª 2 personas que pagan 8 pesetas, carece de ventana y no tiene otra ventilación que la puerta de entrada
- 7ª 4 personas, 14 pesetas diarias
- 8ª 3 personas, 13 pesetas
- 9ª 3 personas, 15 pesetas
- 10ª- 5 personas, 15 pesetas diarias, guisan dentro y no tienen otra luz que una ventana pequeña a patio interior
- 11ª-3 personas, 12 pesetas, guisan, luz a patio interior
Éstas en el piso segundo

En el tercero existen las siguientes habitaciones

- 1ª 3 personas, 11 pesetas, guisan en la habitación
- 2ª Esta es un cuarto de desahogo, habilitado para habitación, sus dimensiones son las justas para una cama individual, que está rozando a la pared por los cuatro costados y en la que vive un matrimonio 8 pesetas diarias, carece de ventana
- 3ª En las mismas condiciones que la anterior, pagan 8 pesetas, viven dos y carece de ventana
- 4ª 4 personas, 11 pesetas
- 5ª 5 personas, 13 pesetas
- 6ª 4 personas, 13 pesetas, con una ventana pequeña
- 7ª 3 personas, 15 pesetas
- 8ª Otro cuarto de desahogo en el que viven tres personas, pagan 8 pesetas, naturalmente sin ventana.
- 9ª 5 personas, 15 pesetas

10^a 4 personas, 15 pesetas

11^a 3 personas, 15 pesetas, guisan en la habitación

12^a 4 personas, 15 pesetas, guisan en la habitación

(...) Algunas de las personas que no caben en sus habitaciones, duermen en los pasillos.

12 de junio de 1954".

Com bé diuen aquests bloguers, un petit càlcul permet fer-se a la idea del negoci que suposaven per als seus propietaris aquestes pensions semiclandestines: "En el moment de la inspecció vivien 76 persones en 23 habitacions que cada dia pagaven 326 pessetes que, si es mantenia l'ocupació, cada mes suposaven 9.780 pessetes (58,78€). Una fortuna en aquella època quan el salari mitjà d'un treballador a Barcelona rondava les 1.000 pessetes (6€)".

Igual que passa avui, també eren més cares les habitacions on hi havia mainada.

Malgrat la denúncia de 1954, la pensió il·legal sembla que no va tancar; perquè Aroca i Boj referencien una altra inspecció del mateix edifici durant els anys 70, i fins i tot, és probable que no faci massa temps que hagi deixat de funcionar –potser com a pis pastera–, ja que en el bloc diuen: "Durant la nostra visita, en una de les habitacions del pis, vam trobar-hi el carnet d'un estudiant marroquí".

Aquesta mateixa història es va repetint, amb diferents protagonistes, però sempre de classes molt humils, al llarg de la història recent de les nostres ciutats i dels nostres pobles.

Assumpta Fernández, també treballadora social de Càritas, ens parla d'un altre perfil de l'exclusió residencial: els avis perceptors del FAS¹⁴ i els nuclis de població d'ètnia gitana i els barraquistes, en el seu cas dels anys 80 al Baix Llobregat:

“ En el meu cas, com que sempre vaig treballar amb gent gran, no tinc casos de relloguer, en tot cas anaven a pensions.

A Sant Vicenç dels Horts hi havia un barri penjat a la muntanya on hi vivien la majoria dels avis del FAS que ateníem, era pels volts del 85. Viladecans era un poble tranquil, només hi havia un barri de gitanos amb cases d'autoconstrucció.

Però a banda dels barris gitanos, també hi havia autoconstrucció de persones vingudes del sud, d'Andalusia, de Múrcia, d'Extremadura...

A partir dels anys 70 van començar a fer cases de protecció oficial i es van començar a eradicar aquestes formes tan precàries d'habitatge. ”

¹⁴ FAS (Fons d'Assistència Social): Pensió assistencial que es pagava per vellesa o per malaltia a aquelles persones que no havien cotitzat mai i que, per tant, no tenien dret a cap pensió. Avui és una pensió residual, substituïda per les diferents prestacions socials no contributives.

Montserrat Garcia, treballadora social de Càritas, escrivia en el número 111 dels Quaderns d'Orientació Familiar de l'Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona (Setembre de 1988) sobre el desnonament, un altre aspecte relacionat amb l'habitatge precari i la pobresa de les famílies:

“ Les dades publicades al núm. 11 de “Notícies de Càritas”, que tenen la seva font al Jutjat Degà de Districte de Barcelona, ens donen una xifra esgarrifosa de desnonaments. Són dades del mes de gener al setembre de 1986. En aquest període de nou mesos hi ha hagut 4.096 desnonaments a Barcelona. Per donar més força a aquesta xifra podríem dir, sense por a equivocar-nos, que un total de 18.300 persones –comptant quatre membres per família– s’han quedat al carrer; més ben dit, han estat tretes de casa seva o n’han estat arrencades i deixades amb els mobles i totes les seves pertinences al bell mig del carrer.
(...)

Aquestes són les alternatives que ells mateixos busquen i que esperen que resolguin la seva situació:

- a) Un altre piset, primer en el mateix barri. Després en un altre barri.
- b) Algú que els aculli: família, amics, coneguts.
- c) Retorn al poble.
- d) Anar a viure a una pensió.
- (...)

Anar a viure a una pensió representa que tot l’espai del què disposaran serà una habitació on hi haurà, segons el preu, dos llits, una cadira i un armari petit (que no hi és sempre). En aquesta habitació hauran de cuinar, menjar, rentar plats i llençols, penjar la roba, dormir, i quan hi ha un malalt també haurà d’estar-se aquí. Fora, un passadís amb les portes de les altres habitacions. ”

Montserrat Plans, una altra treballadora social de Càritas, ens parla encara de l’època en què treballava als barris de Vilapicina i del Turó de la Peira, entre els anys 1998 i 2006, una època molt més recent:

“ Un nombre molt significatiu de les famílies que vaig atendre eren procedents d’Equador i de Bolívia, tot i que també vaig atendre famílies catalanes.

El perfil professional de les persones adultes ateses era molt variat, no recordo que atengués professionals liberals ni graduats superiors, el nivell d’estudis era baix i pocs tenien estudis superiors i si els tenien no podien exercir a Catalunya.

La majoria de famílies que vaig atendre vivien rellogades en pisos que tenien llogats persones dels seus mateixos països i moltes vegades jo mateixa sentia vergonya pel tracte vexatori i inhumà que rebien dels seus compatriotes. Els mateixos immigrants llogaven habitacions, baixos d’escala i terrats a compatriotes seus i els cobraven quantitats importants, és clar, tot fora de tota llei.

Vaig atendre moltes dones joves que havien emigrat per treballar en el servei domèstic i havien deixat el marit i els fills i filles al país d'origen. El reagrupament va ser molt difícil perquè la dona havia assimilat amb facilitat el tarannà de la dona catalana. La resta de la família en arribar venia amb el patró familiar del país d'origen i van haver de canviar els rols familiars i això va ser molt difícil i va provocar moltes ruptures. ”

Roser Coromina fou, també, treballadora social de Càritas. Durant les dècades dels 80 i 90 va desenvolupar la seva tasca a Montcada. Ens parla de les persones, sobretot immigrants interiors, que vivien als barris de Can Sant Joan i de la Font Pudenta, dos emplaçaments a la muntanya, amb cases d'autoconstrucció fetes damunt del que havien estat barraques (amb la xarxa elèctrica perillosa, i les canonades i baixants d'aigua, molt senzills):

“ *Les persones que ateníem eren dones, els marits de les quals treballaven a la construcció i s'havien quedat a l'atur o que havien tingut el marit emigrat i retornava amb greus problemes i joves amb molt poca formació.*

Patien sobretot problemes respiratoris, causats segurament per la contaminació de la fàbrica de ciment i de la de pintures, ja que hi vivien molt a prop i llavors no es tenia gens en compte. I xacres del sistema ossi. També hi havia molt d'alcoholisme.

Durant el temps que vaig estar a Sant Boi, cap als 90, sí que recordo que vaig poder entrar en una mena de nau, que al final tenia un bany i la rentadora, en la que hi havia com uns boxes, separats per cortines, i en cada un hi vivia una família...

D'entre totes les persones que vaig atendre, em recordo d'un noi que havia acabat l'escola sense saber llegir. Va estar a la presó... Des de Càritas li vam oferir la possibilitat de fer un curs especial de formació a Flor de Maig, a Cerdanyola i va acceptar. Molt sovint havia d'anar-hi a peu, perquè no tenia diners per a l'autobús, i vivia lluny, però el va aprofitar al màxim, tant que se'l va quedar la pròpia institució com a jardiner.

Va ser la demostració que no es pot etiquetar ningú, perquè tothom ens pot sorprendre amb els recursos que té.

L'ensenyament, la sanitat i l'habitatge són imprescindibles i cal mantenir-los encara que la família no tingui recursos econòmics propis. ”

3.3. Canvis en l'arquitectura i l'urbanisme

L'arquitectura i l'urbanisme s'han anat adaptant, ja sigui en el mercat privat com en el públic, a la demanda i a les necessitats de la població.

Hem vist com a l'Eixample, per exemple, els grans pisos de la burgesia es van anar dividint per tal de donar resposta a la demanda del moment. D'igual manera, les promocions públiques d'habitatge social també s'han fet segons la població que els havia d'habitar: tant quant a costums com a nombre de persones de la unitat familiar. Així, **l'espai habitable i el nombre d'habitacions han anat variant en funció del moment, passant de grans superfícies i tres i quatre habitacions, a superfícies més reduïdes amb una o dues habitacions**. I no cal oblidar en aquest punt la gran influència que hi ha tingut el preu del sòl, que sovint ha manat més que les necessitats familiars.

Si posem l'exemple dels pisos que el Patronat Municipal de l'Habitatge (PMH) de Barcelona ha anat construint al llarg de 50 anys, podem veure clarament com els usos i l'organització familiar han configurat un parc diferenciat d'habitatges des dels blocs de plantes formals ("organitzacions en les quals el menjador-estar ocupen una posició central entorn de la qual s'organitzen la resta de dependències") al tipus de planta funcional (que "organitza l'habitatge més en dependència amb el programa d'activitats i a les relacions que s'estableixen entre elles. De manera que s'estableixen zones ben diferents, com ara la zona de nit formada per dormitoris i bany, i la zona de dia, formada per sala menjador i cuina")¹⁵.

La superfície va passar dels 45 m² pels pisos de dos dormitoris i de 60 m² pels de tres en els anys 20, als 90 i 100 m² dels anys 70 i 80. És curiosa en aquest sentit, la declaració d'intencions de l'arquitecte del PMH Josep Soteras, qui en la Memòria de l'any 1958 introduïa la següent reflexió en l'Informe de la Composición social deseable para el núcleo Montbau en Horta¹⁶:

“ Respecto a la superficie que puede asignarse a las viviendas, se ha dicho que la casa es hogar, santuario, escuela, taller, y albergue, que debe aumentarse el amor al hogar, facilitando que en él se viva con intensidad y evitando que el espacio vital de la familia sufra con una vivienda reducida y de dimensiones mínimas. (...) Será norma de prudente política social, la de que en caso de duda, se procure la mayor superficie para las viviendas. ”

¹⁵ Jordi Oliveras, *Formes d'habitatge en l'experiència del PMH, a De les cases barates als grans polígons. El Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona entre 1929 i 1979*. PMH, Barcelona 2003.

¹⁶ *Opus cit. a ídem*.

4 *Dimensió econòmica: recursos en temps de crisi*

La modalitat majoritària de tinença i ús de l'habitatge a la Catalunya –també a Espanya– de finals del segle XX i principis del XXI és la de la propietat. Aquest fet condiciona, i molt, la situació de precarietat en què es troba la població de rendes mitjanes i baixes, pel que fa a la qualitat de l'habitatge¹⁷.

En aquest context, l'habitatge social podria evitar l'empitjorament de les condicions d'habitabilitat de moltes famílies i, també, ajudar a millorar-les a moltes d'altres. Però d'habitatge social se'n fa poc i el que hi ha és insuficient. A més, gran part de l'habitatge protegit que s'ha posat al mercat fins ara respon a aquesta mateixa lògica imperant de la propietat, deixant al marge moltes famílies amb veritable necessitat.

Tal com passa a la major part d'Europa, l'opció més factible passa pel lloguer i la creació d'un parc d'habitatges socials de lloguer. I la nova Llei de l'Habitatge de Catalunya pretén incentivar aquesta opció facilitant ajuts, marcant un mínim del 15% d'habitatges de lloguer destinats a polítiques socials i creant la figura dels *habitatges d'inserció*¹⁸. Ara bé, és una llei que tot just s'està començant a desplegar, sobretot tenint en compte que l'actual moment de crisi repercuteix de forma decisiva en les polítiques econòmiques del país.

En aquesta situació, l'accés a l'habitatge és molt difícil per a moltes persones i famílies que es troben al límit, econòmicament parlant. Són persones i famílies sense ingressos o ingressos mínims procedents de feines molt precàries dins del mercat de l'economia submergida, perquè no tenen autorització de treball o que cobren pensions minses, sobretot persones grans.

Aquest context que hem acceptat anomenar “de crisi” també es defineix perquè els mecanismes creats per satisfer les necessitats d'habitatge de la població no tenen capacitat per resoldre-les de manera adequada. Cal trobar-hi alternatives, encara que no sempre trenquin amb la **incapacitat estructural d'alguns sectors per accedir al mercat residencial** que configura la lògica interna del problema¹⁹.

Així, per reduir l'esforç econòmic que suposa el pagament de la hipoteca –i en algunes ocasions també del lloguer–, es recorre bàsicament a dos sistemes. Un és que els joves comparteixin lloguer sense que hi hagi un nucli familiar. Aquest sistema també l'utilitzen algunes persones grans que viuen soles i volen acompanyament. L'altre sistema, més utilitzat per les unitats nuclears, és el del lloguer d'habitacions de l'habitatge llogat o comprat. I com hem vist anteriorment, en cap de les dues modalitats no existeix la concepció de llar.

Com diem, hi ha molt poca oferta de lloguer, i la que hi ha en el mercat lliure és pràcticament inaccessible per aquestes persones, perquè és molt cara (a Barcelona, entre 855 i 1.270 euros/mes)²⁰ i a més es demanen uns requisits inabastables: nòmines, entrades abusives, dipòsits de 3 i 4 mesos, avals... L'oferta de lloguer social encara és més minsa i totalment fora de l'abast de les persones immigrades i sense papers.

¹⁷ Carme Trilla, *Condicions d'allotjament de la població catalana. Una aproximació quantitativa. Article complementari al treball Estudi de l'habitatge a Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Barcelona, 2001*

¹⁸ Llei 18/2007, del 28 de desembre, del dret a l'habitatge. Generalitat de Catalunya. (DOGC 5044. 09.01.2008)

¹⁹ Luis Cortés Alcalá, *La crisis de la vivienda. Revista Documentación Social, núm. 138*

²⁰ Informe de la Cambra de la Propietat de Barcelona sobre el mercat de lloguers. Octubre 2009.

Les persones que havien optat per comprar, en un moment en què els preus eren relativament assequibles i el nivell d'atur era baix (sobretot a la construcció), es van trobar amb què les hipoteques van pujar i la feina es va acabar, així que s'han quedat amb un pis que no poden pagar, corrent el risc de quedar-se al carrer si no troben una alternativa.

En aquesta situació de clara **dependència residencial** es troba la **gran majoria de joves d'entre 26 i 35 anys a Catalunya i Espanya**, ja que "la disponibilitat de dos salaris ha esdevingut una condició sense la qual resulta molt arriscat emprendre un projecte de vida familiar"²¹.

- Entre els anys 1991 i 2007 es van acabar a Espanya 6.812.000 d'habitatges, però només el 14,5% d'aquests (989.018) va tenir algun tipus de protecció.
- L'endeutament familiar equivalia, el juliol de 2008, al 78,3% del PIB, segons el Banc d'Espanya.

Informe Foessa. 2009

En aquest context podem destacar tres situacions ben diferenciades:

Alternativa a la pensió

Per a una persona, però sobretot per a una família, recórrer a haver de **viure en una pensió només pot ser una mesura temporal**.

Normalment recorren a aquest tipus d'allotjament algunes –poques– persones que acaben d'arribar al nostre país i que utilitzen aquest recurs mentre no en troben un altre més definitiu.

Solen ser cares i impersonals. Decididament, una pensió no podrà ser mai una llar:

Per això, i donat que moltes d'aquestes persones/famílies de què parlem no disposen d'uns ingressos fixos ni abundants, **canvien les pensions per altres formes de compartir, principalment el relloguer d'habitacions, una opció molt més econòmica**, tot i que tampoc serà mai una llar:

En el fons, les habitacions de relloguer tenen una semblança amb les habitacions d'una pensió: cada habitació és una unitat familiar i es complementa amb serveis comuns (cuina, bany...). I en tots dos casos, hi ha molt poca relació de veïnatge.

Un negoci

“Llegué en enero para ver si puedo mejorar y salir adelante con la familia. Pero cuando uno está acá se encuentra con la cruda realidad: que una persona que también es inmigrante de repente, porque tiene el papel para poder alquilar el piso lo quieren a uno tiranizar y ponerle a uno tantas condiciones que así, quizás, se le olvida de donde ha venido...”

Carlos (Hondures). Usuari de Càritas.

²¹ Pau Marí-Klose, *Emancipació i risc de pobresa: imatges contra-fractuals. Primer Congrés Internacional Joven-tut i societat. Girona. Juny 2009.*

Sabem, pel que ens han anat explicant les persones ateses pels serveis de Càritas i pels propis professionals que treballen en el territori, que hi ha xarxes dedicades al relloguer d'habitatges que funcionen a tot el territori.

Es tracta de persones o grups que **compreu o lloguen habitatges amb l'única funció de destinar-los al relloguer d'habitacions**.

Normalment funcionen pel boca-orella, però també utilitzen altres canals, com algunes pàgines web o anuncis a publicacions molt locals.

És difícil seguir-los la pista, perquè sovint barregen el relloguer legal amb el que funciona al marge de la legalitat.

Font extra d'ingressos

Amb tot, el més freqüent és trobar persones/famílies que, no podent afrontar el pagament del lloguer o la hipoteca per diferents circumstàncies, es veuen **obligades a recórrer a llogar una habitació del seu propi habitatge com a font d'ingressos complementària**. En rares ocasions es practica per obtenir ingressos extra sense ser del tot necessari.

Es tracta, principalment, de famílies en les quals treballaven tots dos membres i un s'ha quedat a l'atur; o bé que tenien ingressos molt inestables i que amb la crisi s'han quedat sense, o bé altres situacions com separacions, divorcis o emancipacions.

En qualsevol cas, no funciona com a negoci, sinó que **es tracta d'una necessitat**, una via de sortida per resoldre una situació econòmica molt precària.

Però **les repercussions d'aquest context habitacional van més enllà de la forma de tinença i convivència per les que opten les persones i les famílies, també repercuteix en el disseny del conjunt del territori**. Els barris es van habitant per grups de població en funció dels preus que poden pagar: Cosa que **comporta efectes segregadors que poden acabar creant guetos**. Així, les zones dels cascals antics, amb edificacions més antigues, i les perifèries, sovint amb blocs de protecció oficial a preus més reduïts, dibuixen una circumferència concèntrica amb la població més humil, ja sigui del país o nouvinguda.

En aquest sentit, cal tenir en compte la pressió que l'amuntegament causa sobre els serveis públics i comunitaris dels barris. I també els efectes desestabilitzadors que provoquen la substitució de les xarxes tradicionals per noves xarxes de determinades nacionalitats, que porten a fomentar prejudicis que poden derivar en actituds xenòfobes.

5 Dimensió social. Característiques de les persones que viuen en sostres que no són llars

“ Hi ha una gran bossa de pobresa amagada als nostres ulls, són milers les persones que es troben vivint de relloguer en pisos sobre ocupats que si es trobessin sense aquest forat on viure estarien al carrer i, llavors sí, ens n'adonariem.

El gran repte és fins quan podem fer contenció. Són milers de persones que es troben vivint així... ”

Josep M. Bandera. Treballador social

Hem vist que el concepte de llar, a més d'acomplir unes mínimes condicions d'habitabilitat i de seguretat, està fortament vinculat a les necessitats vitals i de desenvolupament de la persona. Així doncs, les repercussions de la manca d'habitatge o de l'habitatge precari tenen diferents graus d'incidència en funció de qui les pateix. No és igual una persona sola o una parella sense fills, que una família amb fills.

Quan hi ha fills, s'opta majoritàriament per la seguretat d'un habitatge de lloguer o propietat, encara que les dificultats econòmiques per aconseguir-lo i mantenir-lo es multipliquin. Malgrat això, cal destacar que un 21% de les famílies ateses per Càritas el 2009 que tenen fills han de viure en habitacions (compartint habitatge). I que una cinquena part de les famílies amb fills pateixi aquesta precarietat farà que la factura social que s'haurà de pagar d'aquí a vint o trenta anys sigui enorme.

Les famílies amb infants petits intenten que viure en una habitació sigui una mesura provisional i lluiten per accedir a un pis on viure sols com a unitat familiar i construir una llar. Però la precarietat fa que aquesta situació s'allargui en el temps més enllà de la seva voluntat.

A banda de l'habitatge com a espai de vivència i convivència, cal veure el conglomerat que formen els barris dels nostres pobles i ciutats, quant a la incidència que tenen en el desenvolupament personal. Costa molt de canviar la inèrcia social dels barris.

Com ja hem apuntat, sovint **els barris desafavorits resulten ser aquells que ja tenien una població vulnerable en origen**. I solen patir situacions de forta desigualtat: gran concentració d'atur, eventualitat, baixa qualificació laboral i formativa, etc., que es tradueixen en un **índex elevat de pobresa relativa i absoluta**.

A més, són barris en què l'actuació de les administracions, tot i l'esforç, és encara insuficient, i els cicles marginals de la seva població es cronifiquen: joves amb fracàs escolar, atur de llarga durada, desestructuració familiar...

En definitiva, els **barris vulnerables** (*distressed urban areas*) són zones on es concentra el desafavoriment a les ciutats i es dificulta el desenvolupament econòmic mentre es debilita la cohesió social²². I precisament aquest és l'entorn de les persones i les famílies protagonistes d'aquest Informe.

²² Félix Arias Goytre, *Ciudades para un futuro más sostenible*. Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Madrid; Universidad Politécnica de Madrid; Ministerio de Vivienda (Departamento de Urbanística y Ordenación del Territorio), 2000.

A Espanya:

- S'estima que entre un 15% i un 20% de la població dels municipis de més de 20.000 habitants viu en barris desafavorits: entre 4 i 5 milions dels 25 milions que hi viuen.
- Els cascals històrics acullen mig milió d'habitants que tenen com a característica una població envellida i importants carències en serveis als habitatges. El lloguer hi és majoritari.
- Les àrees urbanes centrals alberguen més de mig milió d'habitants allotjats en habitatges posteriors a 1945. També s'hi concentren grans taxes d'atur i de fracàs escolar.
- Les promocions d'habitatge unitàries allotgen prop d'un milió d'habitants.
- A les àrees perifèriques també hi viuen prop d'un milió d'habitants en habitatges construïts en els últims 50 anys. Hi és majoritària la propietat.

En totes aquestes zones s'hi dona una alta taxa d'atur, d'eventualitat i baixa qualificació laboral i de població sense estudis.

Félix Arias Goytre, Ciudades para un futuro más sostenible. (2000)

5.1. Perfils

Els factors de risc d'exclusió, si s'allarguen en el temps, poden tenir conseqüències molt greus en incrementar el nivell de patiment personal, les dificultats de relació en el si de les famílies i el seu entorn pròxim, però també a nivell social, fent créixer el grau de conflictivitat i posant en perill la cohesió i la convivència. En relacionem alguns dels més importants, des del punt de vista de Càritas:

Econòmics:

- **Manca d'ingressos econòmics** o ingressos que no poden fer front a les despeses quotidianes de l'habitatge o subministraments. Per això recorren a entitats socials, bancs d'aliments, etc.
- Aquesta situació els genera una espiral de deutes molt difícil de trencar i que els pot portar a l'exclusió social.

Habitatge:

- Manca d'habitatge o habitatge **cada cop més precari**. Va en augment l'impagament, que és una dreuera de la hipoteca al lloguer; del lloguer al relloguer d'habitacions o a tornar a casa dels pares o dels fills.
- Augment del **mercat submergit** de l'habitatge.
- Persones que van de ciutat en ciutat canviant de domicili, generant una problemàtica específica derivada de la **itinerància** (empadronament, escolarització, serveis sanitaris...).

Salut:

- **Malalties físiques** que s'agregen, somatitzacions.
- **Salut mental** que es deteriora i augment/cronificació de les addiccions.

Relacional:

- **Solitud**, manca de suport familiar i social, aïllament i desvinculació social, debilitació de la xarxa social. Creix l'individualisme.
- **Conflictes relacionals** amb la parella, amb els fills, el veïnatge.
- **Trencaments familiars:** famílies immigrades en què marxa un membre, fills que retornen a casa dels pares, mares que van d'interne al servei domèstic deixant els fills amb familiars, pares amb dependència que retornen a casa dels fills... Dilema del retorn i l'angoixa de decidir.
- Desesperança i **sortides desesperades**, perpetració de petits delictes (furts, agressions).
- Manca de perspectiva de millora, situació de **pura supervivència** que comporta el deteriorament de la qualitat de vida.
- Dependència dels serveis socials i augment de les persones que van d'entitat en entitat.

Treball i formació:

- Augment de l'**economia submergida** i acceptació de feines per sota del sou estipulat en els convenis col·lectius.
- Reducció de les hores de feina en els canguratges, el servei domèstic...
- **Llarg temps a l'atur** que deriva en desmotivació, manca d'habilitats socials i laborals.
- Els infants, adolescents i joves perden la motivació per l'estudi i els **manca la il·lusió i la voluntat** per esforçar-se en res.
- Persones que encadenen cursos sense possibilitat d'una sortida laboral.
- Persones que es queden a l'atur amb més de 50 anys i es queden, també, sense **perspectives de futur**.
- L'atur de llarga durada repercutirà en una **disminució de la quantia de les pensions** en jubilar-se i, per tant, augmentarà el nombre de persones que només podran cobrar una pensió no contributiva (PNC).

Drets socials i ciutadania:

- Lentitud en l'aplicació de la **lleï de la dependència** i en el cobrament de **prestacions socials**.
- Manca de drets socials (**situació documental novament irregular**).
- Divergència en l'aplicació del **dret a l'empadronament** en els diferents municipis que afecta sobretot les persones immigrades i les sense sostre.

Dins del conglomerat que formen els barris, es fa difícil definir un sol perfil de persona que es trobi en aquesta situació de precarietat en l'habitatge. Hi ha tants casos com persones i famílies. El que sí intentarem és distingir les característiques que tenen en comú diferents col·lectius, més enllà de les particularitats individuals.

Per col·lectius:

Entre el col·lectiu pròpiament sense sostre hi trobem –segons el que es desprèn de l'últim recompte fet a la ciutat de Barcelona²³ – **homes que porten 2 o 3 anys al carrer**, majoritàriament de nacionalitat espanyola –tot i que un 21% es troba en situació administrativa irregular–, **amb malalties orgàniques i mentals sense tractar, addiccions, sense ingressos o amb ingressos mínims**. Segons aquest estudi, es troben repartits, especialment, entre els barris de l'Eixample i Ciutat Vella.

Tot i que el **fenomen de llits calents** ja no és tan freqüent perquè hi ha molt poca població immigrant d'arribada recent, encara hi ha una part d'estrangers indocumentats que han d'acollir-s'hi, sobretot subsaharians. Aquests col·lectius també opten per l'okupació, en un percentatge igualment residual. Aquests pisos es troben majoritàriament als cascs antics dels pobles i ciutats, on hi ha una concentració elevada de pisos vells, en males condicions d'habitabilitat i pendents de reformes.

En general, viuen **en habitacions de relloguer persones estrangeres en situació irregular, que no són de primera arribada** (porten entre un i tres anys al nostre país), normalment homes sols, però ara també hi ha moltes mares soles amb fills. Són, sobretot, de procedència llatinoamericana. Darre-rament, sobretot a causa de la crisi econòmica, també hi ha persones espanyoles en aquesta situació. Normalment, per les característiques urbanístiques que requereix, aquest fenomen es dona a barris de construcció relativament recent.

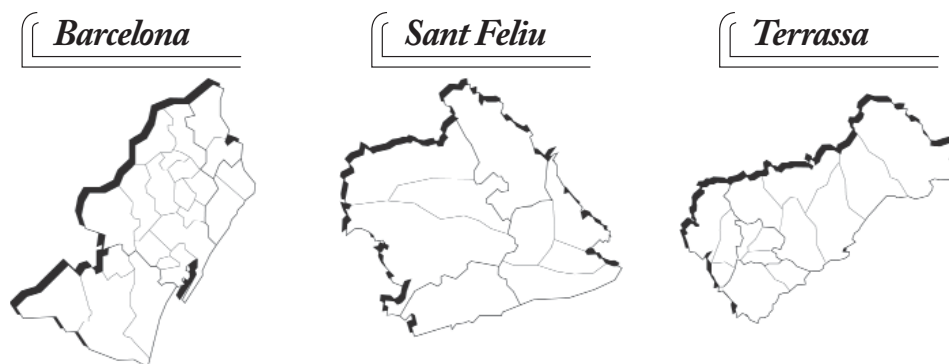
Al col·lectiu africà (principalment de subsaharians) hi predomina l'acolliment, tot i que amb la crisi econòmica se'ls pressiona per tal que facin aportacions econòmiques al grup. Ara també es dona aquest model amb famílies espanyoles que circumstancialment es troben en situació de necessitat (joves que no es poden emancipar tot i que treballen i segueixen a casa dels pares; fills que havien creat el seu *niu*, però que amb l'atur han de tornar al *niu* dels pares; persones grans que han de viure a casa dels fills perquè no tenen plaça en residències públiques i no poden pagar-ne una de privada...).

Les famílies magribines opten majoritàriament per llogar un pis propi o, en cas de necessitat, per compartir habitatge amb la família extensa. Els barris de més alta densitat de població d'aquesta procedència són, també, els barris vells.

²³ Pedro Cabrera, M. José Rubio i Jaume Blasco, *Qui dorm al carrer? Caixa Catalunya*. Barcelona, 2008.

5.2. Els perfils en dades

Pel fet que l'acció social de Càritas es desenvolupa a les diòcesis de Barcelona (Barcelona ciutat, L'Hospitalet, Cornellà, Sant Adrià, Badalona, Santa Coloma de Gramenet, i tot el Maresme fins a Mataró), Sant Feliu de Llobregat (Baix Llobregat, Garraf, Alt Penedès i una part de l'Anoia, el Bages i el Vallès Occidental) i Terrassa (Vallès Oriental i una part del Vallès Occidental), es detecten diferències segon el territori i, també, el fet que Barcelona ciutat té entitat pròpia, com a capital catalana, a l'hora de determinar perfils en qüestions d'habitatge.

De les xifres, basades en les persones ateses al 2009, podem destacar que **el 36% del total viu en habitacions de relloguer (xifra que puja fins al 97% en el cas de les persones que són de recent arribada en aquestes tres diòcesis).**

Centrant-nos en aquest col·lectiu de persones que viuen en habitacions rellogades, presentem a continuació algunes de les característiques:

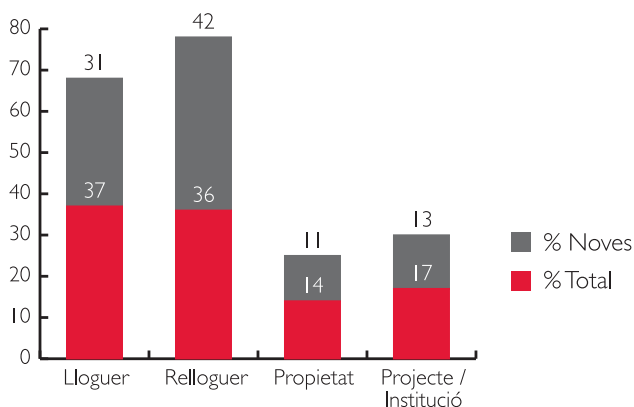
- El 21% són parelles amb fills.
- El 31% està en situació administrativa irregular.
- Provenen, sobretot, d'Amèrica central i del sud (35%).
- El 47% no té ingressos.
- Respecte de la situació laboral, l'índex d'atur és elevadíssim a totes tres diòcesis, acostant-se al 60%.
- La població que treballa, en canvi, ronda el 20%. La meitat treballa de forma regularitzada i l'altra meitat ho fa en l'economia submergida.

En conclusió, podem dir que quan hi ha fills, ja es tracti en el si d'una família nuclear o monomarental, la tendència és la de buscar el màxim benestar de les criatures i, sempre que és possible, s'opta pel lloguer. Però quan això no és possible, cal atribuir-ho a la precarietat econòmica, lligada a la manca de feina, l'extrema precarietat laboral o a una situació administrativa irregular.

També cal destacar que **Barcelona i la seva àrea metropolitana segueixen sent els punts d'arribada de la immigració**, encara que ja no d'una manera tan destacada com anys enrere. Això fa que les situacions més dures es donin en aquesta diòcesi. S'hi concentra en major mesura tant el mercat negre de treball com el mercat negre de l'habitatge.

Tinença de l'habitatge

El relloguer creix 6 punts en les persones ateses de nou.

6

Efectes d'un habitatge precari sobre la vida de les persones

Haver de canviar constantment de pis i de barri, fins i tot de poble o no comptar amb uns criteris unificats sobre l'empadronament, per exemple, no només suposen entrebancs en la vida quotidiana, sinó que poden ser la frontera entre escolaritzar la mainada i rebre atenció mèdica ordinària o quedar-ne fora.

Cal considerar, a més, que **estar sol, viure al carrer o tenir la família a milers de quilòmetres, són factors estressants**. Però també ho són **no tenir feina, no tenir diners, compartir pis amb persones estranyes o no estar segur de amb qui deixes la mainada** quan estàs sola i has de sortir a buscar feina. Totes aquestes situacions no només poden repercutir directament en la salut mental, sinó que també poden acabar produint malalties orgàniques, per exemple, per una malnutrició o per no dormir bé.

No és la primera vegada que en parlem. L'any 2007, per Nadal, Càritas Diocesana de Barcelona va fer públic l'informe *Vides trencades. Pobresa i salut precària: Una visió des de Càritas*²⁴, en el qual ja es posava sobre la taula com **la precarietat econòmica afecta directament l'estat de salut les persones i com l'accés a la salut és un altre dels factors d'exclusió social**.

Per això, en aquest capítol intentarem, a través de la veu dels i de les professionals de Càritas, veure quins són els factors amb les conseqüències més importants per intentar posar-hi remei.

6.1. El paper crucial de l'empadronament

padró*

Llista pública i autoritzada on es relacionen tots els habitants d'un terme municipal en una data determinada.

(*) Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana

El debat sobre l'empadronament dels estrangers s'ha reobert recentment a causa de la voluntat d'alguns ajuntaments del nostre país de no empadronar aquelles persones immigrades que no tinguin residència legal, una posició que l'Advocacia de l'Estat s'ha encarregat de reconduir en un breu comunicat en el qual diu de forma clara que l'empadronament s'ha de realitzar a tothom, tingui o no papers i que amb el passaport n'hi ha prou²⁵.

²⁴ Anna Jolonch, *Vides trencades. Pobresa i Salut precària: Una visió des de Càritas*. Càritas diocesana de Barcelona. 2007

²⁵ Comunicado Conclusiones de la Abogacía del Estado sobre la petición del Ayuntamiento de Vic. Ministerio de Justicia. 20 de gener de 2010.

Més enllà de posicionaments polítics, una decisió com aquesta pot portar a una vulneració dels drets fonamentals de les persones (no només de les immigrades), ja que estem en un país on tant el dret a la sanitat com a l'educació i els serveis socials són universals. L'únic requisit és comptar amb residència (legal o no) al territori. I la forma de poder demostrar que es viu aquí és l'empadronament.

No estar empadronat pot comportar que els fills no tinguin plaça a l'escola o que no es garanteixi l'atenció sanitària més enllà de les urgències (no es pot tenir un metge de família, ni un seguiment especialitzat, ni el descompte en els medicaments) o que no es pugui gaudir d'una prestació social.

Per això, **qualsevol persona que visqui en el país hauria de poder estar empadronada**. Però aquest fet no es dona, tot i que el dret existeix.

Els ajuntaments, òrgans encarregats de formalitzar l'empadronament, no tenen unes normes uniformes per fer el tràmit. Uns tenen una llista per a persones sense domicili, d'altres no accepten més d'un determinat nombre de persones per adreça, encara n'hi ha d'altres que demanen un temps mínim de residència per poder gaudir dels drets, per citar algunes limitacions imposades pels ens municipals.

L'arbitrarietat en l'aplicació d'aquest tràmit administratiu dona origen a múltiples perversions que afecten de ple la vida de les persones que no disposen d'un habitatge propi, sinó que viuen de formes precàries.

D'aquesta manera, estar o no empadronat pot marcar la diferència entre la veritable integració o l'exclusió social.

A més, alguns municipis han atribuït a l'empadronament l'existència de pisos pastera. I això no és ben bé així. Com veiem en aquest Informe, massa vegades les persones han de recórrer a empadronar-se on sigui, on les deixin, per tal de poder tenir els beneficis d'aquest estatus administratiu. Així, el control d'ocupació dels habitatges no ha de passar només per l'empadronament, ja que pot donar una visió esbiaixada de la realitat.

Però és que a l'altra banda de la balança trobem que l'empadronament també és una eina important per als propis ajuntaments. **Saber el nombre exacte de persones que viuen en el municipi pot ser la porta d'entrada a més diners per destinar a infraestructures i serveis**, després que hagi esclatat la bombolla immobiliària –principal font d'ingressos dels ajuntaments durant molts anys–. Això que alguns ajuntaments viuen com una barrera, cal veure-ho com una oportunitat per aconseguir major transparència i millor gestió en l'aplicació de les polítiques municipals.

“ Amb l'empadronament, també es dóna el cas que com que moltes ajudes es concedeixen segons els ingressos de totes les persones que viuen al mateix domicili (unitat de convivència), moltes persones no deixen que els rellogats s'empadronin per por de perdre les prestacions. Al mateix temps, les que no es poden empadronar no poden accedir a cap ajuda.

També hi ha el factor por que porta a no empadronar-se: com que pot venir la guàrdia urbana al domicili per controlar que realment s'hi viu i pot demanar la documentació, s'opta per no empadronar-se. ”

Montserrat Garcia. Treballadora social.

“ Les Càritas parroquials a vegades han de facilitar l'empadronament, sense ser un servei obert; igual que els recursos de llarga estada de la diocesana. [Les persones] A vegades han de pagar per poder-se empadronar [en el pis on viuen]. ”

Miquel Aiguadé. Treballador social.

“ Va néixer un nen d'una parella i no el van deixar empadronar a casa seva perquè ja hi havia deu persones, i el vam haver d'empadronar al Xiprer.

Ara s'empadronen on poden per poder tenir la targeta sanitària... L'Ajuntament de Granollers no té una adreça on empadronar les persones que no tenen domicili... ”

Mercè Relats. Treballadora social.

“ Un altre factor clau és la mobilitat. Quan hi ha infants pel mig, és molt dolenta. Ens hem trobat casos que en un any s'han canviat quatre cops de pis i l'infant quatre cops d'escola... A Barcelona, com que es poden empadronar sense adreça, no tenen massa problemes d'accés a l'escola. I una vegada han entrat a l'escola, ningú comprova si han canviat de domicili. ”

Sara Jané. Treballadora social.

6.2. Conviure amb gent desconeguda

La convivència, per si mateixa, pot ser una font de conflictes. Pensem en els matrimonis, les famílies, els estudiants universitaris que comparteixen pis mentre fan la carrera... Totes les formes de convivència tenen les seves particularitats i els seus alts i baixos. Però la diferència amb les situacions que plantejarem en aquest Informe la marca la voluntat: les parelles, les famílies i els pisos d'estudiants són formes de compartir volgudes, triades; en canvi, viure en una habitació de relloguer, compartir pis amb compatriotes o estar al carrer són l'única opció possible, per tant és una necessitat.

Les famílies (matrimoni i fills) tenen una distribució jeràrquica de rols, però mantenen una relació de confiança que iguala els drets dels seus membres. **Les famílies que comparteixen amb altres famílies** han de mantenir aquest esquema intern, però al mateix temps, han d'establir-ne un altre de paral·lel amb les persones amb qui conviuen, que sovint resulta difícil perquè **no es dona una relació de confiança entre els diferents nuclis, creant tensions.**

Moltes vegades, aquesta desconfiança es porta al límit, per exemple, tancant amb cadena l'habitació perquè es tem pels objectes personals i, a vegades, també, per la integritat física. Moltes de les persones que han posat veu en aquest Informe han expressat la violència de sentir que algú ha entrat a la seva habitació, sense trobar res a faltar, però sentint com s'ha violat la seva intimitat.

Un altre cas que cal esmentar és el de **les embarassades, que sovint han de conviure amb homes que no tenen ni la formació ni la sensibilitat per entendre les seves necessitats específiques.**

D'altra banda, **la vida quotidiana també genera tensions que deriven en conflictes** —a vegades greus—: la neteja, la utilització dels serveis comuns (cuina i bany, nevera, rentadora...), les relacions personals entre membres de les diferents unitats de convivència (simpaties o antipaties personals), diferents formes de comunicar-se o les diferències culturals.

A tot això cal afegir-hi la gran mobilitat que es dona, sobretot per buscar preus més assequibles, però també a causa dels problemes de convivència. És un peix que es mossega la cua: **la mala convivència obliga a la mobilitat i la mobilitat, en no permetre establir relacions duradores, crea conflictes i més mobilitat.**

Malgrat tot, no sempre les relacions deriven en problemes de convivència. **També hi ha persones que saben trobar la part positiva de les situacions dolentes i creen xarxes de suport mutu que els fan la vida una mica més fàcil:** comparteixen despeses o serveis o s'ajuden amb els fills, per exemple.

“ Hi ha molta mobilitat. El que prima és el preu, així que tot gira entorn de l'economia i repercuteix, evidentment, en les relacions que s'estableixen, en l'escolarització dels infants i, també, en l'atenció sanitària. El sentiment de com ho viuen queda més al marge. ”

Dolores Ibáñez. Educadora social.

“ Vivo con mi esposa y mi bebé, que llora y mete bulla. Los vecinos creían que le pegaba y les dije, bajen y vean... En el piso somos 5 contando a mi bebé. Una señora y otro inquilino más. La señora lo tiene alquilado. Voy para tres años aquí. Me falta una oferta. ”

Luis (Ecuador). Usuari de Càritas.

“ Entrar en un pis d'aquests és una loteria, perquè no saps amb qui hauràs de conviure. I també per la precarietat econòmica, perquè si no pots pagar et fan fora. A vegades han de conviure amb gent que és alcohòlica o drogoaddicte. ”

Sílvia Sancho. Treballadora social.

6.3. Viure amuntegats

“ He llegado a un piso en el que vivíamos 17 personas. He estado viviendo allí casi dos años y medio. Tenían que pasar por mi habitación para ir al baño. Había otro baño, pero el mío lo tenía que compartir. Era un piso alquilado por una boliviana a un español. Nos cobraban 300 o 370 euros, en principio con gastos incluidos, pero después salió que el butano era aparte... ”

Juan Carlos (Bolívia). Usuari de Càritas

Una de les situacions que més incidència té en la vida de les persones que no poden disposar d'un habitatge propi és l'amuntegament. **La manca d'espai pot provocar problemes de salubritat** (falta de neteja i manteniment dels edificis, habitatges que no disposen de la cèdula d'habitabilitat, baixos, balcons, habitacions de comptadors, trasters...).

I també hi ha altres conseqüències més de tipus social, quan **s'agreugen problemes en estat latent: alcoholisme, discussions, maltractaments, conflictes de rol...** que condueixen a situacions límit difícils de gestionar.

A més, l'urbanisme i l'arquitectura són molt diferents en els països d'origen de les persones immigrades. Normalment estan acostumats a espais més grans o amb més terreny per córrer. Això fa que viure aquí encara sigui més difícil.

“ Jo he entrat d'amagatotis en algun [pis de relloguer]. Hi he pogut veure matalassos apilonats al passadís, al menjador, portes amb cadenats. A l'habitació d'aquesta família hi havia un llit de matrimoni, un moble de calaixos, una tele enorme i una llitera amb 3 llits. Això en una habitació de dos o tres metres quadrats. La sensació d'atapeïment enorme: piles de roba damunt del llit, en un racó, caps, bosses, menjar als calaixos... És molt difícil el tema de la neteja, més enllà de cada habitació. ”

Anna Falcón. Treballadora social.

“ Com més gent hi ha llogada en un pis més problemes de convivència es donen, no només en el propi pis, sinó també amb la comunitat. ”

Maria Fernández. Treballadora social.

“ Estem en un estat de nerviosisme en què entre familiars es disparen les situacions d'agressivitat... Tenir una situació econòmica que et porta a viure així genera aquest estat de frustració, angoixa. ”

Amèlia de Juan. Treballadora social.

“ El consum d'alcohol acaba en conflictes entre ells i amb la resta de persones amb qui comparteixen pis. Sovint hi ha baralles que acaben en violència. ”

Amèlia de Juan. Treballadora social.

“ Hi ha molts sud-americans que estaven en una habitació, ara han reagrupat i se-
gueixen en la mateixa habitació, però ara són 4. Això passa molt. ”

Mercè Relats. Treballadora social.

“ Cuando el marido bebe, es horrible. Beben bastante. Entonces es cuando vienen los malos tratos. En algún caso, en habitaciones realquiladas, nos hemos encontrado que cuando el marido llega muy bebido, pega a la mujer y luego la deja encerrada y sin poder llamar por teléfono siquiera. Y cuando nota que en Cáritas la mujer encuentra refuerzo, no la deja venir. Hemos tenido que acabar denunciando. Pasas mucha angustia... Para ver cómo lo gestionas para que el marido no se dé cuenta y acabe siendo peor... ”

Antonia Cubero. Coordinadora del Servei d'Ajuda a la Llar.

6.4. Perdre la memòria a bocins

Família d'Hondures. Parella i una filla de 3 anys. Fa dos anys que van arribar: Sempre han viscut en habitacions de relloguer:

“ [El marit] Cuando vinimos un primo nos tenía una habitación creo que el propietario era de Ecuador... Siempre mudándonos de habitación en habitación porque la gente está medio trastornada... Enseguida le salen con cualquier cosa a uno y una vez tuvimos que salir huyendo de la habitación porque a uno lo quieren pegar. Y uno no puede decirle nada a nadie... [La dona:] Al mes recién pasado nos fuimos a vivir con un pakistaní y cuando eran las doce de la noche, nosotros estábamos en la habitación acostados, y llamando a la puerta decía 'quiero que se me vayan ya, que se larguen ya de mi piso ahora mismo'. Nosotros habíamos pagado el mes y quería que nos fuéramos para meter a otra gente... Yo le dije 'mañana hablo con usted, hoy no'. Y ya a la mañana siguiente, cuando quise hablar con él, él no quiso saber nada, sólo dijo "lárguense de aquí". ”

Nerivaldo i Karla. Participants a un curs de la llar.

Ja hem dit que una de les principals característiques d'aquesta forma de viure és la mobilitat, sobretot per causes econòmiques, però també fugint dels problemes de convivència. Així, les persones i les famílies van canviant d'habitació buscant preus més adequats a la seva capacitat adquisitiva, però també un entorn més adequat, sobretot quan hi ha fills.

És evident que en aquest períple, **com menys pertinences es tinguin, més ràpid es pot fer la mudança**. I tenir pocs objectes personals també és l'única manera de **poder gaudir de més espai**.

Però això fa que el lloc on es viu sigui cada vegada més impersonal, més allunyat del que anomenem UNA LLAR.

D'altra banda, aquesta mobilitat forçada fa que molts dels objectes personals es vagin quedant pel camí. **Algunes famílies expliquen que han hagut de sortir en plena nit del pis perquè se'ls ha fet fora sense poder agafar les seves coses i sense tenir on anar.** D'altres van voler fer dos viatges en la mudança i, en el segon, ja hi havia altres persones ocupant el seu lloc.

6.5. Situació de sense sostre, un cas extrem

“Estar al carrer ho fa tot molt més complicat. He vist persones que estan al carrer que són capaces de tenir un ordre impressionant: un amic em guarda la roba aquí, vaig a menjar allà... L'esforç és molt considerable. Vas amb son, perquè de molt matí ja has de rondar... Tot és molt més feixuc.”

Anna Falcón. Treballadora social.

A l'últim esglaó d'aquesta cadena de vulnerabilitat i exclusió hi trobem les persones que viuen en situació de sense sostre, és a dir, les que es veuen forçades a malviure al carrer.

Són persones que han perdut la seva xarxa familiar i social. També, persones en situació irregular, que no són de primera arribada (porten entre un any i dos al país), que han anat malvivint d'entitats, ong's, ara aquí, ara allà...

Ara, arran de la crisi, s'ha detectat que hi ha un perfil de **persones que han perdut la feina, que podrien renovar el permís, però que no poden per la situació laboral. Moltes prioritzen seguir enviant diners a la família** que s'ha quedat al país d'origen abans de dedicar-ne al seu propi sostre.

Per a aquestes persones la vida quotidiana pot resultar molt complicada. Des de coses tan bàsiques com menjar, anar al lavabo, rentar-se o canviar-se de roba, fins a d'altres també habituals com guardar les pertinences (roba, estris d'higiene personal, llibres, etc.) o anar al metge, comporten grans dificultats.

7

Efectes sobre la salut: viure en precari perjudica (i molt) la salut

“ Lo que más nos cuesta es la parte médica. Nos estamos dando cuenta que tienen enfermedades que se alargan mucho, no sabíamos por qué y al final, cuando interviene la trabajadora familiar se da cuenta que el médico y el usuario no se están entendiendo. ”

Antonia Cubero. Coordinadora del Servei d'Ajuda a la Llar.

Previ a parlar de les malalties pròpiament dites, cal comentar que, donades les característiques de la població a la qual ens referim, **és essencial que hi hagi una bona comunicació i entesa entre metge i pacient.**

Per això, tan important com que el metge encerti amb la diagnosi i el tractament, és que la persona l'entengui i pugui seguir-lo correctament.

I aquest punt —per a persones que viuen en condicions de gran precarietat i que parteixen d'uns codis culturals i fins d'uns idiomes molt diferents dels nostres— encara és més difícil d'aconseguir. Coses tan senzilles com arribar a l'hora a una cita mèdica, reprogramar una prova, entendre una diagnosi o un tractament, poden ser decisives perquè la persona aconseguixi millorar el seu estat de salut.

En aquest sentit és molt important el paper d'una **figura de nova implantació com és la mediadora sanitària o, en el cas de Càritas, el de les treballadores familiars** que fan l'acompanyament a les famílies a domicili, i que tenen entre les seves funcions el seguiment mèdic.

“ Jo em trobo amb molta gent que ha emmalaltit, i jo només veig la possibilitat que siguin somatitzacions: obesitat, diabetis, pedres a la vesícula... ”

Álex Pérez. Treballador social.

Es fa palès que aquestes formes de viure en precari tenen repercussions sobre la salut de les persones que les pateixen. Només cal tenir en compte, per exemple, la relació directa que s'estableix entre l'amuntegament i l'índex de mortalitat. José Luis Oyón establia ja, en el seu estudi *Barcelona 1930: un atlas social*²⁶, que en aquella època viure més de 8 persones en un habitatge suposava un índex de mortalitat del 6,02%, quan l'índex per a una ocupació d'una a tres persones en el mateix espai era del 4,28%, és a dir, gairebé augmentava de dos punts.

²⁶ Opus cit.

A través de l'experiència de Càritas, detectem que **hi ha una relació directa entre l'índex d'ocupació d'un habitatge i determinades malalties** relacionades amb la higiene i la salubritat, la humitat i la manca de ventilació, com la tuberculosi i altres malalties respiratòries com l'asma o la bronquitis, o infeccions causades pel contacte amb xinxes, puces, escarabats o rates. I d'altres més relacionades amb els hàbits alimentaris: problemes d'estómac, desajustos intestinals, problemes en el creixement, manca de vitamines i proteïnes, sobrepès i obesitat. Problemes que, a la vegada, poden ser els causants d'altres mals com els trastorns músculo-esquelètics, la hipertensió o la diabetis.

Per no parlar de les persones que ja tenen alguna malaltia i a les que els és molt complicat seguir el règim de visites mèdiques o el tractament.

Problemes o malalties cròniques o de llarga evolució en població adulta

Distribució percentual comparativa de malalties segons classe social del sustentador principal: Titulats superiors i/o directius vs Treballadors no qualificats

Malaltia	Titulars superiors i/o directius	Treballadors no qualificats
Hipertensió	14%	23%
Infart	0,5%	1%
Altres malalties del cor	3%	5%
Varius	11%	19%
Artrosi, artritis o reumatisme	14%	27%
Mal d'esquena crònic (cervical)	18%	25%
Mal d'esquena crònic (lumbar)	18%	26%
Asma	3%	5%
Bronquitis crònica	2%	6%
Diabetis	3%	8%
Úlcera d'estómac o duodè	2%	4%
Colesterol alt	12%	14%
Depressió, ansietat i altres trastorns mentals	9%	16%
Migranya o mal de cap freqüent	12%	16%
Osteoporosi	4%	5%
Anèmia	4%	5%

FONT: Encuesta Nacional de Salud. 2006. Ministerio de Sanidad y Salud

Ja hem exposat repetidament el fet que la pobresa és un factor de risc molt important per a la salut. Aquí ho hem volgut il·lustrar amb una gràfica que mostra una diferència mitjana de quasi cinc punts entre els índex de les classes més ben posicionades respecte de les classes amb professions pitjor remunerades, una distància prou important per adonar-se de la magnitud de les conseqüències.

Si els efectes són tan importants quan es té un sostre, no ens podem ni imaginar com afecta viure al carrer, a la intempèrie, dormint a terra, passant el dia asseguts en un banc i havent de caminar d'una punta a l'altra de la ciutat per menjar, vestir-se o dormir en un alberg.

Un estudi recent publicat per la Fundació Bofill²⁷, i elaborat a partir d'una enquesta realitzada a una mostra de més de 600 persones (d'un total aproximat de 1.800), estableix que **amb prou feines una quarta part de les persones en situació de sense llar no presentava cap malaltia crònica**, principalment en el cas de les dones.

Les malalties més freqüents descrites en aquest estudi són, per ordre d'importància: les músculo-esquelètiques, seguides per les cardiovasculars, en tercer lloc les malalties mentals i, en darrer lloc, els trastorns derivats de les toxicomanies.

En aquesta població també cal destacar un elevat nombre d'accidents, que els provoca sovint limitacions en activitats quotidianes.

A tot això cal afegir que, per la seva naturalesa, **costa molt que aquestes persones segueixin un règim de visites mèdiques o un tractament amb regularitat**. Però no cal atribuir-ho només a la seva forma de viure, sinó també a una xarxa sanitària que no s'adapta a les seves necessitats, cosa que provoca desigualtat en l'accés als serveis sanitaris.

Ara bé, si hi ha un tipus de trastorns que poden ser representatius en les persones que viuen en sostres que no són llar, aquests són els **trastorns mentals**²⁸.

“ El bloqueig emocional hi és, i el treball per poder desbloquejar aquestes situacions és molt llarg i molt dur. No és venir-demanda-gestió i fora. Hi ha una gran inversió d'hores per donar el suport personal que necessiten. Càritas fa molt, però no pot fer tot el que es necessita. ”

Josep M. Bandera. Treballador social.

²⁷ Joan Uribe i Sara Alonso, *Les persones en situació de sense llar a Barcelona: perfils, estat de salut i atenció sanitària*. Fundació Bofill. Barcelona, 2010

²⁸ Els ministres de Sanitat de la Unió Europea reunits en la Conferència Ministerial de l'OMS per a la Salut Mental, celebrada a Hèlsinki el gener de 2005, van reconèixer en un Manifest el fet que "la salut mental i el benestar mental són fonamentals per a la qualitat i la productivitat de les persones, les famílies, la comunitat i les nacions, permetent-los el desenvolupament d'una vida plena i ser ciutadans actius i creatius". Així mateix, reconeixeren que "la promoció de la salut mental, i la prevenció, el tractament, la cura i la rehabilitació dels problemes de salut mental són una prioritat per a l'OMS i els seus Estats Membres".

D'una banda, **cal recordar la gran pressió a la qual estan sotmeses aquestes persones, pel fet de no tenir ingressos però sí despeses fixes** (pagar l'habitació, enviar diners al país, l'alimentació, etc.), per la necessitat de vetllar per uns fills que tenen condicions inadequades per al seu desenvolupament, per la por de conviure amb persones estranyes...

En la majoria de casos estan sotmeses a uns factors de risc inespecífics, els familiars: monomarentalitat, desavinences conjugals, amuntegament, ús de drogues, trastorns mentals sense tractar... I, també, a d'altres factors de risc relacionats amb la comunitat: exclusió i disgregació socials, escolaritat inadequada o interrompuda, manca de solidaritat social, etc.²⁹. Combinats, aquests factors són una bomba per a la salut mental, sobretot quan es viuen amb la desesperança que res ni ningú els podrà superar o canviar³⁰.

L'equip de psicòlogues del Programa de Salut Mental (PSM) de Càritas ens adverteix que viure en aquestes situacions no té perquè generar, per si sol, cap malaltia mental, però sí que és un factor estressant que pot portar a depressions i somatitzacions diverses. És a dir, **que viure en condicions d'infrahabitatge ajuda a desencadenar patologies relacionades, sobretot, amb l'estrès i l'angoixa**, depenent de les persones.

“ No es pot dir “això és causa de”, però sí que tot allò dolent que et puguis imaginar es potencia: beu més, pega més, crida més... Tu arribes a casa teva i et relaxes, ells arriben a casa i entren en tensió. És insalubre a nivell físic i mental. ”

Lourdes Mantilla. Psicòloga.

En aquest sentit, **és molt important tota la feina d'acompanyament i assessorament per contenir i elaborar situacions per tal que no arribin a degenerar en malalties de molt difícil tractament**. A més, com recorda el doctor Jorge L. Tizón “una xarxa social activa, una consciència de solidaritat i camaraderia, unes metes socials compartides per les quals lluitar, poden tenir més transcendència per a la salut pública que legions de metges, sanitaristes i plans sanitaris”³¹.

Pel que fa a les persones en situació de sense sostre, la morbiditat³² mental és el que més es medica del col·lectiu —quan ho fa—, ja que la majoria pateix trastorns mentals severs i patologies duals (toxicomanies i patologies mentals). Cal no oblidar que la seva principal preocupació és la **violència a la qual es veuen sotmeses** (robatoris, pallisses) d'una manera quasi impune. I viure sota aquesta amenaça pot evolucionar en algun tipus de trastorn mental o empitjorar el ja existent.

^{29/30} Tizón, Jorge L.: *Salud mental, ciudades y urbanismo: I. Sobre psicología y psicodinámica de la vida urbana*. Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría, Vol. XXVI, núm. 97. 2006.

³¹ Marmot, MG.; Wilkinson, RG.: *Social determinants of health*. Oxford University Press. New York, 1999.

³² Segons el Diccionari de l'Enciclopèdia Catalana, morbiditat és tant l'“estat de malaltia” com la “quantitat de persones d'un grup o d'una població que són afectades per una certa malaltia”. (N de R).

En aquest apartat que dediquem a la salut mental, cal fer un esment especial al col·lectiu de **persones estrangeres**, ja que gran part de la població que s'atén des de Càritas en situació de gran precarietat habitacional, com hem vist, és de procedència estrangera, i com a tal és més vulnerable a patir trastorns.

Tenen un perfil que les fa especialment candidates a patir l'anomenada Síndrome d'Ulisses³³.

Pel doctor Joseba Atxotegi –inventor del concepte– **hi ha una relació directa i inequívoca entre el grau d'estrès límit que viuen els immigrants i l'aparició de símptomes psicopatològics.** Així, la Síndrome d'Ulisses "és caracteritzada, per una banda, perquè la persona pateix uns determinats estressors o dols i, per l'altra, perquè apareixen un ampli conjunt de símptomes psíquics i somàtics que s'emmarquen en l'àrea de la salut mental".

S'entén per **estrès** el desequilibri entre les demandes de l'entorn i la capacitat de cada individu per donar-hi resposta; i per **dol** el procés d'adaptació i reorganització de cada persona a la pèrdua de quelcom que li és significatiu. D'aquesta manera, es pot dir que el dol és un estrès intens i que perdura en el temps.

Segons l'estudi d'Atxotegi, hi ha set dols: la família i els éssers estimats, la llengua, la cultura, la terra, l'estatus social, el contacte amb el grup de pertinença i els riscos per a la integritat física. Són dols que es donen en major o menor grau en qualsevol procés migratori, però que es viuen diferent segons les condicions siguin les adequades o extremes. **La Síndrome d'Ulisses es donaria en la situació més extrema: quan es deixa enrere la família, sobretot quan hi ha criatures petites i familiars grans o malalts, i no hi ha la possibilitat de tornar ni tan sols per visitar-los o de poder ajudar-los.**

És evident, doncs, que les persones ateses per Càritas que són protagonistes d'aquest Informe són candidates, desgraciadament, a patir aquesta síndrome a causa de múltiples factors: **solitud**, en deixar per força la família i els amics al país d'origen. El **fracàs del projecte migratori**, que en soledat és molt pitjor. La **lluita per la supervivència**, fins i tot per l'alimentació.

També l'habitatge –l'infrahabitatge– és un estressor molt important. I, per últim, la **por** viscuda durant el viatge migratori (pasteres, baixos de camions, controls duaners...), però també la que genera viure constantment al marge de la legalitat. Una por que –sobretot en infants– impedeix reaccionar davant d'estressors futurs.

³³ Descrita per primera vegada com a tal pel doctor Joseba Atxotegi, director del Servei d'Atenció Psicopatològica i Psicosocial a immigrants i refugiats de l'Hospital Sant Pere Claver el 2002.

Joseba Atxotegi, *El Síndrome de Ulises. El síndrome del inmigrante con estrés crónico y múltiple. Conferència adreçada a l'ateneu Hika. Bilbao, 2007.*

8 L'impacte en la vida de menors i adolescents: una empremta indeleble

“ En la formació de la personalitat, els tres primers anys de vida són essencials. Viure en aquestes condicions tan adverses pot comportar molts problemes que arrossegaran al llarg de tota la vida: manca de control d'impulsos, agressivitat, dificultats de relació, dificultat de separació de la mare... No es pot dir que tot sigui culpa de viure en una habitació, però condiona molt. ”

Montse Torres. Psicòloga.

“ La vida es muy dura aquí, y más si tienes un niño, porque tienes que velar mucho más por él, tienes que aguantar cosas, no es de color de rosa vivir aquí con un niño... Tenemos muchos problemas porque no tienes donde apoyarte, quién lo cuide, vivir cómodamente... ”

Daniela (Bolívia). Usuària d'un espai d'orientació laboral.

“ Ya conoce mi niño la puerta... Empieza a mirar a la puerta... Lo pones al coche y se piensa que vas a salir y empieza a brincotear y a pedir... ”

Andrea (Bolívia). Usuària de Càritas.

Fins ara hem parlat de les conseqüències que té o pot tenir viure en sostres que no són llars en les persones adultes. Són situacions difícils, que una persona adulta pot digerir amb dificultat, però amb molta voluntat.

No passa el mateix en els **infants** ni els **adolescents**. D'una banda, **per l'edat, no tenen la capacitat per entendre les diferents situacions que se'ls plantegen** i, per l'altra, allò que visquin en la infància segurament els acompanyarà la resta de la seva vida. Per això és tan important vetllar pel seu benestar i la seva seguretat. Per això **són una prioritat per a Càritas**.

Els pares sovint són plenament conscients d'aquest impacte, i pateixen també per aquesta causa. Però en d'altres ocasions, per la sobrecàrrega que suporten, els passa desapercebut o ho consideren un “mal menor”, segons el moment.

a) Manca d'espai vital per créixer

Haver de viure en espais tan reduïts impedeix un adequat desenvolupament psicomotriu. Sovint els nadons no poden ni gatejar. Però a més a més, com que no tenen un espai propi ni tan sols per al joc, l'han de compartir amb els adults. Així, **moltes vegades els infants s'han de quedar al cotxet o al bressol, sense poder-se moure**. Freqüentment, les famílies han d'estar-se al carrer la major part del dia perquè no els permeten estar-se a l'habitació si el nadó plora o perquè no faci soroll quan juga.

Aquesta manca d'espai també porta a hàbits poc recomanables, com compartir el dormitori amb els adults.

En el cas d'adolescents, no tenen un espai diferenciat on fer els deures o començar a treballar les seves parcel·les d'intimitat, cosa que els porta a fer els deures damunt del llit o al terra, a anar fluixos a escola, a avergonyir-se per haver d'anar sempre a casa dels amics i no poder portar ningú a casa o a fer molta vida al carrer.

En general, aquestes situacions dificulten l'aprenentatge de petits i adolescents. No tenen un espai on estudiar o fer els deures, no disposen d'ordinador i, si no estan acostumats a utilitzar altres recursos com les biblioteques o els centres oberts, tenen moltes **dificultats per seguir el ritme normal de l'escola o l'institut**.

“ Per exemple, vaig tenir una dona portuguesa, amb documentació comunitària, que havia marxat del seu país d'origen perquè la seva parella la maltractava i que m'explicava el que era compartir amb homes... Venia amb els seus dos nens, una nena de 5 anys i un nano de 12... i em deia: "Tu no saps el que és anar al lavabo. Cada vegada que la nena ha d'anar al lavabo, jo haig de netejar-lo, perquè és...". I per un moment t'ho imagines... T'imagines la pel·lícula a mesura que te l'expliquen... ”

Mercè Relats. Treballadora social.

b) Dinàmiques inadequades

Viure en espais tan reduïts implica, també, que els adults i els infants interactuin de formes poc adequades. **Els més petits estan sobreexposats a dinàmiques de la vida adulta per a les quals encara no estan preparats**, no són prou madurs.

Ja hem esmentat el fet de **compartir dormitori**, però moltes vegades aquests infants es veuen obligats a compartir el llit amb els seus pares, i a més, sovint els més menuts són presents mentre els pares mantenen relacions sexuals; o **presencien les discussions i baralles dels adults**, ja siguin entre la parella o amb les altres persones del pis. Totes elles, situacions que escapen a la seva comprensió, i a més, tampoc hi ha l'espai on poder-les fer entenedores, ni tan sols on expressar-les.

“*Són infants que no tenen espai propi. Molts matrimonis dormen amb els fills, els nadons al bressol (si hi cap) i els de 2 o 3 anys entre els pares.*”

Àgueda Fernández. Treballadora social.

“*La situació dels infants és molt preocupant. Recordo un cas d'una família en la qual era la dona la que treballava i l'home s'havia de quedar al càrrec d'un nadó. Com que l'home tenia vergonya que el veiessin amb el cotxet pel parc, no sortia de casa en tot el dia, i vivien en una habitació rellogada, és clar... En quines condicions vivia aquell nadó? Gairebé en una presó... I no ens plantejem ja si té o no té finestra.*”

Fina Contreras. Treballadora social.

“*Crean unas dinámicas familiares que cuestan mucho de romper. Por ejemplo, cuando pasan de una habitación a un piso de la Fundación, no pueden dormir separados. Tenemos muchos problemas para que entiendan que cada persona necesita su espacio. Tenemos una familia ahora mismo que no hay manera, y la niña ya tiene nueve años. Está en una camita al lado, pero en la misma habitación que los padres.*”

Antonia Cubero. Coordinadora del Servei d'Ajuda a la Llar.

c) Manca de seguretat

Viure amb tan poc espai vital pot suposar un augment de la irritabilitat i l'agressivitat i també sol implicar un augment en el consum d'alcohol. Tot plegat **pot abocar les persones a relacionar-se a través de la violència**. I per això, és habitual que hi hagi moltes disputes, baralles i discussions en els pisos sobre ocupats i en les comunitats que els acullen i que, com a conseqüència d'això, hi hagi repetides visites de la Guàrdia Urbana o dels Mossos d'Esquadra als domicilis.

Els infants viuen aquestes situacions amb un elevat grau d'estrès i angoixa i, al mateix temps, aprenen aquesta forma de relació com l'habitual. És probable que aquest sigui el seu patró i que el repeteixin en la seva vida adulta.

A vegades les mares han de sortir a treballar o a buscar feina i es veuen obligades a deixar els fills sols o sota la supervisió d'altres persones del pis. Això provoca en els infants por i angoixa –perquè **es queden sota la tutela de persones amb les quals no tenen establerts els vincles de confiança necessaris**– i sovint, també, un profund sentiment de soledat i abandó.

Hem parlat de la seguretat en termes de convivència, de relació entre persones, però també cal que ens referim al **perill d'accidents** que comporta viure en aquests habitatges amb poc o nul manteniment: finestres que no tanquen o tanquen malament, endolls que no estan protegits, xarxes elèctriques antigues, etc. Representen perills reals per als més petits, sobretot **perquè passen moltes hores sols, sense la supervisió dels adults o amb una supervisió insuficient**.

“ A vegades hi ha dones que acaben exposant els seus fills a situacions de risc amb cap mena de voluntat que això sigui així, i essent-ne conscients. Els deixen sols... Poden ser nens de 3 i 4 anys, que es queden sols perquè la mare ha d'anar a fer un domicili i l'ocuparà 2 o 3 hores. O nens de 6 o 7 anys que es queden al càrrec d'un nadó. ”

Marta Sanchís. Psicopedagoga.

d) La síndrome dels pares invisibles

Els pares i les mares d'aquests infants i adolescents passen moltes hores fora de casa buscant feina o treballant en horaris impossibles, la qual cosa els obliga a deixar els fills sols a casa o a emportar-se'ls amunt i avall.

Moltes vegades, quan la relació amb la resta de residents del pis que comparteixen no és massa bona o és inexistent, deixen els fills –normalment nadons o menors de tres anys– tancats amb clau a l'habitació, amb el perill que això comporta.

Altres vegades, quan són més grans, els donen la clau i els adjudiquen una llibertat que els va gran per l'edat que tenen. **Sobretot en el cas d'adolescents, aquesta llibertat prematura els sol portar a comportaments adults a deshora: organitzar festes a l'habitació, consum d'alcohol i altres drogues, vida de carrer...**

En realitat, no és un problema que afecti només aquests joves, sinó que es tracta d'un model àmpliament estès en la societat actual. És el que el sociòleg Javier Elzo³⁴ denomina *família nominal*, la que ha dimitit d'educar i que es calcula en més del 40% a Espanya. Són famílies en les quals **falla el control i l'educació familiar**.

Però també podríem estar d'acord en el fet que segurament **no tots els pares d'aquests joves han dimitit com a pares, més aviat, a la majoria les circumstàncies els han obligat a dimitir**.

Als més menuts, els converteix en adults en la infància, sovint havent-se d'ocupar d'altres germans més petits, i els obliga a substituir el joc de rol pel rol en si mateix.

“ Hem detectat, també, infants que es queden sols o que tenen cura de germans més petits perquè la mare o els pares treballa/en tot el dia. L'altra gent que hi ha al pis no sabem si se'n poden fer càrrec... ”

Cristina Cobo. Treballadora social.

³⁴ Javier Elzo, Factores relevantes en la violencia de menores, hoy. Ponència a la taula rodona Contexto Social y Perspectivas de futuro en los trastornos del Comportamiento de menores. Dins del Tercer Congreso internacional multidisciplinar sobre trastornos del comportamiento en niños y adolescentes. Guadalajara, 2006.

e) Mobilitat constant

El fet de la mobilitat ja l'hem explicat, però en el cas dels infants i dels adolescents, té un altre marc d'incidència: **en aquestes edats, la identificació amb el grup i la interacció amb els semblants és més decisiva. Sobretot en els adolescents, la pertinença al grup és el seu signe identitari. Per tant, canviar constantment de grup pot generar conflictes amb la família i de personalitat.** A més, l'adolescència és una etapa en què és molt difícil elaborar moltes pèrdues, comptant, a més, que molts d'aquests adolescents han vingut de fora amb els pares o han estat reagrupats i ja porten un bagatge en aquest sentit.

En els infants, el canvi continuat d'escola pot provocar, també, dificultats cognitives i de relació, derivant, per exemple, en aïllament o problemes de socialització.

f) La fragilitat de la salut de menors i adolescents

“ En el cas dels infants, vivint així hi ha un seguit de coses que no es poden garantir. Per exemple, una certa tranquil·litat a l'hora de dormir. La gent arriba tard, cridant, el nen es desperta, es posa a plorar i acaba generant un estat d'inquietud general, no només entre mare i fill (perquè la mare es tensa, l'esbronca i en comptes de calmar-lo, l'excita més). ”

Carme Manich. Psicòloga.

“ Això ho comenten els nens en els centres. Hi ha nens que no descansen. Et diuen: “Hoy no he dormido. Tenía miedo. Me he despertado”. I li preguntes, “Com és que tenies por?” i et respon: “Es que mi madre chillaba”. ”

Marta Sanchís. Psicopedagoga.

Cal tenir present que **els temps infantils no tenen res a veure amb els adults.** Tres o quatre mesos d'un infant equivalen a més de set anys d'una persona adulta.

És molt probable que **algunes patologies adquirides en la infància es converteixin en cròniques.** Parlem, per exemple, d'algunes afeccions respiratòries, com la bronquitis o l'asma i algunes de pell, que poden tenir el seu origen en habitatges mal ventilats i amb deficientes condicions higièniques. Altres patologies potser desapareixeran, però mentre hi són no deixen de posar en evidència la seva fragilitat.

Cal pensar que la majoria de trastorns que pateixen aquestes criatures tenen a veure amb el camp emocional, cosa que els fa imprevisibles. També parlem de **trastorns relacionats amb el son**: no poden conciliar el son, l'interrompen diverses vegades durant la nit de forma sobtada, tenen malsons, insomni... Com a conseqüència tenen mals de cap, falta de concentració, dificultats cognitives (pèrdua de memòria, disminució dels reflexos, etc.), així com diversos **síntomes com por, angouxa, enuresi, encopresi, irritabilitat i fins depressió**. I tots acaben repercutint en la seva relació amb l'entorn, sobretot a l'escola i en l'àmbit familiar; a la vegada que repercutirà en com afrontaran com a adults el seu futur a la societat.

Per últim, cal valorar, tant en el cas de les persones adultes com en els infants, els adolescents i els joves, que si bé hi ha molts factors que repercuteixen en la seva salut que són difícils de controlar perquè són interns (**la resiliència, les competències personals, les habilitats socials...**), n'hi ha altres d'externs, en canvi, que poden mitigar el patiment i millorar la seva qualitat de vida: facilitar l'accés a un habitatge digne, garantir l'atenció sanitària i de serveis socials, implementar mesures de conciliació, etc.

El cost tant sanitari com social i econòmic que generarà per a la nostra societat tenir un gruix tan important de població en estat de desesperació, fragilitat i precarietat és difícil de predir. Però, actualment, serveis socials i els centres de salut mental per a adults i infants ja han notat un augment de la demanda d'atenció.

9 Un fenomen amb nom propi

En aquest capítol presentem un seguit de **casos explicats amb veu pròpia**. Totes són **persones que reben ajuda des de Càritas** i que han volgut participar en aquest Informe per denunciar una manera de viure que no els sembla justa.

Són persones que, soles o en família, viuen en habitacions després de passar per un llarg i difícil camí d'arribada. D'altres són nascudes aquí, però per les circumstàncies personals, també **han de viure amb una gran precarietat**.

Totes aquestes persones, però, **tenen l'esperança posada en tenir un pis on viure amb tranquil·litat**, elles i la seva família, al seu aire, sense haver de donar explicacions, sense sotmetre's a normes alienes, sense dependre de l'ajut social.

No hauria de ser un desig impossible, però de moment, encara sembla llunyà.

9.1. Carmen i Eva: Viure la crisi en carn pròpia

La Carmen és una dona de 54 anys, mare de set fills, separada des de fa més de deu anys, i que des de llavors ha fet mans i mànigues per portar endavant la família tota sola, malgrat que no ho ha tingut fàcil.

“L’any 98 em vaig separar i vaig tenir la desgràcia que l’any 2000 a un dels meus fills el va atropellar un cotxe i el va matar. Això és una de les coses que... Tu mores amb ell. Ha fet ara deu anys, i és com si hagués passat ahir...”.

El seu ex marit era un ludòpata que, tot i rebre tractament a Bellvitge una bona temporada, va acabar portant la família a la ruïna: **“El meu pis el vaig haver de vendre perquè el meu ex marit li va firmar dos avals [a una de les seves filles] i com que no pagava em volien embargar. Quan em vaig separar, el pis era meu, però com que ella no pagava me’l vaig haver de vendre. Me’l vaig vendre el 18 de febrer del 2000”**, recorda amb tota precisió.

A la Carmen se li va girar la vida quan la van haver d’operar per segona vegada d’una malaltia que l’impedí seguir treballant. Era carnissera, **“encarregada de taulell”**, i van operar-la d’una tendinitis de l’espatlla esquerra, primer, i de l’altra, després. Aquesta segona operació no va anar del tot bé i va quedar incapacitada. **“L’única cosa que li vaig dir a la doctora és que si ella veia que no em quedaria bé, no me’l toqués, perquè jo havia de seguir treballant. I em va dir que no m’amoinés, que quedaria perfecta. I no vaig quedar perfecta. Em va deixar inútil”**.

Després d’això, es quedà sense feina: **“Ara em trobo sense poder treballar i amb una paga de 399 euros. Però tot això després que estàs de baixa, que et diuen que treballaràs, i de trobar-me amb un acomiadament... Amb la família de la carnisseria em portava molt bé i em van acomiadar, després de 12 anys, perquè jo no podia tornar a treballar. Jo vaig ensenyar la persona que va entrar en el meu lloc... I vaig haver de denunciar l’empresa. Després de presentar tots els papers, encara estic esperant si tinc la incapacitat total o no la tinc. Ja deu fer més de tres anys. Tinc reconeguda una incapacitat del 55%”**.

Es va quedar al carrer, sola, sense feina i va haver d’anar a viure de lloguer. I l’angoixa i la tristesa van anar afectant la seva salut, que n’ha quedat molt ressentida: **“Després va començar el cor [ha tingut dues angines de pit en poc temps], l’esquena [pinçament, hèrnia discal i artrosi] —que no em puc moure, no puc agafar ni una bossa—. La setmana passada vaig haver-me d’estar al llit tota la setmana... Vaig anar d’urgències, però veient el que jo prenc no van voler donar-me res”**.

Però també se n’ha ressentit la seva salut mental. S’ha convertit en una persona molt depressiva, que ha de prendre molts medicaments contra la tristesa i l’angoixa. Estava en tractament psicològic, però ja li han donat l’alta, tot i que ha de seguir prenent medicació.

Al costat hi ha l’Eva, una de les joves de la Carmen que ara ha de viure sota el mateix sostre. La seva història no és pas massa millor que la de la seva sogra, però és jove i la perspectiva és una mica més possibilista.

L'Eva és vigilant de seguretat i el seu marit treballava a la construcció. En temps de bonança, es van comprar un pis, un àtic sense ascensor, que podien pagar perquè tots dos tenien un bon sou. Però amb la pujada dels tipus d'interès de l'any 2008, la quota se'ls va posar a més de 2.000 euros mensuals, i ja van començar a anar força ajustats. Aleshores, la Carmen els ajudava amb el que podia... L'any passat, quan l'Euribor va baixar, la quota els quedà encara als 1.400 euros. Després, va venir l'accident d'ell: **“Està molt malament”** –diu la Carmen–. I l'Eva afegeix: **“Es va trencar els dos talons i en un no té cap os, tot són plaques i claus”**. La sogra apunta: **“Té 36 anys, tres fills i està pagant una hipoteca. Al dia següent ell anava a una entrevista de feina... Per això no cobra res...”**.

La Carmen continua: **“Això va ser a l'agost i fins fa tres setmanes, que és quan ha vingut aquí a casa, ha estat a l'hospital. Perquè una de les ferides se li va infectar... Hem passat el que ningú sap... El seu pis és un àtic sense ascensor, per això li vaig dir que vingués aquí. I jo, amb el que cobro, no m'arriba... però què havia de fer?”**.

La Carmen se sent culpable d'aquest accident, perquè va passar un dia en què ella es trobava malament i el va trucar demanant ajuda. La fatalitat va fer que el noi es deixés les claus i caigués quan volia entrar saltant per la casa del costat. La mare se'n sent responsable i no s'ho pot perdonar...

A l'Eva també la van acomiadar de la feina: **“Vaig haver d'agafar la baixa per estar amb el meu marit i el 19 de novembre de 2009 em van acomiadar. I ara cobro de l'atur. Són 700 euros i pico i en pago 1.400 d'hipoteca...”**.

Com que el pis d'aquests dos joves té l'aval dels pares de l'Eva, la Carmen els ha anat donant la seva paga perquè no els embarguin, per això ella deu dos mesos del seu lloguer.

Per si fos poc, l'Eva i el seu marit van intentar treure algun diner d'un pis que fa mesos que no poden utilitzar, però que els porta despeses, posant-lo a lloguer, però no li paguen, tampoc. **“I la senyora a qui li tinc llogat, relloga les habitacions del meu pis”**, explica.

Mentre parlem, l'Eva va i ve perquè ajuda a una altra de les nores de la Carmen que és a punt de marxar cap a l'hospital per donar a llum el segon dels seus fills. També viuen a la casa, perquè tampoc tenen feina. Són tres i ara seran quatre, en total, 10 persones vivint sota el mateix sostre, una planta baixa de dues habitacions, cuina, bany i sala-menjador. Això sí, amb un gran pati que quan fa bon temps fa de vàlvula escapatòria.

La Carmen s'emociona i es plany: **“Ja veus que n'he passat moltes, però com que he pogut treballar, me n'he anat sortint. Però ara, com que veig que no valc res, estic acovardida”**.

Per trencar una mica la tensió, l'Eva segueix amb la seva història: **“Així que ell comenci a caminar mínimament ja tornaré a treballar, però ara no puc. Sóc vigilant de seguretat i, per sort, d'això sí que hi ha feina. Però són 12 hores de feina i no puc deixar-lo tantes hores... Quan el van operar, el primer mes anava a treballar de dia i de nit a l'hospital, però després vaig haver d'agafar la baixa perquè no podia més i em van acomiadar. Tinc tres fills de 9, 8 i 6 anys”**.

Al marit de l'Eva li han reconegut una incapacitat permanent, però com que no té tots els anys cotitzats que calen, no pot cobrar-la. Han demanat una Renda Mínima d'Inserció, però trigarà uns mesos a resoldre's. **“Però no mengem, no passa res...”** comenta l'Eva, sarcàstica.

En aquesta situació, la Carmen i la seva família no tenen més remei que acceptar l'ajuda que les veïnes, voluntàries de la parròquia de Santa Coloma, els ofereixen. Precisament va ser la veïna del costat qui els va parlar de Càritas i qui les va adreçar a l'assistenta social per buscar una sortida al túnel. Això els ha donat una mica d'esperança.

9.2. Elsa: Obligada per les circumstàncies

L'Elsa és d'un poblet de la regió de Guayaquil, a l'Equador, que es diu Manta. És filla d'una família pobre que vivia en una zona pobre i sense expectatives de poder millorar. Així que, a desgrat de tots, fins i tot d'ella mateixa, va decidir creuar l'Atlàntic i venir a buscar una vida millor per a ella i tots els seus.

Va venir enlluernada per les històries que explicaven els compatriotes que tornaven de vacances: **“Yo me vine porque hay gente de allí que se vuelven y comentan que aquí hay trabajo, que se vive mejor, y uno viene confiado que hay trabajo y no encuentra, no encuentra”**, explica.

Va arribar amb 22 anys i sense haver marxat mai abans de la protecció dels pares. I va arribar a una ciutat amb uns costums diferents, amb una llengua diferent i on només l'esperava una parenta llunyana del seu pare a qui ni tan sols coneixia i que va reclamar-li pagar el deute del viatge: **“Llegué aquí y fui estafada por mi propia tía, bueno es medio familia de mi padre... –afegeix posant distància– Ella tiene papeles... Me trajo y me dijo que me ayudaría a encontrar trabajo y luego ya me dijo que aquí no es como allí, que aquí hay que buscarse la vida. Y yo me perdía por todos los sitios porque no conocía nada... Nada más llegar me cogió el pasaporte y todos los papeles... Si yo los hubiera tenido ya no estaría aquí, me hubiera regresado...”**

Para venir aquí hace falta mucho dinero y nosotros no teníamos ese dinero. Piden más de 3.000 euros y mis padres... Somos pobres, no tenemos ese dinero y ella nos lo dejó... Mi padre me dio un poco de dinero para que viviera aquí, pero eran dólares y al cambio cuando me di cuenta ya no tenía nada... Y mi tía me tenía como la empleada de su casa. Lo tenía que hacer todo porque no encontraba trabajo, de alguna manera tenía que pagarle”.

Es va trobar, de sobte, forastera en terra hostil i va haver de superar-se i tirar endavant fos com fos. Però també va trobar gent que l'ajudà, com mossèn Joan Manuel de la Sagrada Família i la seva comunitat, perquè no li van faltar oportunitats per dedicar-se a la prostitució, el nom d'un ofici que no pronuncia, però que s'intueix entre línies: **“Yo soy mucho de fe y Dios estaba siempre pendiente, porque sino me hubiera cogido el camino que no es... Porque me ofrecía mucho lo de esas chicas que siempre andan por ahí, ¿tú sabes? Ya mismo era capaz de llevarme allí a trabajar para que le pagara su dinero. Me hacía todos los días la vida imposible”**, diu referint-se a la tieta.

Continua per explicar que en aquells dies va emmalaltir; va agafar una depressió que la feia plorar a tothora. Estava i se sentia sola.

Per superar aquesta solitud, anava a missa a la Sagrada Família i començà a fer cursos de cuina, de català i de servei domèstic a la Càritas parroquial. Era una manera de trobar companyia, però al mateix temps de fer alguna cosa útil, que la pogués ajudar a trobar una feina. I va ser allà on va conèixer la seva parella, el pare del seu fill (nascut l'any 2003).

El naixement del seu fill els va obrir la porta de l'arrelament i, per tant, a la legalització de la seva situació. Tant ella com el seu company no tenien papers, així que només podien trobar feines mal pagades i sense contracte: ella al servei domèstic i ell a la construcció.

D'aquesta manera, també, va ser com va conèixer el sòrdid món de les habitacions de relloguer: "De ahí que yo tuve a mi hijo y vino lo de los pisos, que no encontrábamos por ningún sitio y fuimos a vivir con un pakistaní.

Nos alquilaba la habitación súper cara, ya no me acuerdo de a cómo era. Fue cuando mi niño nació. Estuve sola un añito... Aquí la soledad es muy fea... Y es raro, porque siendo de mi país vine a conocerlo aquí... Era de cerca de mi pueblo...

Él tampoco tenía trabajo porque tampoco tenía papeles. Y cuando me quedé embarazada fui a ese piso de pakistaní, en el Besòs. Vivíamos muchísima gente ahí, unos ocho hombres y nosotros. A mi me daba miedo quedarme sola, eran puro hombres... Cuando mi marido se iba, yo me encerraba en la habitación.

Tuve a mi hijo y con mi hijo estuve ahí creo que seis meses, hasta que mi hijo se enfermó, porque vivíamos en una habitación que estaba oscura, había humedad. Mi hijo sufrió de bronquitis y me dijeron que era de la mucha humedad.

Y de ahí salimos y nos fuimos a otro sitio, a Camp de l'Arpa. Ahí a mi niño no lo dejaban salir afuera, tenía que estar todo el tiempo encerrado porque le hacía caer los adornos. Si yo lo sacaba era afuera a la calle. Hubo una etapa que quería andar con andador, pero tenía que estar encerrado. Había seis parejas en cuatro habitaciones.

Para ir al baño teníamos que hacer hasta cola, para la cocina lo mismo... ¡Había mucha gente! Sólo podíamos usar la lavadora una vez a la semana.

Cuando nació el niño nos subieron el alquiler. Cuando íbamos a buscar habitación, piden 300, pero cuando ven al niño 350".

Les condicions de vida en els pisos de relloguer eren tan difícils, sobretot pel fill de l'Elsa, que ha tingut molts problemes de salut. A més dels respiratoris, també ha mostrat dificultats en el desenvolupament motriu i de la parla: "Mi niño vivió como traumatado. Cuando fue al cole tardó mucho en hablar. En P3 me dijeron que no estaba bastante desarrollado. Tuvo que ir a psicólogas...".

Després de passar per un parell més d'habitacions rellogades amb experiències igualment doloroses perquè no acceptaven el seu fill, va poder aconseguir, per mitjà de la treballadora social, un pis de la Fundació de l'Habitatge (FHS) de Càritas per a la seva família:

"Para nosotros, poder estar en un piso solos fue... Nunca me he sacado la lotería, pero fue como un alivio. Porque de ver que, ni yo me acostumbraba... Cuando vas a alquilar la habitación te ponen muchos requisitos, que ya sabes que lo tienes que hacer, pero que te lo estén recordando a cada rato... Y le ponen la cara fea a tu hijo, y uno sin poder hacer nada... Yo lo que hacía era llorar, porque si decía algo me mandaban a la calle. Yo he tenido, como quien dice, que aguantármelas todas. Y cuando me llamaron para decirme que había un piso, yo no me lo creía. Cuando yo fui a verlo... Mi hijo me decía: mamá y esa casa nueva para quién es... ¡Él se sentía LIBRE ahí! [Subratlla el mot quan el pronuncia].

Estamos súper agradecidos porque nos han ayudado mucho. A veces los milagros existen. Me han ayudado en ropa, con comida, con la ayuda para el alquiler...

Hemos vivido allí casi tres años. La única condición era que nos lleváramos bien con la gente. Yo soy muy amiguera y todavía me llevo bien...”.

L'ara, les coses han canviat. El seu company treballa de conductor de toro per a una empresa i ella treballa sis hores al dia en la neteja del Metro de Barcelona. El seu fill –que ja té sis anys– va a l'escola i comença a adaptar-se. Així que amb la seva treballadora social de referència van decidir que ja podien fer el pas de llogar un pis pel seu compte. I n'han trobat un que poden pagar, tot i que no està en massa bones condicions:

“Ahora fuimos a buscar un piso. Estamos cerca del Fòrum. Pagamos 580 del alquiler, pero fuera de los suministros. Pero nosotros lo tenemos todo a corriente y este mes pasado el medidor está todo el rato dando vueltas y estamos asustados porque nos llegará una planilla... Cocinábamos, prendíamos los hornillos y se iba la luz; nos duchábamos, prendíamos el calentador, y se iba la luz... Ahora han ido a mirarlo y han dicho que ya mandarán un técnico... Además, los enchufes son muy antiguos y nada me funciona, tengo que ponerle otras clavijas... La luz no viene a nombre de nosotros, viene todo a nombre de ellos [es refereix als amos], y yo ni siquiera los conozco, sólo conozco a un administrador, y nos ha dicho que todos los pisos que dan están en esas mismas condiciones. Y yo quiero arreglarlo, porque si una vez queremos hacer algo nos piden recibos y no puedo hacer nada. Este piso por lo menos tiene ascensor”.

En preguntar-li si està penedida d'haver vingut, respon que no, perquè només pot pensar en el benestar del seu fill. L'any passat va anar al seu país a visitar la família. I explica dolguda que la seva mare pateix del cor d'ençà que va venir al nostre país. No es veien des de feia vuit anys i va descobrir que malgrat l'enyorament i que aquí serà sempre estrangera, allà no hi pot tenir cap esperança de futur: “¡Fue tan difícil! Yo tenía hasta vergüenza de llegar porque era todo diferente: a mis padres los encontré bastante más mayores, mis hermanos pequeños ya ni los conocía. Ya llevé a mi hijo de cinco años. Y yo ya no me quería volver, ni mi hijo tampoco, porque se sentía como libre. Allí vivimos en una finca con mucho espacio para correr... Pero allí, donde están mis padres no tenemos NADA [ho diu remarcant molt la paraula]. Además, todo es pagado, si vas a un colegio se tiene que pagar. Para trabajar en una casa de fija te pagan sólo 80 dólares. Allí no hay trabajo. Si hubiera, yo que más quisiera que estar con mis padres y con mis hermanos, pero...”.

L'Elsa i la seva família han d'aprendre a viure separats dels seus, encarant el futur amb l'esperança que tot el que està per venir serà millor que allò que deixen enrere.

9.3. Abdoulaye: El viatge sense retorn

L'Abdoulaye va arribar fa tres anys procedent de Mali. Havia sortit de Nouadibou (Mauritània) en una pastera amb 56 nois més, i va arribar al port de Tenerife, exhaust i mort de por, com tots els seus companys de travessa.

Des de llavors, no ha parat d'anar amunt i avall, malvivint amb treballs de misèria, a vegades sense cobrar-los. Ha viscut en desenes de pisos, dos dies aquí, dos allà, en cases okupes, de relloguer... Però l'orgull africà no el deixa retornar, tot i que més d'una vegada hi ha pensat.

L'Abdoulaye, que té 29 anys, va néixer en un petit poble de la regió de Tombuctú, Bori, a la porta del desert. La seva és una família de comerciants. El seu pare es guanya la vida comerciant amb pells, alumini i altres coses entre Mauritània, Senegal i Mali. I el seu destí era seguir amb l'empresa i formar la seva pròpia família: **“Als 19 anys el meu pare volia que treballéssim junts, però jo no volia... A l'Àfrica no pots treballar amb el pare, perquè hi ha una barrera de respecte massa gran... Jo li vaig dir que la feina ja la faria jo...”**.

Però la televisió li va mostrar la promesa d'un altre món, un món sense pobresa, on qualsevol pot tenir qualsevol cosa que desitgi i, des de llavors, va començar el seu somni europeu: **“Ho veus a la tele. Buah! Penses que et canviarà la vida. Penses que una vegada siguis aquí, tindràs diners, tindràs casa, tindràs cotxe... Que un cop siguis aquí ho tindràs tot”**.

“L'any 2003 vaig començar a pensar en venir. Em vaig fer un passaport i el vaig amagar perquè el meu pare no el trobés. Vaig anar a l'ambaixada de França per demanar un visat. Complia tots els requisits. Però em van denegar el permís perquè no tenia ningú aquí.

El pare es va adonar que volia sortir i va enfadar-se molt.

De 2003 a 2004 vaig continuar treballant, fins el 2005. Veia la gent que sortia cap aquí amb pastera i deia que això mai ho faria, perquè és molt perillós, i no em creia que les pasteres arribaven a Espanya...

A partir de febrer de 2006 vaig començar a pensar que podria intentar-ho i al maig vaig prendre la decisió. Vaig estalviar alguns diners per pagar la pastera i tenir-ne pel viatge”.

L'Abdoulaye recorda tots els episodis que s'han anat succeint en la seva vida i és capaç de posar-hi una data exacta, sense l'ajuda de cap agenda ni dietari.

“Vaig agafar la pastera el 20 de juny de 2006 a Nouadibou. Vam estar al mar 4 dies en una llanxa neumàtica, de plàstic. Crec que érem 57 persones a la barca. Jo mai havia anat en barca. Feia molt vent i molt fred. Amb un dels capitans ens coneixiem feia més de deu anys i em deia que no em preocupés.

Me'n vaig penedir el mateix moment en què la vaig agafar. Vaig passar molta por. He vist i he sentit la mort a la meva pell... Vam veure molta gent morta flotant al mar...

Només menjàvem galetes i beviem aigua. No tens tranquil·litat per menjar. Només pateixes per la teva vida”.

Les primeres paraules que aquest jove va conèixer de l'espanyol van ser “Salvamento Marítimo”. El recorda amb certa amargor, perquè si el viatge per mar havia estat dur, el primer contacte amb Europa va resultar quasi pitjor:

“Ens va rebre la policia i la Creu Roja. De la comissaria t'envien al Tribunal i et tornen a preguntar per què has vingut, si tens familiars... I els vaig dir que havia vingut per mirar de tenir una vida, però que no hi tinc familiars. En aquells moments, quan arribes com a malità, et retornen. Com que ja ho sabia, vaig dir que era de Níger, el país més pobre de l'Àfrica. Allà la gent no té ni per menjar.

D'allà em van portar al Centre d'Internament, el 27 de juny, fins el dia 27 de juliol. Durant aquest temps van venir agents per preguntar. Tenia molta por. Havia pensat demanar asil, però la gent del camp em va fer canviar d'idea.

El mateix 27 de juliol em cridaren i ens van portar en un autobús fins a l'aeroport. Ens van embarcar cap a Fuerteventura a “El Matorral”. Allà sí que és horrible...

Aquest camp jo crec que és per a vedelles o per xais. No té portes, té reixes. Si necessites alguna cosa has de demanar-ho als policies i a vegades no hi són. Només surts a l'hora de menjar, fent una fila i si no la fas ben feta et peguen... Aquella gent no tenen sentiments... El menjar que et donen tampoc val res. L'únic que menjava jo era iogurts i pa. La resta no me la podia menjar, ni ho coneixia ni m'agradava.

Un matí ens van cridar i ens van separar. Jo com que era de Níger, estava amb dos de Gàmbia, sis de Senegal i un de Mauritània. A la resta que eren de Mali els van deportar. Per sort a mi no em van descobrir! Si m'haguessin repatriat no estaria aquí, perquè aquest viatge no el tornaria a fer mai més a la vida.

Al meu grup ens van posar en un avió i ens van portar a Múrcia (érem 20) i 20 més a Madrid. Ens van deixar a l'aeroport. Després va venir un autobús a buscar-nos. Eren uns africans que ja porten molt de temps aquí i que col·laboren amb la policia o amb ong's".

A partir d'aquest moment, comença un circuit inacabable pel submón de l'economia submergida i el mercat negre de l'habitatge. Comença a anar d'una ciutat a l'altra, de la mà de gent que va coneixent pel camí i que li prometen feina o li ofereixen llit per un parell de dies.

No sempre es tracta d'africans com ell, també coneix sud-americans i espanyols que li donen un cop de mà, però ell mateix ho diu, són "tan pobres com jo", és a dir, que poc poden fer per millorar la seva situació.

Ha treballat repartint publicitat, al camp, desmuntant una fàbrica per a ferralla, de peó de la construcció: "A l'octubre [2007] em va sortir una feina a l'hotel vela. Vaig treballar-hi un mes i pico de peó d'obra per un senyor que va desaparèixer i no ens va pagar.

Això sí que em va... Pensant que cobraria vaig comprar una targeta de transport, vaig fer gastos... Però en no cobrar res em vaig quedar sense diners... No podem reclamar res, perquè no tenim papers...".

Amb aquestes feines i feinetes, ha hagut d'anar adaptant els allotjaments en funció d'uns ingressos quasi sempre inexistents o mínims.

La majoria de les vegades s'ha estat acollit a casa d'amics i coneguts; també ha viscut en dues cases okupes: "Al setembre vaig tornar a venir a Barcelona. [Ha voltat molt per Almeria, Múrcia, Pamplona, les Canàries...] Vaig conèixer un noi senegalès que vivia en una casa okupa, i em va dir que hi podia anar, tot i que les condicions de vida eren difícils perquè no hi havia llum i l'aigua s'agafava del carrer. Però prefereixo això que el carrer. Prefereixo tornar a Àfrica que passar una nit al carrer... Vaig estar-m'hi de setembre fins a maig de 2008".

Els períodes en què ha pogut treballar, l'Abdoulaye ha canviat l'acolliment i l'okupació pel relloguer d'habitacions, cosa que valora com tota una millora: "A l'habitació tens un lloc on s'està molt bé a l'hora de dormir. Saps que hi podràs dormir sense que ningú et molesti, que estaràs tranquil. En canvi, a la casa okupa, arrrgh! Són moltes coses... Hi ha molta gent... Érem sis en una mena de loft fet per nosaltres tirant a terra les parets. Cadascú tenia el seu matalàs tirat per terra. Teníem una tele amb una bateria i l'aigua l'agafàvem a la font. Al principi teníem por, perquè quan anàvem a buscar l'aigua hi havia la policia al costat, però no ens deien res".

Però aquest jove malià ha hagut, també, d'anar d'habitació en habitació. I ha hagut de compartir pis amb gent molt diversa: **"La primera habitació que vaig agafar va ser al carrer Sant Pau, perquè era d'un senyor que vaig conèixer aquí, en Josep, és fotògraf, treballa amb una ONG d'aquí al Senegal. Però només vaig passar-hi un mes, perquè el pis tenia tres habitacions i en les altres dues hi havia dues parelles que es drogaven. Eren gent que molestaven molt, però no s'adonaven que molestaven.**

Em vaig buscar un altre lloc i el vaig trobar a la Sagrada Família. Era el pis d'un senyor d'Uruguai que vaig conèixer a la biblioteca de la Sagrada Família. Em va oferir l'habitació, però em va dir que abans havia de conèixer la seva dona... Des del primer dia jo veia que la dona no hi estava d'acord, però com que el seu marit sí ho veia bé... Va dir d'acord, però al cap de dos mesos ja va començar a muntar llios i un divendres, jo estava al poliesportiu d'El Clot, em va trucar i em va dir: 'Mira, tinc un familiar que ha de venir a Barcelona i necessito l'habitació, així que has de marxar'. Jo sabia que era mentida, però vaig haver d'anar-me'n el mateix dia. Va ser perquè l'ajut va trigar una mica i la dona desconfiava...

Ara estic en un altre pis. Hi vivim quatre: una parella en una habitació, un senyor en una altra i jo. Hi porto només un mes. **No puc rentar amb la rentadora perquè hauria de pagar 300€ per poder-la fer servir... Rento a mà. Només tinc dret a dutxar-me una vegada al dia. Pago 250€".**

Amb aquest anar i venir constant, l'Abdoulaye confessa que no té res, que no podria tenir res. Què en faria de les coses si avui dorm aquí i demà passat a l'altra punta de la ciutat o del país? Ara, que està en una habitació, té roba perquè la treballadora social li ha donat tiquets per anar a la Fundació Formació i Treball a comprar-ne i de tant en tant cuina, perquè se li donen aliments des del magatzem de Càritas, per bé que és molt difícil cuinar amb el que li donen. I es lamenta: **"Què es pot fer amb arròs i pasta, llet i galetes... No hi ha verdures ni fruita. Donen sardines, i puc preparar-hi la pasta, però quan se m'acaben..."**

I malgrat tot, a aquest jove encara li queden forces i humor per aprendre català i participar amb els castellers de Gràcia: **"El dia que jo perdi l'optimisme només em quedarà el retorn, així que mantinc l'esperança".**

9.4. Josep i Montserrat: Marcats per l'esquizofrènia

En Josep i la Montserrat són fills del barri de Santa Eulàlia de L'Hospitalet de Llobregat. Tots dos tenen 62 anys i esquizofrènia, un trastorn mental hereditari. Són autònoms, però la malaltia els limita molt la vida quotidiana i necessiten d'una supervisió constant.

Actualment, segueixen tractament des del servei públic d'atenció a les malalties mentals i tenen seguiment social de Càritas. Es mediquen tots dos i fan una vida que s'acosta al que podríem anomenar normal. A banda del seguiment social, Càritas els ha fet una ajuda per a aliments. La Montserrat és vídua i cobra uns 500 euros al mes per aquest concepte, però no té reconeguda la discapacitat. En canvi, en Josep sí que la hi té i és pensionista. Cobra uns 800 euros.

Fa uns cinc anys que estan junts. Ara viuen en una habitació de relloguer, per la qual paguen 370 euros.

Pel que explica, segurament la malaltia de la Montserrat és hereditària, perquè la seva filla –de 33 anys– també la pateix. Però ella treballa en un centre especial, té un pis de protecció i és a punt de casar-se amb un noi **“que també és com ella”**, matisa la mare.

La Montserrat sintetitza perfectament la seva situació quan diu: **“La vida és fàcil per a qui la veu fàcil, però jo sóc una persona que la veig una mica complicada, com que tinc els brots, a vegades veig coses que no són...”**. En Josep, en canvi, sembla que no se sent massa satisfet amb la vida que porta i defuig parlar-ne massa.

Fins que va conèixer en Josep, la Montserrat vivia amb la seva filla en un pis de lloguer en el qual havia viscut la família. Sembla que la mare d'ella es va casar en segones núpcies i se'n va anar amb el segon marit a un altre pis. I el padrastre, que té 75 anys, viu tot sol i no vol acollir-los a casa seva: **“Jo li vaig dir ‘si quieres venimos a vivir contigo’, però va dir ‘No, no’. Té els seus costums... Nosaltres podem parlar, però massa comunicació no tenim. Jo vaig conèixer a qui em va fer a mi, [el seu pare biològic] aquest [el pare adoptiu] ja em va agafar de gran... Jo li dic papa [al pare adoptiu], però no és aquella cosa de dir... Ell també és raro”**.

La mare d'en Josep encara viu. Té 92 anys i rep assistència domiciliària a través de Càritas. I tampoc no en vol saber res de la parella. Ell havia viscut de lloguer amb una tieta. Era una renda antiga i quan es va morir, el van fer fora del pis.

Així que, d'ençà que són parella, en Josep i la Montserrat han hagut de buscar un lloc on viure plegats, i amb els minsos ingressos que tenen, només han pogut trobar habitacions de relloguer. Ja fa més de cinc anys que hi viuen.

Al primer pis que van anar era llogat per una senyora equatoriana. Tenien una habitació molt petita en un segon: **“No tenia gaire ventilació. Tenia una finestra que donava al celobert, però als baixos hi havia un bar que tenia tot de caixes, escombraries i trastos al pati. I pujaven els escarabats”**, explica en Josep. La Montserrat respon: **“Això és igual, però la mestressa no estava a gust. Ens deia: ‘Aquí no podrà venir nadie’”**. I en Josep encara afegeix: **“Aquest pis que vam agafar faltava fer-hi la instal·lació elèctrica, l'aigua calenta i pintar. Estava en males condicions. I la dona em va dir que me n'anés a un altre lloc que quan estigués acabat ja m'avisaria per tornar-hi. Però no em va dir res”**.

Després d'aquesta experiència, van anar al pis on estan actualment. Té tres habitacions i hi viuen ells dos, una parella marroquina i la dona que el té llogat, d'origen bolivià, amb la seva filla.

Hi estan millor, perquè l'habitació és més gran, però tot i així les condicions no són massa millors que en l'altre: **“A l'habitació hi tenim un llit de matrimoni, un armari i dues calaixeres. Per menjar hem d'estar asseguts sobre el llit. Si tragués les coses que tinc per allà sobre, la roba estesa o això potser m'hi cabria una taula petita...”**.

Se'ls veu contents d'estar junts i de tenir un lloc on viure, tot i que són conscients que no hi podran estar per sempre. Ja saben que quan la filla de la mestressa trobi parella i necessiti l'habitació els faran fora.

Malgrat tot, aquesta manera de viure està molt lluny de ser digna per a unes persones amb la seva dependència, per molt que siguin prou autònoms com per fer-se el dinar o prendre's la medicació.

10

Què fa Càritas: Respostes en l'àmbit de l'habitatge

“ Una llar a Càritas és un lloc on les persones troben un espai on ser i sentir-se persones, on viure amb qualitat de vida, on crear noves xarxes i vincles. ”

Projecte Marc de Pisos Compartits
Càritas Diocesana de Barcelona. Novembre 2008.

“ Yo si no hubiese llegado a Cáritas quizá ya me hubiera ido, porque ahora mi situación sería mucho más dura. Aquí he encontrado el apoyo, el calor humano que necesita una persona, como para que el peso que uno carga en los hombros sea menos pesado. ”

Carlos (Hondures). Usuari de Càritas.

Les respostes de Càritas en l'àmbit de l'Habitatge són moltes i molt variades. Des de les ajudes econòmiques per al manteniment i adequació, passant pel pagament de subministraments bàsics (llum, aigua, gas), lloguers de pisos i habitacions i hipoteques, fins a l'assessorament en casos de desnonaments.

L'any 2009 es van dedicar a aquests conceptes més de 750.000 euros, és a dir, el 55% del total dels recursos que es van destinar a les ajudes econòmiques directes.

Però aquest no és l'únic camp d'intervenció de Càritas respecte de l'Habitatge, sinó només una petita part.

El gruix de la inversió en Habitatge es concreta en facilitar allotjament digne a moltes persones que no poden trobar-lo en el mercat. Algunes per una situació purament de precarietat econòmica, d'altres, perquè tenen una situació personal i social que els ho impedeix.

A dia d'avui, Càritas al territori diocesà de Barcelona, Sant Feliu i Terrassa disposa de:

- 10 pisos compartits per a persones soles amb 39 places.
- 13 pisos per a dones amb fills amb capacitat per a 38 mares i els seus fills.
- 8 unitats de convivència per a persones grans (30 places). Aquests pisos tenen diferents graus de temporalitat i de supervisió professional en funció de les necessitats de les persones que els ocupen, d'acord amb la seva situació i grau d'autonomia.

- També es disposa de 19 apartaments tutelats per a persones grans amb 24 places.
- 3 equipaments residencials per a persones sense llar, en els quals hi ha cabuda per a 35 persones.
- 2 cases d'acollida per a dones i infants en situació d'exclusió o víctimes de la violència de gènere. Amb plaça per a 16-20 mares i els seus fills.

Aviat es podrà gaudir dels 11 nous pisos compartits que hi ha en projecte, que donaran residència a unes 50 persones.

La Fundació Privada Foment de l'Habitatge Social (FHS)

La seva missió és la lluita contra l'exclusió social i especialment la lluita contra l'exclusió residencial posant especial èmfasi en l'atenció a la perspectiva de gènere i a la infància.

La FHS **es va crear el 23 de juliol de 1990 promoguda per Càritas Diocesana de Barcelona**. I va ser una realitat gràcies a l'aportació de Càritas, però també a algunes herències i a la generositat d'alguns donants. El seu àmbit territorial preferent d'actuació és el de les diòcesis de Barcelona, Sant Feliu i Terrassa.

Com a òrgan de govern té un Patronat format per persones que provenen de diversos camps professionals i per al seu nomenament cal la conformitat del director de Càritas Diocesana de Barcelona.

La seva missió és oferir habitatges dignes per un temps determinat a un preu molt per sota de mercat, coordinant el procés d'inserció de les persones acollides amb treballadors socials d'entitats vinculades.

Els quasi vint anys d'activitat han convertit la Fundació Privada Foment de l'Habitatge Social en una entitat destinada al lloguer social d'habitatges a persones en risc d'exclusió social amb la gestió d'un parc d'habitatges de **73 pisos** (43 propis, 20 llogats i 10 cedits) i 2 noves promocions d'habitatges a Barcelona (la primera, de 19 habitatges, s'ha acabat l'últim trimestre del 2010). Tots els pisos són d'estada temporal i requereixen d'un seguiment social i un control tant de la conservació de l'habitatge com del pagament. Ara bé, **el preu del lloguer sempre s'estableix en funció dels ingressos de cada família.**

Es tracta d'habitatges supervisats, és a dir, la Fundació en fa un seguiment permanent i els visita periòdicament, com a mínim cada tres mesos, però sovint amb més freqüència. En algun cas, i sobretot en els habitatges compartits, es pot parlar d'habitatges amb suport, on es combina la

presència més constant dels professionals amb el suport habitual de treballadores familiars que ajuden a l'observança de les pautes de convivència. En qualsevol cas, **el seguiment social és bàsic en aquest procés integrador** que té com a eix vertebrador l'habitatge.

La FHS disposa d'habitatges a: Barcelona, Badalona, Cerdanyola del Vallès, Cornellà de Llobregat, l'Hospitalet de Llobregat, Molins de Rei, Sabadell, Sant Boi de Llobregat, Sant Feliu de Llobregat, Sant Vicenç dels Horts, Ripollet i Terrassa.

D'acord amb la seva missió fundacional, la Fundació atén preferentment famílies, tenint una opció clara per a aquelles amb menors al seu càrrec, monomarentals o amb problemàtiques de salut greus, però també a persones soles o amb d'altres perfils socioeconòmics que es troben desprotegides a causa de situacions d'exclusió social i/o residencial.

El projecte també posa especial atenció als nous col·lectius de persones excloses del mercat de l'habitatge a causa de les crisis econòmiques. Són persones que fins fa poc temps no tenien problemes per mantenir un pis i a les quals els costa rebre els recursos necessaris de l'administració.

De les persones que han atès la FHS durant el 2009 –principalment derivades des de Càritas–, la part més important (59%) provenia de situacions de gran precarietat i amuntegament, el 18% no tenia habitatge, el 13% procedia de desnonaments i l'11% d'una casa d'acollida de Càritas.

El perfil d'aquestes llars respon majoritàriament a famílies (de dos, tres o quatre membres), sovint amb la dona com a cap (41%), d'origen extracomunitari (90%) i en situació administrativa irregular (58%) i, per tant, que obtenen els ingressos d'un treball molt precari o del mercat negre.

L'experiència de Càritas demostra que quan les persones gaudeixen d'una llar, el camí cap a la recuperació de la dignitat es fa més planer. Per això, en aquest Informe volem destacar, entre totes les respostes a l'habitatge que dona Càritas, aquelles que suposen donar una veritable llar a les persones i les famílies: els pisos compartits i les unitats de convivència.

L'experiència dels pisos compartits

Des de fa molts anys, Càritas ha assumit el compromís d'oferir pisos d'inclusió a les persones en situació de risc d'exclusió residencial i de treballar pel seu benestar. Per això, **es porten a terme diferents projectes de pisos compartits per a persones soles o dones amb fills, que permetin establir la seva situació personal i accedir en un futur a un habitatge estable i propi.**

Aquest objectiu es vol aconseguir a través d'una **atenció integral i de qualitat, basada en el respecte, la dignitat i l'autonomia personal**, considerant **el concepte de família i/o grup com a ecosistema**³⁵ :

Les persones i les dones amb fills que conviuen en un pis formen un conjunt d'individus en interacció constant. Cadascú aporta el seu bagatge personal i cultural, i d'acord amb això, es van definint les normes de funcionament i entesa.

Per tant, és molt important conèixer la cultura (conjunt de creences, valors i costums) d'origen de les persones ateses, per tal de comprendre les seves accions, valoracions i comportaments, i donar a conèixer la cultura de qui els acull. El pont de comunicació que s'estableix (en ambdós sentits) és el que afavoreix una veritable convivència en els pisos compartits de Càritas.

Un pis per a cada necessitat familiar (i personal)

Els pisos compartits a Càritas volen oferir una llar temporal adaptada a les necessitats de les persones. Cada pis compta amb el suport i les condicions necessàries per atendre amb qualitat i dignitat totes les persones que hi viuen.

Pisos per a famílies monomarentals

Per a Càritas una de les principals preocupacions és vetllar pel benestar dels infants. I des dels nostres punts de servei s'atenen moltes situacions de mares soles amb fills al seu càrrec que estant vivint en una pensió, en centres d'acollida, en habitacions rellogades o en habitatges amb condicions precàries, com hem vist.

Per a aquestes famílies, l'habitatge —entès com a sostre— no és l'única necessitat, **tenen dificultats importants per conciliar la vida laboral amb la familiar, agreujades pel fet que disposen d'uns recursos mínims i perquè tenen una escassa o feble xarxa social i/o familiar que els doni suport.** Per aquest motiu, en els pisos compartits de Càritas es tracten aquestes dificultats per poder reconduir la seva trajectòria familiar; a través de compartir les responsabilitats familiars amb altres mares iguals, amb un ajut específic per a la recerca laboral i d'un pis definitiu. És a dir, a més d'un sostre, es proporciona una llar:

³⁵ J. Barudy, *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistémica del maltrato infantil*. Ed. Paidós Terapia Familiar. 1998.

Pisos per a persones soles (joves i adultes) en situació d'exclusió social

Des de Càritas també s'atenen homes de més de 55 anys que cobren pensions no contributives (PNC) o la Renda Mínima d'Inserció (RMI); dones soles amb relacions familiars precàries, que pateixen situacions d'atur o malaltia i amb poques possibilitats d'inserir-se en el mercat laboral; i joves que han finalitzat la seva estada en un Centre Residencial d'Acció Educativa (CRAE) perquè han arribat a la majoria d'edat, o que, senzillament, es troben sols en el nostre país, sense cap referent.

Algunes, a més, tenen dificultats per assolir una autonomia total, ja que han perdut o trencat moltes relacions, són ex toxicòmanes o pateixen malalties cròniques com la sida. Són persones, per tant, que es troben en una situació d'aïllament social important i la possibilitat de compartir una llar afavoreix que comencin a establir-se i iniciar un procés d'inserció social.

El més important en aquests pisos és el treball de la relació interpersonal i l'autonomia. Quan és possible, a través de la inserció sociolaboral. Quan això no pot ser –per exemple per problemes de salut– amb un bon seguiment mèdic i sanitari. Fer xarxa és un primer pas per convertir un sostre en una llar.

Unitats de convivència per a persones grans

Després dels infants, el col·lectiu amb una situació més preocupant per l'índex de pobresa que suporta és el de les persones grans, principalment les que es troben soles, que no tenen família o bé no hi tenen relació, i amb pensions mínimes.

Per a aquestes persones, Càritas posa a disposició unes **Unitats de Convivència de llarga estada, on entre 3 i 5 persones grans com a màxim comparteixen una llar amb suport professional.** Els avis residents mantenen la seva autonomia, però guanyen en qualitat de vida sobretot pel suport i l'ajuda mútua. Un dels principals problemes de la vellesa, la solitud, queda superat amb la convivència.

El camí de la dignitat

Els pisos que Càritas Diocesana de Barcelona ofereix a persones amb dificultats d'accés a l'habitatge poden ser de caràcter temporal o de llarga estada.

Des d'un inici, els professionals junt amb les persones treballen per poder accedir a alternatives d'habitatge més estables (habitatges compartits en casos de dones, homes sols o famílies, habitatges tutelats, unitats de convivència, habitatges municipals en casos de persones grans i pisos compartits en format d'unitats de convivència per a famílies monoparentals, persones sense llar, etc.).

Cada cop més la realitat ens demostra que **cal generar pisos de llarga estada (definitiva) per a determinats col·lectius ja que aquesta tipologia d'habitatge facilita que les persones s'estabilitzin.** També els permet mantenir la seva qualitat de vida gràcies a un suport professional flexible i adaptat a les necessitats de la persona i del grup de convivència i a la generació d'interdependència i ajuda mútua.

Tots aquests pisos compartits o unitats de convivència tenen en comú un objectiu general i ambició: **RETORNAR A LES PERSONES QUE HI VIURAN LA DIGNITAT D'UNA LLAR.**

10.1. Testimonis d'un canvi

Hem conegut històries de persones i de famílies que viuen en unes condicions de gran precarietat. **És just que puguem, també, recollir el testimoni del canvi que suposa recuperar la dignitat** per mitjà dels recursos que Càritas ha pogut oferir a algunes d'aquestes famílies i persones, per bé que no a tantes com voldríem.

Nedant contracorrent

La Fadiha és una marroquina de 43 anys. Ja en fa quasi tres que va arribar al nostre país amb dos fills: una noia que ara té 19 anys i un noi que en té 16. Però llavors tots dos eren menors. Va venir fugint d'un país on no veia cap futur ni per a ella ni per als seus fills.

“Vengo de Marruecos. Antes vivía muy bien con mi marido, en un piso alquilado. Era un poco pequeño, pero estaba bien. Mi marido tuvo que dejar el trabajo, porque había problemas. Tuvimos que ir a casa de su madre, en Casablanca. Su casa era de tres plantas y vivía sola. Pero cuando fuimos, su otra hija también se vino a vivir con nosotros. Teníamos que vivir juntos. Trajo a su marido, a su hija y a dos hijos. Y el fin de semana venían más cuñados con sus hijos... Y yo lo tenía que hacer todo en la casa. Yo no podía aguantar allí, no podía... Me trataban mal a mí y a mi hija... Allí tienen una mentalidad que la mujer no tiene valor. A mi hijo lo trataban bien, pero a mi hija no”.

Li va dir al seu marit que havien de marxar, que allà no podia aguantar més, però ell va decidir fer cas a la seva mare. Ella estava decidida a venir a Barcelona fos com fos. Havia fet dos anys d'Econòmiques i la seva mentalitat xocava amb la vida tradicionalment patriarcal del Marroc. Així no hi va veure cap altra sortida.

Va dir-los que se n'anava a veure la família que vivia a Rabat i d'allà va agafar un autobus fins a Tànger i d'allà cap a Barcelona.

Un cunyat de la seva germana li deixà els diners per als visats (6.000 euros) i els deixà viure a casa seva durant un temps, a Les Masies de Voltregà, prop de Vic.

Hi va aguantar poc, era un poble petit i ella no coneixia l'idioma: “**Cada día salía a picar a las puertas: ‘Necesito trabajo, cocina, limpieza’.** Esto era todo lo que sabía de español. Pero no había nada, nada, nada...”.

A través de gent del seu país que va anar coneixent pel camí, va tornar a Barcelona i va poder-se estar unes setmanes a casa d'una altra noia marroquina, però va haver de marxar-ne perquè la noia se'n va anar de vacances al seu país i no va voler deixar-li la casa. “**El día que se fue, pasé la noche en la terraza del edificio. No lo he pasado muy mal, pero...**”

Havia parlat amb Creu Roja, però no li donaven hora fins passat l'estiu –això era al juliol–, però veient la situació, va tornar-hi i van aconseguir-li una habitació en una pensió: “**Fuimos a Cruz Roja y allí, lloraba, mis hijos también lloraban... Donde voy a ir con mis hijos... Me dieron una cita para después del verano, pero donde iba a ir con mis hijos... Y me dieron una cita inmediatamente... Me trajeron un chico que hablaba francés y traducía... Me llevaron a una pensión, en Jaume I, y el chico de la pensión era sirio y hablaba árabe. Me ayudó mucho. También me dieron para comer en un restaurante para gente que no tiene dinero. Hemos pasado allí un mes. Después la asistenta me dijo que tenía que buscar una habitación, que me ayudaría a pagarla, pero no podía estar más en la pensión”.**

La treballadora social de Creu Roja va donar-li adreces per tal que busqués alguna habitació de relloguer a L'Hospitalet o a Cornellà. Va trobar-ne una a L'Hospitalet, per 300 euros, però quan hi va anar amb les seves coses i els dos fills van dir-li que no.

En la desesperació, sense parlar bé la llengua, va aconseguir que l'acompanyessin de nou a la pensió: “El señor de la pensión estaba muy triste y me dejó dormir esa noche sin pagar”.

“Al día siguiente tuve que volver a la asistenta y otra vez a buscar habitación... Encontré una mujer marroquí que alquilaba una habitación en un subsótano. Sin luz ni ventilación. Era un antiguo taller textil chino. Tenía mucha humedad... Mis hijos cada noche lloraban... Pagaba 300€ más el butano. Había nuestra habitación, una cocina y un baño y otra habitación que querían alquilarla a un chico. Cuando supe que querían alquilarla a un chico y que éste iba a venir con dos o tres chicos más, tuve miedo por mi hija... Pasé 15 días allí”.

Després d'aquesta experiència, va trobar un altre pis a Santa Coloma, però era molt insegur: “Luego fui a una habitación en Santa Coloma, cerca del metro. Estuve 6 meses. Primero estaba bien, había una pareja viviendo conmigo. Pero luego salían dos y entraban otros dos. Había 5 habitaciones, un baño, una cocina. Yo tenía una habitación muy bonita, grande, con tres camas y con un patio donde daba mucho el sol. Pero el problema era que los chicos que vivían en las otras habitaciones, menos el que vivía con su novia que sí me respetaban, pero los demás no... El patio se comunicaba con otra casa que también era del mismo dueño que la nuestra. Entraban por el patio chicos y chicas, por una escalera... Un día se peleaban por una chica. Lo grabé con el móvil y se lo conté a la asistenta social, porque no podía dormir. [Pel que diu entre línies, s'entén que es feia alguna activitat poc clara amb objectes robats. Explica que sovint trobava mòbils i altres aparells electrònics a la cuina que no eren de ningú, i que sentia parlar de manera misteriosa els nois...]. Yo tenía miedo”.

Després d'allò, i ja atesa per una treballadora social de Càritas, se li va proposar de compartir un pis que la institució té a Badalona per a casos com el seu. Des de llavors viu amb els seus dos fills i amb una altra mare i la seva filla.

La Fadiha té una habitació per a ella i la seva filla i una altra per al seu fill i ha convertit un armari en un petit estudi. Es disculpa per no tenir la cuina del tot endreçada perquè ha hagut d'anar al metge i no ha tingut temps. Té una tendinitis al colze dret: “Me han puesto una infiltración en el codo. Tengo tendinitis... Ya sabes, tanto trabajar moviendo personas, limpiando, la plancha... Es un trabajo muy fuerte... Es la tercera vez que me infiltran. La primera vez estuve un poco mejor, pero la segunda no me hizo nada. Dentro de unos días me llamarán para hacer rehabilitación. Necesito que mis hijos me ayuden para ir a comprar, porque no puedo llevar peso”.

Els seus fills, malgrat tot, no han perdut el contacte amb el seu pare ni amb la seva família: “Normalmente llamamos una vez al mes, pero es muy caro, no podemos llamar más. Él es muy bueno, pero su familia siempre piensa que estamos haciendo algo malo con mi hija. Él sabe que tenemos una asistenta que nos ayuda, pero el problema es que él no habla, se lo queda todo dentro... Yo sabía que tenía que venir con mis hijos... Podía haber pagado 2.000 euros y venir sola, pero ¿y mis hijos? Yo quería un futuro para ellos, no podía dejarlos allí. Él sabía todo esto, pero escuchaba demasiado a su familia...”

He vivido dos años y medio sin ver a mi madre, a mi familia. Mi madre lloraba cada día por mí. Mi madre vive muy lejos, pero cuando va a casa de mi hermana, en Rabat, hablamos. Somos tres chicas, ninguna trabaja. Están casadas. Una tiene una finca con una vaca, vende leche. Vive de pueblo, un poco mejor. La que vive en Rabat no vive tan bien, porque es una ciudad muy cara”.

Ella, aquí, ha treballat fent feinetes a cases particulars per hores, i la feina que més li ha durat ha estat la cura d'un avi, sis mesos, fins que va entrar en una residència. Després va estar sis mesos més a casa d'un dels fills d'aquest avi, de minyona.

Devien quedar contents, perquè tots dos li han ofert fer-li un contracte quan pugui tramitar l'autorització de residència per arrelament.

Però tot i això, s'ha esforçat per aprendre, ha fet el curs de geriatria que organitza conjuntament Càritas i la Fundació Sant Joan de Déu i ara és a punt de començar un curs de mediatra sanitària.

Els seus fills són bons estudiants. Fatiha s'omple d'orgull quan en parla, perquè la noia estudia per a auxiliar d'infermeria i el noi fa un mòdul de Formació Professional de mecànica i vol seguir estudiant i anar a la universitat per fer Enginyeria de motors.

La Fatiha acaba la conversa amb la conclusió inevitable: **“Solamente necesito trabajo. Cuando encuentre un trabajo fijo voy a intentar alquilar un estudio pequeñito... Pero sin trabajo no se puede...”**.

L'amor impossible

La Nadia va néixer fa 35 anys a la ciutat de Fes, al Marroc. És llicenciada en Literatura espanyola tot i que, abans de venir al nostre país, treballava venent apartaments turístics a Tànger per a una empresa de Galícia. Es guanyava bé la vida i la seva família tampoc és pobra, però el seu somni des de l'adolescència era venir a Europa. Té una tieta vivint a França des de fa 40 anys que li va prometre estudis superiors, i no volia renunciar-hi —encara no hi renuncia, tot i que ha hagut d'anar modificant els plans sobre la marxa.

La Nadia, que ja és mare d'un fill d'un any i mig, és del tot conscient de la seva situació i sap la responsabilitat que hi té:

“Llegué aquí como turista. Como trabajaba con esta empresa gallega no tuve problemas de visado. Trabajaba bien, ganaba bien, no tuve este problema. Sólo quería venir y volver. No quería quedarme aquí sin papeles, porque no me gusta esta situación, porque es muy difícil, y más para una persona que no está acostumbrada a pasarlo mal.

Pero cuando vine, me encontré con el padre de mi hijo... Lo conocí en Marruecos, pero aquí volvimos a vernos... Me enamoré... ¿Sabes? Cuando te enamoras se te cierran los ojos... Nos casamos religiosamente mientras no teníamos los papeles para poder —decía él— casarnos en el ayuntamiento”. Però només eren promeses, “mentiras, mejor dicho”, assegura i continua:

“Me quedé embarazada y él me dijo que tenía que volver a Marruecos. Porque tuvo problemas y quería que yo también volviera con él. Le dije que no, que no podía volver en esa situación, porque la mentalidad marroquí no reconoce ninguna relación fuera del matrimonio.

Entonces no podía volver, ¡mi familia no lo aceptaría! Le dije que no, que cuando lo tuviéramos todo arreglado sí que podría volver. Entonces él desapareció”.

I així és com, per por a ser rebutjada per la família, es va quedar aquí sola, embarassada de quatre o cinc mesos i sense conèixer ningú.

“No tenía ni siquiera empadronamiento. Porque contaba con él para arreglármelo todo. Ya sabes cómo somos [vol dir les dones del seu país] –aunque yo tenga estudios–, cuando te casas ya te confías en el hombre y... Confíe en él y... Cuando quieres a una persona no piensas que te pueda engañar, porque él tenía los papeles arreglados y yo pensaba que él me ayudaría a hacérmelos. Pero no, en realidad no”.

El fet de no tenir empadronament implica que en el seu avançat estat de gestació no l'havia vista cap metge. Sort que els últims mesos d'embaràs una compatriota amb la que vivia li va permetre empadronar-se a casa seva i va poder parir a l'hospital amb totes les garanties per a ella i el seu nadó, Samir.

La Nadia, amb la seva parella, vivien en un pis per a ells sols, però quan es va quedar sola va començar a anar d'habitació en habitació amb no massa bona fortuna. Estant embarassada i sense ingressos –“la verdad es que tenía unos ahorros y unas joyas de oro (sabes que nos gustan mucho las joyas). Lo vendí todo...”–, no trobava unes condicions mínimament dignes per viure:

“A veces me cobraban. Por ejemplo, una paisana me cobraba 250 euros al mes. I ni siquiera tenía una habitación, dormía en el comedor. Con mi niño. Eras como una de la familia, pero te cobraba, y siempre te hacía sentir como que te estaba haciendo un favor”.

Sobre la seva experiència amb la gent del seu país que s'ha anat trobant aquí, afegeix: “Ellos te están haciendo un favor. Aunque estás pagando y ellos se están aprovechando, pero te hacen sentir como que te están haciendo un favor”.

El primer pis on va viure un cop nascut el seu fill era d'una paisana que vivia sola. Va ser l'única vegada que compartia amb tan poca gent. Els que van venir a continuació, o eren molt petits –“Fui a vivir a casa de otra paisana mía en Castelldefels. Vivíamos ella y su hijo y yo y mi hijo. El piso era pequeño, porque sólo tenía dos habitaciones”– o van estar sempre sobre ocupats:

“Después fui a vivir a casa de unos suramericanos, ecuatorianos. Vivíamos el dueño de la casa, su mujer, su hijo y otra pareja boliviana y yo. Lo pasé fatal porque todos los fines de semana hacían fiestas. Se quedaban hasta las tres de la mañana, se juntaban un montón de familia y se emborrachaban...Y mi hijo se asustaba y no paraba de llorar”.

El fet de tenir un fill tan petit li ha portat moltes dificultats a l'hora de trobar una habitació on allotjar-se. D'una banda, perquè no ha pogut donar-li al seu nadó les condicions adequades per al seu benestar:

“Después, estuve en casa de una chica, otra vez ecuatoriana, que vivía ella, su marido y dos hijos y yo con mi hijo. También lo pasé muy mal porque era una chica casi psicópata. Imagínate, se peleaba con el marido y empezaba ¡a pegarse la cabeza contra la pared! Me trataba muy mal a mí, siempre buscaba pelearse conmigo... Yo creo que esta chica lo ha pasado muy mal aquí, porque también estaba sin papeles, viviendo en pisos compartidos... Yo siento su comportamiento como si fuera una venganza. A veces quería pelearse conmigo por cualquier razón. Y encima de pagarle me trataba haciéndome sentir como si fuera, no sé, ella se comportaba como si fuera la dueña de la casa...” [fa referència a que el pis era llogat i no de propietat].

Però també, perquè els propietaris dels pisos no li han volgut donar un sostre per por que la criatura espantés la resta d'inquilins:

“Por último he vivido en casa de un chico brasileño. La casa era suya, pero tenía habitaciones alquiladas. Era él, otro chico sueco con su novia, una chica y yo con mi hijo. Eran solteros, sin hijos, y mi niño no podía ni siquiera llorar o jugar. Entonces a mi hijo por las noches le costaba mucho dormir... [Sembla que la criatura plorava molt durant la nit] Me dijeron que tenía que buscarme otro sitio porque tenían por los demás inquilinos, porque con la crisis, si se iban, él no podría pagar la casa solo”.

Durant tot aquest temps –i un cop exhaurits els ingressos amb què comptava– va poder treballar una temporada en un restaurant, d'ajudant de cuina, i fer un curs d'auxiliar de geriatría de Càritas. Així podia anar pagant d'una banda els 250 euros que li demanaven per les habitacions i, de l'altra, els serveis de cangur d'una compatriota per poder treballar.

La Nadia és forta, però reconeix que en algun moment ha patit per la seva integritat: “**Cuando vivía con esta pareja ecuatoriana... Ellos son [els sud-americans], en comparación [als marroquins], más liberales. Como me han visto sola, separada, se pensaban que soy una chica fácil, que me iba a ir con el primero que pasa, pero al contrario. Yo no puedo pensar en mi vecino, que está casado y vive con su mujer y su hijo en la misma casa. Siempre me soltaba: ‘tú no puedes estar sola, necesitas un hombre’, cosas así. No se puede llamar acoso, pero sí verbal. Y no sólo él, te he comentado que eran dos parejas, y para el otro hombre también era una víctima fácil. ¡Pero yo no era así! Las mujeres se pusieron contra mí, ¡como si yo tuviera la culpa! Y me decidió a irme”.**

De sobte es recorda d'una situació certament desagradable, en què un d'aquests homes de la casa on vivia, un dia que s'havia barallat amb la seva dona, va tornar a les tantes al pis, borratxo i amb una actitud desagradable. Per sort, la Nadia va saber controlar la situació i no va passar res, però aquella nit la va passar en blanc i amb la maleta barrant la porta. És la vegada què més por va tenir; però en d'altres ocasions, s'ha sentit violentada per com la miraven o pels comentaris que li feien.

Fruit del pas per aquestes habitacions brutes i mal ventilades, el seu fill té una bronquitis: “**Creo que la cogió cuando vivíamos en Castelldefels, por la humedad. Porque vivía en un colchón en el suelo, no tuvimos una cama. Y como él era pequeño... Hacía tanto frío... La mayoría de los**

pisos están sucios...A veces cogen los colchones de la calle...”. Encara li han de fer proves, però confia que no sigui crònica. Ella, darrerament, té problemes de visió, es mareja i s'ha desmaiada tres vegades. Tot apunta a l'estrès, però també ha d'anar a fer-se proves per confirmar el diagnòstic. Ara que viu en un pis compartit de Càritas, explica com li ha canviat la vida:

“En muchas cosas. Antes estaba muy mal, económicamente, psíquicamente, todo, todo... Primeramente aquí no pago lo que pagaba antes, es más barato. Además, no te sientes como si estuvieras en la casa de otra persona. Aquí te hacen sentir que es tu casa. Por ejemplo en lo que quieras comer, lo que te apetece... Sientes que hay muchas personas que te cuidan, que piensan en ti... No siento que sean profesionales, para mí hay una relación más bien personal. Con las chicas... [les altres mares amb qui comparteix pis] tenemos diferencias, a veces, pero te sientes como una gran familia.

Mi vida ha cambiado, pero la de mi niño ¡es mucho más importante! Antes mi niño no dormía. Se dormía pero se despertaba asustado, no hacía la siesta...Y como yo también estaba nerviosa se lo transmitía. Los dos lo hemos pasado mal, porque por ejemplo, yo tenía miedo de que llorara, de que gritara, y él lo notaba. Esto me influyó a mí, porque él no sabe nada de lo que está pasando. A mí me influye lo que dicen, las miradas, los comentarios... Yo soy una madre, pero también soy un ser humano... Por eso el cuerpo ha dicho “ya no puedo aguantar más”...

Ahora no, estoy en mi casa, entro y salgo cuando quiero, tengo mis llaves... Estamos pagando, pero creo que no es nada por lo que recibimos. Tener un techo, las necesidades básicas cubiertas... Sabes que si te pasa algo alguien se preocupará por ti. No te sientes sola”.

De tota aquesta reflexió hi ha dues coses que va remarcar en especial. Una és el fet de tenir claus, perquè això li proporciona la seguretat i la llibertat de sentir-se a casa. L'altra, el no estar –però sobretot no sentir-se– sola. Dues característiques distintives del fet de tenir una llar.

Sap que la seva mentalitat oberta no encaixa amb la tradició del seu país natal, però voldria resoldre la seva situació administrativa per poder visitar la família un cop trobi una feina i torni a tenir ingressos.

La fugida de Fabiana

La Fabiana va néixer fa 36 anys a Montevideo, l'Uruguai. En aquell temps, el país estava sotmès a una dictadura militar i molts tràmits i procediments eren irregulars. Així, la van donar en adopció sense papers. Malgrat això, conserva els cognoms espanyols dels seus pares biològics. És tot el que en conserva. Però per no regirar el passat ha preferit no fer-los valer per tramitar la seva regularització a Espanya. Va arribar amb en Joaquín, el seu fill de pocs mesos i una maleta.

La família adoptiva no va ser cap exemple per a la Fabiana, més aviat tot el contrari: **“Donde me crié es un lugar con gente adoptiva, mala gente, mala vida, prostitutas, drogadictos, ladrones, no sé las cosas que había... Vi muchas cosas, pero siempre me mantuve distante, yo vivía en otro mundo”**.

Des de llavors, sempre ha buscat la manera d'evadir-se, de fugir: Primer a l'escola – **“Para mí la escuela fue un paraíso. Donde yo lo pasaba bien”**–, a la platja – **“De chiquitos le íbamos a gritar al mar”**– i finalment al nostre país: **“¡En seis días yo armé mi viaje! Fueron muchos cambios en muy poco tiempo...”**.

Va venir fugint d'una parella addicta i maltractadora, buscant pau i tranquil·litat per a ella i el seu fill: **“Como ha sido todo con gritos y como mi pareja me llegó hasta a pegar cuando iba puesto, yo no quería más que tranquilidad. El ruido me irritaba porque estaba mal”**.

Però fins ara, tres anys després, no ha començat a trobar el seu lloc en el món.

“Venía con gente conocida, pensando que cuando yo iría a trabajar tendría a alguien que podría cuidar de Joaquín. Y al llegar me di cuenta, no de que las cosas no eran reales, sino de que el lugar a donde caigo era la misma historia de la que yo venía huyendo. Gente adicta, problemas, gritos... Estuve allí sólo una semana”.

Així va començar un periple d'angoixa i patiment, a través de diverses habitacions amb l'agregant de portar a coll un fill de mesos:

“Me fui a un piso, del que no me voy a olvidar jamás. Fue una experiencia... No tenía ventanas. ¡En pleno Gran de Gràcia esquina Ros de Olano, enfrente del Botafumeiro!... Vos veis de fuera el edificio y es espectacular, porque tiene unos ventanales... Pero es un piso que lo dividieron en partes y quedó este pedacito en el medio... Todo es facturar, ¿no? Era pleno verano, con una panadería abajo, ¡el piso [terra] hervía! Con Joaquín llegamos a estar a las cuatro de la mañana sentados en un banco porque no podíamos dormir. Dormía con la puerta abierta y dormía en el sillón porque me había entrado la paranoia que me iban a robar al niño... Al niño lo tenía que mojar con un pañito o bañarlo, pero el baño era el lugar más encajonado... Allí estuvimos unos cuantos meses. Me cobraban 400 euros. Y los tenía que facturar porque yo llegué con 20 euros y los dejé en el lugar que caí para la comida...”.

És una dona amb recursos. Treballa pel seu compte fent artesanía per vendre i ha fet tots els possibles per millorar la situació per si mateixa. Fins i tot va arribar a posar un cartell buscant una altra mare amb qui compartir pis i vivència:

“Después que salimos de ahí nos fuimos a El Vendrell. Conocí una chica que estaba en la misma situación que yo. Puse un cartel un día, muy positivo: ‘Otra mamá que se encuentre en la misma situación que yo, que piense que no se puede salir... Que sí se puede... Que pa, pa, pa...’ Y lo puse en la parte de servicios sociales de Rius i Taulet. Pensé que como yo debía haber más gente... Y respondió una chica, Ana. De aquí, catalana –con la que mantengo contacto–. Una chica con un hijo de un ecuatoriano... Unas movidas súper locas. Ella también estaba mal y el hijo tenía un problema en la vista. La mujer estaba que se desbordaba, aparte que con la familia no se llevaba... Me dijo: ‘A mí me dieron un piso en El Vendrell. ¿Qué te parece?’ Yo en ese momento me agarraba a un cable pelado, la verdad... Y decidí irme”.

Era un pis de la Xarxa d'Inclusió –**“El piso un espectáculo, divino, con un jardincito... Pagábamos 200 euros cada una...”**–, però sembla que el barri on estava ubicat no era massa recomanable per a la criança d'un fill –**“Era una pelea... No podía salir del piso... Se estaban peleando acá, se estaban peleando allá... Era una cosa que en mi vida había visto. Yo lo que quería era silencio, paz y tranquilidad... Imposible”**–, així que van decidir tornar a Barcelona.

No va aconseguir trobar una habitació, ningú li llogava perquè anava amb el seu fill: **“¡Cuando crecemos nos olvidamos de que también fuimos niños!”**, s'exclama. Així que va anar a parar a una pensió: **“Me fui a una pensión en Gràcia, de unos uruguayos, porque no encontraba piso. Pagaba 400 euros por la habitación. Estábamos enfrente de un boliche –matisa per fer veure que també hi havia molt soroll–. Tenía que cocinar con una garrafitita chiquita que conseguí, y tenía que ser a gas porque si les gastabas luz también eran... Los compatriotas son... Siempre te están mirando para ventajear... [Fer negoci] Es muy triste... Te ventajean y te tratan de una manera que... No quiero saber más nada de los uruguayos...”**.

En aquell moment, ja havia entrat en contacte amb Càritas, a través d'algú conegut, però no havia gosat explicar l'abast de la seva situació: **“A mí siempre me dio mucha vergüenza pedir. En Cáritas tuve el mismo problema. Yo sólo sé que llegué y pedí una psicóloga, nomás. A mí no me interesaba la plata ni me interesaba nada. Yo quería una psicóloga porque veía que no estaba bien. Veía que caminaba, pero que caminaba como el que ni se entera que camina. Y claro, empecé a mirar al niño y caí en la cuenta de una serie de cambios en mi vida...”**.

I a través de Càritas va entrar a un pis compartit, a L'Hospitalet. No va ser una bona experiència, ja que la Fabiana és una persona molt independent, acostumada a fer la seva, i el fet de conviure amb altres mares de perfils molt pròxims al seu li comportà moltes dificultats i algun problema greu de convivència.

Després d'aquella experiència, volia llogar una habitació, però tampoc en va trobar cap –**“Nadie quiere a niños”**– i amb l'assistent social de Càritas van valorar la possibilitat d'entrar en un pis de la Fundació de l'Habitatge Social, un pis per a ella i el seu fill, tots dos sols. **“Este es nuestro refugio, por eso miro que Joaquín también lo cuide. Este es un cambio más que positivo”**, explica entusiasmada.

De la seva narració se'n va extraient la conclusió que els seus veritables problemes són psicològics. El bagatge que arrossega, ja des de la infantesa, li està passant factura. El seu fill també n'està pagant les conseqüències: es bloqueja davant les situacions d'agressivitat, li costa relacionar-se i mostrar afecte per les persones, per la por a haver-les de deixar enrere, prefereix pintar tot sol...

Està fent camí. Ha viscut molt i molt de dolent: **“La droga la tenía ahí, pero nunca la toqué. Y el juego, como esta gente [la família adoptiva] eran jugadores, recuerdo haber dormido muchas noches en timbas y no tengo muy buen recuerdo. Me quisieron hacer prostituta, pero no hubo forma... Ladrona, pero siempre me gustó trabajar... Desde que tengo a Joaquín aprendí la prudencia...”**, afirma.

l reconeix que per a ella **“Cáritas es mucho más de lo que la gente se imagina. Es mucho más que la ayuda económica, aunque también es necesaria. Si no hubiera sido por Cáritas no sé qué sería de mí. Yo creo que la vida, todo lo que hayas hecho malo, te lo va a devolver, te pasa factura. Y no puedo... Tengo que caminar derecha... Uno da lo que recibe y recibe lo que da”**. l és conscient que aquest pis els ha canviat la vida.

Dignitat a la vellesa

La Carmen té 77 anys, li van diagnosticar esquizofrènia no fa massa, i viu en una de les unitats de convivència "Sant Camil" des de fa sis anys. Cobra una Pensió no Contributiva (PNC) que amb el complement puja a poc més de 400 euros.

No té més família que una germana tres anys més jove, amb qui ja fa temps que va trencar la relació, segons la Carmen perquè la seva germana **"se cansa de estar las dos juntas"**.

Aquesta anciana, als tres anys, va quedar òrfena de pare i mare i els seus germans la van portar a un orfenat de monges a Palau de Plegamans.

La vida allà era molt dura: **"Me llevaron a un colegio interna y allí estuve hasta los 21 años. Lo pasé muy mal. No querían darnos comida, porque había de todo. Era una granja y nosotros teníamos que ir por la mañana a trabajar al campo. ¡Por lo menos podrían habernos dado buena comida! Por la tarde hacíamos teatro, labores, aquellas sábanas con unas puntillas, manteles, los 'tú y yo' que se llevaban mucho... No nos dejaban parar..."**, recorda.

Als 21 anys, ja major d'edat, va sortir de l'orfenat i va començar a servir a cases particulars. També va treballar una temporada en un perruqueria i **"en el hotel Palace haciendo la manicura. Tengo un diploma de manicura"**.

Després va marxar vuit anys a Suïssa, a treballar de cambrera en un hotel: **"¡Se trabajaba mucho! Pero como a mí me gustaba gustar mucho... Era muy coqueta, me gustaban los vestidos bonitos, me compré un anillo, el reloj de oro, una medalla con la Virgen niña... En vez de traérmelos aquí y aquí hubiera tenido tranquilidad..."**, recorda.

D'aquells vuit anys de feina en va treure, a més, una indemnització de més de dos milions de pesetes. Explica que els va gastar ajudant la seva germana que no tenia diners per pagar l'habitació en què vivia rellogada. Ho explica dolguda: **"De tanto que la ayudé y ver que se porta así..."**.

En tornar, va viure molts anys en una pensió del carrer Bonsuccés, en els períodes que no estava interna de minyona. També va viure en diferents pisos rellogada: **"Estuve en una habitación con una señora que tenía dos hijos, y me escondía la esponja y el jabón y no me dejaba ducharme... Estaba en la Rambla del Raval. Yo estaba muy mal y no tenía dinero. A los niños les decía cada palabrota... Estuve casi un año, ¡mira si aguanté!"**.

Segurament la malaltia mental que pateix no va ajudar-la massa a tenir una vida tranquil·la i ordenada, però els últims anys els podrà viure dignament acompanyada.

La seva vida ha canviat radicalment. Ara es medica i té la malaltia sota control, però a més, està feliç de viure en una unitat de convivència: **"Aquí tienes tu habitación, sales y entras cuando quieres. Te atienden bien, el trato es muy bueno, comes bien. Tengo las cosas como quiero"**.

11 Propostes

Aquest estudi es basa en la voluntat de trobar vies per pal·liar les conseqüències de viure en una situació de risc o d'exclusió durant un període perllongat de temps. Però, sobretot, es tracta d'apuntar mesures preventives perquè no calgui pagar conseqüències en el futur.

És difícil albirar de quin futur parlem, ja que hi ha molts actors implicats. Però a Càritas, hi estem immersos. En el capítol anterior hem explicat amb detall el nostre projecte de PISOS COMPARTITS, com a mesura integradora i pont cap a una vida normalitzada.

Si bé és un bon projecte, no és suficient per atendre totes les necessitats de les persones i famílies que recorren a l'ajuda de Càritas. Per això, sempre que cal ens replantegem les nostres línies d'acció, per tal de donar resposta a aquestes situacions d'una manera integral, transversal i, sobretot, personalitzada.

A banda de les actuacions pròpies, aquest capítol inclou un conjunt de demandes que –seguint un dels eixos de la nostra acció: la denúncia– hem de traslladar a les instàncies pertinents, sobretot a l'autonòmica i l'estatal.

Algunes d'aquestes demandes ja les hem fet públiques en altres moments, però en no estar cobertes plenament, continuen en la nostra llista d'utopies realitzables. És el nostre deure insistir perquè s'acompleixin. D'altres han anat sorgint al llarg del treball de camp que ha tingut com a fruit aquest Informe.

11.1. Línies d'acció de Càritas per a la família i la infància

Totes les accions de Càritas pretenen adaptar-se en cada moment a la realitat i volen donar una resposta ràpida i eficaç a les noves necessites. Per això, en aquests moments, a més d'impulsar la creació de pisos unifamiliars i pisos compartits per a famílies nuclears, estem ampliant les nostres accions adreçades a la infància i la família, i molt especialment les destinades a l'orientació i la inserció sociolaboral, promovent una formació de qualitat que possibiliti a les persones trobar una feina digna.

En aquest apartat presentem algunes de les línies d'acció de Càritas centrades en la família i la infància que s'aniran desplegant al llarg dels propers mesos i que són fruit de les necessitats detectades a través de la intervenció directa en els territoris.

Centres oberts per a infants i per a adolescents

Ampliar la xarxa de centres oberts, que funcionen a diari a la sortida de l'escola. L'atenció integral i personalitzada a l'infant, el treball en xarxa i el suport a les famílies en el desenvolupament de les competències parentals i marentals són l'eix principal d'aquest recurs. Cal aprofitar l'experiència positiva i ampliar-la a altres zones de les diòcesis.

Reforç educatiu i suport a l'escolarització

Ja hem vist com les condicions de vida acaben repercutint en el rendiment escolar. És molt important fomentar la formació i l'interès pels estudis a través d'un reforç escolar adequat a cada franja d'edat. També cal promoure intervencions que ajudin a l'escolarització dels infants reduint l'absentisme escolar i sensibilitzant les famílies.

Centres de Suport Matern Infantil

Centres on, a través de les activitats quotidianes, les famílies amb infants de 0 a 3 anys milloren les seves funcions parentals i maternals i es donen suport entre elles. Poden assistir-hi tant famílies que tenen dificultats per la cura dels seus fills/es com altres que únicament necessiten un entorn agradable i estimulant amb altres famílies i professionals.

Espais de guarda

Facilitar espais on els pares i mares puguin deixar les seves criatures mentre ocupen el temps fent gestions o en la recerca de feina. Han de ser espais que combinin l'aspecte lúdic amb l'educacional.

Foment de l'esport

A més de les seves propietats terapèutiques, la pràctica de l'esport contribueix a adquirir hàbits saludables, tant per a la salut com per al desenvolupament social (exercici físic, higiene personal, sentiment de grup, de pertinença...). És important fomentar aquest tipus d'experiències que ja han tingut èxit en determinades zones i aprofitar les seves virtuts.

Pisos unifamiliars i pisos compartits per a diferents perfils familiars

Ampliar els pisos per a famílies i els pisos compartits d'estada temporal per a dones amb fills on puguin disposar d'un espai digne i del suport adequat a les seves necessitats.

11.2. Demanem “a qui pertoqui”

Com a entitat social, Càritas no pot –ni és el seu deure– resoldre el problema de l'accés a l'habitatge en el nostre país, per bé que hi pot contribuir; com ja ho fa, posant mitjans i recursos per pal·liar els efectes sobre les persones que atén.

Una de les directrius d'aquesta institució és no duplicar accions sinó buscar d'optimitzar els existents. Per això, quan parlem d'un tema tan important com el de l'habitatge, cal buscar la manera de sumar esforços en pro de la dignitat i la justícia social. Així, per abordar aquest tema és més important que mai treballar estretament amb altres entitats, institucions i administracions que també hi estan implicades. Cal participar en fòrums de debat, plataformes i en qualsevol espai on se'ns demani l'opinió experta i on s'elaborin mesures preventives i de promoció.

Tenim el deure de fer denúncia i reclamar a les instàncies que pertoqui que no dimiteixin de les seves responsabilitats. En aquest apartat, exposem aquelles demandes que les diverses administracions públiques i privades que en tenen la competència han de fer realitat, en tant que entenem l'habitatge com un servei públic de primera necessitat.

a) Demandes legals³⁶

- i.** Ratificar, el Govern d'Espanya, la Carta Social Europea Revisada de 1996 que en el seu article 31 obliga els estats membres a adoptar determinades accions per garantir l'exercici efectiu dels drets a l'habitatge com: promoure l'accés a un habitatge en condicions adequades; prevenir i reduir la manca de llar amb l'objectiu de la seva eliminació gradual i per últim, fer que el preu del habitatge sigui assequible per les persones que no tinguin els recursos adequats.
- ii.** Signatura i ratificació del Govern d'Espanya del Protocol Addicional pel qual s'estableix un sistema de reclamacions col·lectives del Consell d'Europa de 1995 que es poden portar a terme per part d'entitats socials, ONG's, sindicats, organitzacions empresarials, etc. En aquells supòsits on s'entenguin lesionats i vulnerats els drets continguts en la Carta Social Europea, com les de disposar d'un habitatge digne i assequible.
- iii.** Adhesió de les Administracions locals, autonòmiques i l'estatal a la proposta europea perquè el 2015 sigui l'any d'eradicació de les situacions de sense sostre.
- iv.** Desenvolupar la política d'habitatge tenint ben present un plantejament de distribució de la població immigrada per tot el teixit urbà.
- v.** Modificar la llei d'estrangeria perquè no limiti el dret a l'habitatge als estrangers residents i sigui fidel a l'article 25 de la Constitució Espanyola segons el qual és un dret per a tothom.

³⁶ Demandes realitzades al març del 2008 en el Document de Bases legals del Consens sobre les Migracions a Catalunya.

vi. Establir criteris igualitaris i equitatius en els barems d'adjudicació d'habitatge públic (social) segons la realitat plural. Facilitar l'accés de la població immigrant i refugiada a les promocions d'habitatge social, reduint els obstacles administratius (exigència d'un període massa llarg d'empadronament al municipi).

vii. Obviar la situació administrativa (ja que la llei no la té en compte) en els criteris d'adjudicació d'habitatges públics (socials).

viii. Ampliar el dispositiu d'habitatge d'acollida temporal, com a recurs d'arribada, per a les persones immigrades i refugiades que ho necessitin.

ix. Vetllar per la supervisió i eradicació del mercat il·legal d'habitacions.

x. Fer complir el que disposa la Llei d'Arrendaments Urbans (LAU) sobre el sotsarrendament d'habitacions.

xi. Els municipis s'haurien de fer responsables del control del padró i ho haurien de fer implicant-hi els serveis socials municipals.

xii. Fomentar els habitatges d'inserció que preveu l'article 70 de la Llei de l'Habitatge.

xiii. Modificar la Llei de Bases de Règim Local:

- Establir una normativa homogènia per a tots els municipis en matèria de padró per evitar la discrecionalitat dels municipis.
- Mantenir i establir l'obligatorietat en tots els municipis del padró sense domicili fix, sense que això afecti els serveis i/o drets bàsics.

xiv. Acabar amb les exigències especials per als immigrants, i per a d'altres sectors de població, i en general amb els abusos de lloguer:

- Anul·lar l'aval bancari que es demana com a garantia; en qualsevol cas, que sigui l'Administració pública la que serveixi de garantia davant de la propietat.
- Introduir el concepte d'aval social com a alternativa a l'aval financer o bancari.
- Acabar amb el cobrament abusiu de fiances i amb els requisits com la residència legal o la nòmina.

xv. Desenvolupar mecanismes de denúncia i control que permetin castigar les persones que abusen de la situació d'indefensió en què es poden trobar molts immigrants.

xvi. Perseguir i controlar totes les associacions que es presentin al mercat com a "Agències", mitjançant avisos publicats als diaris, actuant com a intermediàries o falses immobiliàries, d'una manera abusiva, fraudulenta i enganyosa.

b) Demandes polítiques

- i.** Fomentar la participació, vinculant les entitats socials en els òrgans de decisió locals, autonòmics i estatal.
- ii.** Millorar el treball territorial per als temes d'Inclusió social, reforçant (o creant, segons el cas) els vincles amb les entitats locals.
- iii.** Incloure les despeses, com l'habitatge, en els barems per a l'adjudicació de les ajudes socials i les beques escolars.
- iv.** No retallar les subvencions a les entitats socials quan més les necessiten.
- v.** Adaptar la xarxa pública d'albergs i allotjaments socials a les necessitats reals, incorporant-hi psiquiatres, espais de consigna, racionalització d'horaris, intercanvi d'informes socials entre albergs, possibilitat de conservar la pròpia roba, etc.
- vi.** Creació de recursos públics adreçats a una veritable conciliació familiar.
- vii.** Ampliar la xarxa d'escoles bressol de 0-3 anys. I adequar les ràtios a un cuidador per cada tres nadons o per cada cinc o sis criatures.
- viii.** Avalar socialment les persones perquè puguin llogar pisos.
- ix.** Posar a disposició de les persones en risc pisos amb un preu de lloguer ajustat als ingressos i economies. Cal ampliar els ajuts al lloguer i agilitzar-lo, també flexibilitzar els preus de lloguer segons els ingressos/despeses familiars.
- x.** Distribuir els pisos pel territori, en diferents barris i edificis per evitar l'estigmatització.
- xi.** Ampliar i agilitzar els ajuts per evitar desnonaments i prevenir situacions de sense sostre.
- xii.** Promoure el canvi de la legislació d'execució hipotecària per permetre la dació de l'habitatge en pagament.
- xiii.** Trobar respostes adequades a persones que no tenen el perfil per anar als albergs o no són candidates a Centres Residencials d'Atencions Bàsiques.
- xiv.** Establir criteris de qualitat comuns que permetin assegurar uns indicadors de volum, ràtios i nombre de places segons els metres quadrats.
- xv.** Permetre a les entitats socials que treballen amb persones excloses dels barems d'adjudicació que tinguin preferència en l'adjudicació d'habitatges públics.

Bibliografia

- Agudó i Cudolà, Vicenç: *Las condiciones de vivienda de los inmigrantes: la intervención de los entes locales*. Instituto Nacional de Administración Pública. Madrid, 2005.
- Algaba, Antonio: *La discriminación en el acceso al mercado de la vivienda: Las desventajas de la inmigración. Novedades y permanencias*. Revista Scripta Nova. Universitat de Barcelona. Barcelona, 2003.
- Aramburu, Mikel: *Inmigración y usos del espacio público*. Revista "Barcelona Metròpolis Mediterrànea", núm. 634-42. 2005
- Aramburu, Mikel; Trilla, Carme: *Polítiques d'habitatge cap a la immigració*. Guillot, J. (dir.) Dins el cicle de conferències Immigració i poders locals. Institut de Ciències Polítiques i Socials. Barcelona, 2002.
- Arias Goytre, Félix: *Ciudades para un futuro más sostenible*. Escuela Técnica Superior de Arquitectura de Madrid. Universidad Politécnica de Madrid; Ministerio de Vivienda (Departamento de Urbanística y Ordenación del Territorio). Madrid, 2000.
- Associació Pla Estratègic: *Els Grans Temes del III Pla Estratègic*. Barcelona, 2002.
- Atxotegi, Joseba: *Emigrar en el siglo XXI: Estrés y duelo migratorio en el mundo de hoy. El síndrome del Inmigrante con estrés crónico y múltiple-síndrome de Ulises*. El Mundo de la Mente. Barcelona, 2009.
- Avramov, Dragana: *Homelessness Union: Social and legal context of housing exclusion in the 1990's. Four reserarch report of the european observatory on homelessness*. FEANTSA. Brussel·les, 1995.
- Barcelona. *Les cases barates*. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Barcelona, 1999.
- Barudy, J.: *El dolor invisible de la infancia. Una lectura ecosistemática del maltrato infantil*. Paidós (Terapia Familiar). 1998.
- Bayona Carrasco, Jordi: *Vivienda y población de nacionalidad extranjera en Barcelona: una aproximación demográfica*. Universitat Autònoma de Barcelona. Bellaterra, 2002

- Bosch, Jordi: *Habitatge i immigració: claus per a una nova política d'habitatge*. Fundació Nous Horitzons. Barcelona, 2005.
- Bosch, Jordi; Gibaja, Olga: *Habitatge i immigració: claus per a una nova política d'habitatge*. Fundació Nous Horitzons. Barcelona, 2005.
- Brullet, Cristina: *Les polítiques de suport a les famílies. El paper clau de les polítiques locals en la cooperació entre famílies, escoles i comunitat a favor de la cohesió social*. Conferència en el marc del Fòrum Local d'Educació "El suport local a l'acció educativa de les famílies". Diputació de Barcelona. Castelldefels, 2008.
- Cabrera, Pedro; Rubio, M. José; Blasco, Jaume: *Qui dorm al carrer?* Caixa Catalunya. Barcelona, 2008.
- Checa, Juan Carlos: *Vivendo juntos aparte: la segregación espacial de los africanos en Almería*. Editorial Icària. Barcelona, 2007.
- Colectivo Ioé: *Inmigración y vivienda en España*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales. Madrid, 2005.
- Cortés Alcalá, Luis: *La crisis de la vivienda*. Revista Documentación Social, núm. 138. Cáritas Española. 2005.
- *De les cases barates als grans polígons: el Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona entre 1929-1979*. Patronat Municipal de l'Habitatge. Barcelona, 2003.
- *Declaració Europea de Salut Mental*. OMS. Hèlsinki, 2005
- *Document de Bases Legals. Consens Social sobre les Migracions a Catalunya*. Barcelona, 2008.
- *Els joves catalans i l'habitatge 1999-2003*. Secretaria General de la Joventut. Barcelona, 2004.
- Elzo, Javier: *Los jóvenes y la felicidad*. Promoción Popular Cristiana. Madrid, 2006.
- Elzo, Javier: *El silencio de los adolescentes: lo que no cuentan a sus padres*. Temas de Hoy. Madrid, 2000.
- Esteban, Juli; Tarroja, Alex (dir). *Anuari territorial de Catalunya*. Societat Catalana d'Ordenació del Territori. Barcelona, 2003.

- Estudi Extraordinari *El fenomen sense llar a Catalunya: Persones, administracions, entitats*. Síndic de Greuges de Catalunya. 2005.
- Ferrer i Aixalà, Amador: *Els polígons de Barcelona*. Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona, 1995.
- Garcia Prat, Montserrat: *Pensions i desnonaments*. Revista "Quaderns d'Orientació Familiar", núm. 111. Institut Catòlic d'Estudis Socials de Barcelona. 1988.
- *Habitatge: Luxe o necessitat*. Càritas Diocesana de Barcelona. 2003.
- *L'Habitatge, un factor d'exclusió social*. Càritas Diocesana de Barcelona. 2007
- *Informe de la Cambra de la Propietat Urbana de Barcelona sobre el mercat de lloguers*. Octubre 2009.
- *Informe de la Inclusió Social a Espanya*. 2008. CIIMU. Caixa Catalunya. Barcelona, 2009.
- *Informe sobre la Inclusión Social en España*. Fundación Foessa. Cáritas Española, 2008.
- *Las capas de la cebolla*. Taller contra la Violencia Inmobiliaria y Urbanística. 2006.
- Les necessitats d'habitatge a la Regió Metropolitana de Barcelona. Revista "Qüestions d'Habitatge", núm. 4. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, 1999.
- *Llei 18/2007, de 28 de desembre, del dret a l'habitatge (DOGC 5044, 09.01.2008)*. Generalitat de Catalunya.
- Marí-Klose, Pau: Emancipació i risc de pobresa: imatges contra-fractuals. Primer Congrés Internacional Joventut i societat. Girona, juny 2009.
- Marmot, MG.; Wilkinson, RG.: *Social determinants of health*. Oxford University Press. New York, 1999.
- Martínez Veiga, Ubaldo: *Pobreza, segregación y exclusión espacial: la vivienda de los inmigrantes extranjeros en España*. Icària. Barcelona, 1999.
- Martínez Veiga, Ubaldo: *El lugar estable y móvil de los inmigrantes, las paradojas de su vivienda en las ciudades* en Delgado, Manuel (ed.) *Ciutat i immigració Barcelona*, CCCB, 1997. *L'Accés a l'habitatge*. Diputació de Barcelona, 1998.

- Oyón, José Luis: *Barcelona 1930: un atlas social*. Edicions de la UPC (Arquitectura). Barcelona, 2001.
- Oyón, José Luis: *Historia urbana: el espacio no es inocente*. Ponència del Congrés Internacional Hispano-Mexicano "La ciudad contemporánea. Procesos de transición, cambio e innovación". Bilbao, 2009.
- Ponce Solé, Juli: *Poder local y guetos urbanos: las relaciones entre derecho urbanístico la segregación espacial y la sostenibilidad social*. Fundació Carles Pi i Sunyer d'Estudis Autònomic i Locals. Madrid, 2002.
- *Por un mercado de la vivienda que funcione: Una propuesta de reforma estructural*. Fedea. 2009.
- Proyecto Xenofilia: *Diagnòstic sobre les condicions d'allotjament i la discriminació de la població immigrant del districte de Ciutat Vella de Barcelona*. 1997.
- *Reflexions sobre la població, llars i habitatge a la ciutat de Barcelona, a partir del Padró d'habitants de 1996*. Revista "Qüestions d'Habitatge", núm. 2. Patronat Municipal de l'Habitatge de Barcelona. Ajuntament de Barcelona, 1999.
- Rider, Ni.: *Anarquisme i lluita popular: la vaga dels lloguers de 1931*. Revista L'Avenç, núm. 89. 1986.
- Rojo Torrecilla, Eduardo; Camós Victòria, Ignasi: *Les competències municipals en matèria d'immigració i la incidència de la legislació d'estrangeria sobre els municipis*. Diputació de Barcelona. Barcelona, 2005.
- Tatjer i Mir, Mercè: *Orígenes de la vivienda social en Barcelona: las cooperativas de viviendas en el 1er. tercio del siglo XX al Col·loqui El desarrollo urbano de Montréal y Barcelona en la época contemporánea: estudio comparativo*. Universitat de Barcelona, 1997.
- Tatjer i Mir, Mercè; Murio Morales, Ignacio; Vila i Nardi, Anna; Lucía de Araujo, Àngela: *Habitatge per a col·lectius desfavorits. El cas de les propietats d'institucions a Barcelona*. Revista "Barcelona societat", núm. 3. Departament de Geografia Humana. Universitat de Barcelona. 1995.
- Terrones, Albert: *L'exclusió residencial de la població immigrada*. Centre d'Estudis de Migracions i Minories Ètniques. Barcelona, 2002.

- Terrones, Albert: *Política social y exclusión residencial de las mujeres inmigrantes en Madrid y Barcelona a El uso de las políticas sociales por las mujeres inmigrantes*. Coordinat per Luisa Carlota Solé Puig, Luis Gonzaga Flaquer Vilardebó. 2005.
- Tizón Jorge L.; Sforza M.: *Días de duelo: encontrando salidas*. Alba Editorial. Barcelona, 2008.
- Tizón, Jorge L.: *Salud mental, ciudades y urbanismo: I. Sobre psicopatología y psicodinámica de la vida urbana*. Revista de la Asociación Española de Neuropsiquiatría, Vol. XXVI, núm. 97. 2006.
- Tizón, Jorge L.; Fuster, P.: *Un papel para el padre*. Psicopatología y salud mental del niño y del adolescente. 2005.
- Tizón J. L.; Atxotegi J.; San José J.; Sainz F.; Pellegero N.; Salameo M.: *La migració com a factor de risc psicosocial i mèdic en Llibre de la Ponència "El procés d'emmalaltir" del XII Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana*. Institut d'Estudis Catalans. Institució Alfons el Magnànim. Castelló de la Plana, 1984.
- Tizón, Jorge L. (Coordinador y redactor); Salameo, M.; Pellegero, N.; Sáinz, F.; Atxotegi, J.; San José, J.; Díaz-Munguira, J.M.: *Migracions i salut mental: Una anàlisi psicopatològica prenent com a punt de partida la immigració assalariada a Catalunya*. Barcelona, 1993.
- Trilla, Carme: *Estudi de l'habitatge a Catalunya*. Departament de Política territorial i Obres públiques de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 2001.
- Trilla Bellart, Carme; López Oller; Joffre: *El acceso de los jóvenes a la vivienda: una cuestión todavía no resuelta*. Documentación social, núm. 138. Cáritas Española. 2005.
- Sentís, Carles: *Viatge a Transmisèria: crònica viscuda de la primera gran emigració a Catalunya*. La Campana. Barcelona, 1994.
- Uribe, Joan; Alonso, Sara: *Les persones en situació de sense llar de Barcelona: perfils, estat de salut i atenció sanitària*. Fundació Bofill. Barcelona, 2010.
- *Vides trencades. Pobresa i salut precària: Una visió des de Càritas*. Càritas Diocesana de Barcelona. 2007.

Cine

- *Sublet*, Chus Gutiérrez (1991)

Premsa

- "La banca española tendrá que digerir a fin de año más de 100.000 casas embargadas" (*Abc*, 13/10/2009)
- "CSI Barcelona: El caso de la ciudad resquebrajada" (*Barcelona Metropolis*, 20/10/2009)
- "Vivir de patrona" (*Diario de León*, 17/04/2005)
- "Salgado cuela un 'catastrazo' en los Presupuestos" (*Expansión*, 02/10/2009)
- "Barraquismo vertical" (*El País*, 28/04/2001)
- "El barraquismo invisible" (*El País*, 22/03/2003)
- "Habitación con derecho a salón y cocina" (*El País*, 16/11/2007)
- "La crisis perjudica seriamente la salud" (*El País*, 15/06/2009)
- "Me quedo sin piso y con una deuda de 200.000 euros" (*El País*, 27/07/2009)
- "Objetivo, impulsar la vivienda de alquiler" (*El País*, 16/11/2009)
- "En España hay una vulneración múltiple de derechos" (*El País*, 17/11/2009)
- "Los criterios de hacinamiento varían por autonomías" (*El País*, 28/01/2010)
- "Más de un millón de inmigrantes sufren ya el 'síndrome de Ulises'" (*La Razón*, 02/03/2010)
- "Alquileres en auge" (*La Vanguardia*, 23/03/2009)

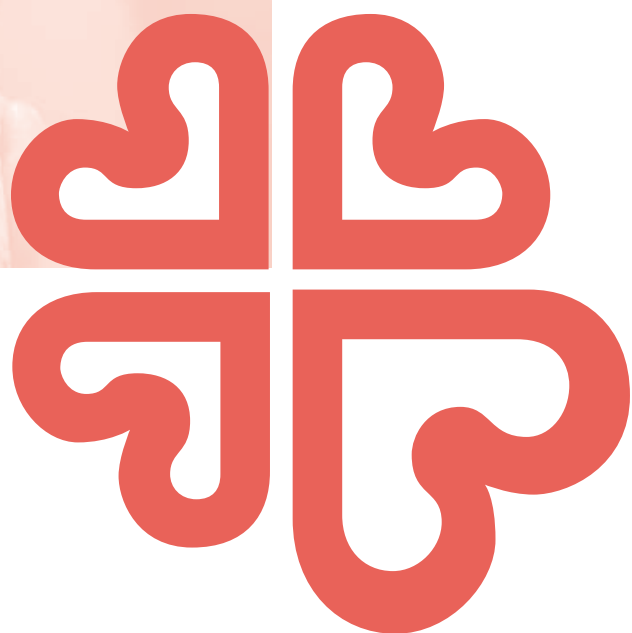
- “La avalancha de ofertas de pisos en alquiler reduce las rentas un 11%” (*La Vanguardia*, 18/05/2009)
- “La economía sumergida crece con la crisis al 19,5% del PIB” (*Público*, 18/05/2009)
- “Obligados a aceptar trabajo sin contrato” (*Público*, 18/05/2009)
- “El realquiler se pone de moda en Barcelona para pagar la vivienda” (*20 Minutos*, 22/03/2007)
- “Sólo 8.000 familias han aplazado sus hipotecas” (*20 Minutos*, 28/07/2009)

TV

- 30 minuts: Barraques, l'altra ciutat. Televisió de Catalunya. 2009
- Entre línies: “Crisi social”. Televisió de Catalunya. 2008
- Informe semanal: “Vivienda, se buscan alquileres”. TVE, 2007
- Informe semanal: “Hogar, dulce hogar (Ocupación de viviendas vacías). TVE, 1990
- Informe semanal: “Vivienda, urgencia social”. TVE, 1977

Webs

- www.barraques.cat
- www.caritas.es
- www.caritasbcn.org
- www.consensosocial.org
- www.crisis09.es
- www.feantsa.es
- www.habitatge-social.org
- www.idescat.cat
- www.ine.es
- www.informese-manal.tve.es
- www.mastiempoconloshijos.blogspot.com
- www.mhic.net
- www.mjusticia.es
(Abogacía del Estado)
- www.museu-historia.bcn.es
- www.notariado.org
(Observatorio de la Vivienda)
- www.tv3.cat/videos
- www.uab.es
(Aramburu Otazu, Mikel. Dep. Ciències Socials i Jurídiques. Universitat Autònoma de Barcelona)
- www.viviendadigna.org

Càritas Diocesana de Barcelona
Pl. Nova, 1. 08002 - Barcelona
Tel 933 441 650

www.caritasbcn.org
info@caritasbcn.org